

M N E M O S I N A

Recull nacional i internacional de notícies, opinions i programes sobre **memòria col·lectiva**

Nº 318

31.03.2023

INFORMACIONES

CATALUÑA

Colau y el PSC acaban el mandato con una decena de obras por hacer

El Ayuntamiento de Barcelona se apresura a presentar obras antes de la campaña electoral

CLARA BLANCHAR, **Barcelona**
 Cuando faltan ocho semanas para las municipales, el Gobierno de la alcaldesa de Barcelona, Ada Colau, y de sus socios del PSC, aprovecha los últimos días de los que dispone antes de que la ley electoral se lo prohíba (porque se consideraría campaña electoral), para hacer visitas de obras, fiestas ciudadanas en las que evita la palabra inauguración o anunciar encargos de la redacción de futuros proyectos. El ritmo es frenético. Un buen termómetro es la cantidad de *renders* (las imágenes virtuales de cómo quedará una obra) mostrados. La semana pasada fueron siete: la futura perrera, paseo y parque de la Mar Bella, Hortes de Sant Bertran, peatonalizaciones en el Camp de l'Arpa, la Font Trobada en Montjuïc, el parque del barrio de la Marina y la Gran Via entre Glòries y Poble nou.

Ayer presentó la licitación de la redacción de proyectos de futuros equipamientos en la antigua cárcel Modelo: una escuela y el espacio memorial. Pero el Consistorio también informó de un nuevo calendario: las obras suman más retraso. De tener los primeros equipamientos funcionando en 2026, el instituto escuela Xirinaes, el polideportivo y el espacio Memorial, se pasa a 2027. Esto, si al próximo alcalde le convencen los proyectos ganadores (de este o cualquier otro plan) y considera positivo invertir en ellos.

El de la Modelo, que vale la pena recordar que se cerró en 2018, no es el único caso de proyectos que figuraban en el "acuerdo de izquierdas" firmado por comunes y socialistas en verano de 2019 y que van con retraso. En el listado de promesas de ese documento figuran también planes como transformar la ram-

Visitantes en la antigua cárcel Modelo cuando se abrió al público, el 21 de enero de 2018. / JOAN SÁNCHEZ

bla del Carmel (en 2019 se eligió al ganador de un concurso de proyectos), la finalización de la reforma del Paral·lel, continuar la cobertura de la Ronda de Dalt (presupuestada pero sin calendario), reurbanizar los entornos de la Sagrada Família, un proyecto para las rondas que rodean Ciutat Vella (Sant Pere, Universitat, Sant Antoni y Sant Pau) o acabar "todo" el parque de Glòries y adecentar la Gran Via entre la plaza y la rambla del Poblenou.

En otros casos, en el documento del pacto de Gobierno municipal, figuraban proyectos

El espacio memorial de la Modelo "musealizará" 10 celdas

El concejal de Memoria Democrática del Ayuntamiento, Jordi Rabassa, explicó ayer que el futuro espacio memorial mantendrá la cuarta galería —que acogió a los presos políticos del franquismo— y el panóptico. 10 de las celdas se "musealizarán", para contar los distintos perfiles que acogió la cárcel. También se restaurará la capilla gitana, don-

de se conservan murales de Helios Gómez, la sala de paquetería, donde fue ejecutado Salvador Puig Antich, y los locutorios. En el espacio, "un hito en la estructura de valores democráticos de la ciudad", en palabras de Rabassa, "se hablará de conflicto obrero y social, de los presos franquistas y anteriores, del sistema penitenciario de las mujeres..."

que han pasado por las manos de sucesivos alcaldes y no avanzan: el parque de los Tres Turons (cuyo inicio de obras se anunció para 2020) o el Morrot (el plan del alcalde Xavier Trias se aparcó pero el actual Ejecutivo se comprometió a "intervenir") son dos ejemplos. También hay proyectos que acumulan retraso que no dependen exclusivamente del Ayuntamiento, como la ampliación y modernización de la estación de Sants. Y un último capítulo: reformas urbanísticas largamente esperadas que sí han comenzado pero van con retraso respecto a los anuncios, caso de las reformas de La Rambla, la Via Laietana o la Meridiana (el compromiso hablaba de transformarla hasta Fabra i Puig y se ha llegado a Felip II, aunque quedan redactados los proyectos ejecutivos para que solo falte licitar la obra).

"En la fase final"

En algunos casos, como el parque de los Tres Turons, sobre el que el Ayuntamiento no informó desde 2019 (cuando se resolvió un concurso para reordenar el conjunto), fuentes de urbanismo apuntan ahora a que se está "en la fase final de análisis de los anteproyectos y estudio del paisaje elaborados para incorporar nuevos argumentos y complementar la documentación desde el punto de vista paisajístico de cara a la ordenación del parque". Faltará todavía "consensuar con los vecinos los siguientes pasos".

También es una incógnita, más allá del paseo de la Mar Bella, qué pasará con la plataforma donde se proyectó un fallido zoo marino. Una enorme losa de cemento que sigue sin uso definido. El Consistorio es poco concreto: "El futuro de la plataforma marina se enmarca en el debate que estamos haciendo para definir el plan del litoral, en una reflexión global para recuperar espacios vinculados a la ciudadanía y relacionarlos con los barrios y para que la gente disfrute de la franja costera, pasee, que la ciudad no viva a espaldas. Queremos definir proyectos de interés público con la participación de todos los actores involucrados en cada ámbito".

OPINIÓN / JOAN BURDEUS

La guerra de Consell de Cent

No se puede exagerar la impresión de caminar por Consell de Cent este sábado que el Ayuntamiento aprovechó para celebrar una fiesta de bienvenida a las nuevas *superilles* en un acto de impudicia electoralista alucinante. Lo cierto es que la Primavera votó Comuns con un sol de marzo poscambio-climático que arropaba a los vecinos del Eixample tomando las calles con niños sentados en el suelo, risas y plantas. Es uno de esos casos excepcionales en los que podemos ver hasta qué punto el espacio es político sin realizar grandes esfuerzos de abstracción.

Como explica el arquitecto Pier Vittorio Aureli en *La posibilidad de una arquitectura absoluta*, en las ciudades contemporáneas el urbanismo ha sustituido a la arquitectura o, dicho de otro modo, la eco-

nomía ha barrido la política. Esto se ve especialmente bien en el Eixample porque Ildefonso Cerdà pensó mucho por qué escogió el concepto "urbanismo" para su célebre *Teoría general de la urbanización*, que inauguraría la disciplina que hoy está en boca de todos. Elijiendo entre una distinción romana entre *civitas*, que remitía a la condición dimensión subjetiva de los habitantes de la ciudad y a su estatus legal y político, la *urbs*, que se centraba exclusivamente en la organización material de la ciudad. El urbanismo de Cerdà estaba pensado para liberar a los ciudadanos de las viejas jerarquías de poder mediante una aproximación científica y tecnocrática.

Pero ya sabemos que lo que en una época libera, en el futuro puede esclavizar. Si la parrilla del Eixample quería limar

las diferencias entre ricos y pobres en una igualdad infinitamente reproducible, hoy esta neutralidad aparente del espacio habría sido cooptada por los poderes económicos que han convertido las geometrías cartesianas de las ciudades en no-lugares indistinguibles entre ellos donde el conflicto entre distintos intereses y modelos se disimula. Así, la *urbs* sin *civitas* habría degenerado en un espacio en el que se priorizan los usos económicos por encima de otros como la conciliación familiar, el medio ambiente o el asociacionismo.

Y nada mejor para destapar una falsa neutralidad que el contraste. Jugando con los conceptos de Carl Schmitt, Aureli dice que la alternativa a un urbanismo despolitizado es una arquitectura política, y que lo propio de la política es la capacidad de definir a un enemigo. Basta con bajar de Aragón a Consell de Cent para ver una declaración de guerra contra el coche. En la ruptura de la continuidad del Eixample, los ejes verdes devolverán la discusión política en la ciudad en niveles elementales de nuestra percepción.

La ironía es que la misma tensión espiritual explica tanto lo que nos gusta de los ejes verdes como lo que nos incomoda. Colau ganó las elecciones surfando el podemismo schmittiano que reivindicaba la lucha de los de abajo contra la casta y, como sabemos, ha fracasado estrepitosamente a la hora de solucionar el problema del alquiler o del turismo. En cambio, la bandera de la pacificación verde ofrece una posibilidad única para hablar de ideología y al mismo tiempo no tener que abordar reformas que incomoden a los viejos poderes económicos, una síntesis entre el bien común innegable de cambiar coches por plantas, y el bien privado de los que se beneficiarán de esta operación. Los ejes verdes han sido diseñados para llamar la atención sobre unos enemigos y ocultar a otros, y los sentimientos enfrentados que nos despiertan son justamente la traducción arquitectónica de las contradicciones políticas entre los ejércitos que se disputan las calles. Pero volvemos a hablar de política, que es lo que lo abre todo.

30 Marzo, 2023

Sant Pere de Ribes **Abigail Garrido**
Alcaldeessa Nacional. Planes 18 i 19

Protagonistes **Amadeu Puchal**
Cinèfil Nacional. Planes 20 i 21

EL PUNT AVUI+

1,20€

DIJOUS • 30 de març del 2023. Any XLVIII. Núm. 16401 - AVUI / Any XLV. Núm. 15271 - EL PUNT

CIUTATS

P4-5

El mapa del terror

Identificats 139 espais de l'antiga **repressió** franquista a la ciutat de Barcelona
La caserna de la **Guàrdia Civil** al carrer Sant Pau, un altre espai sinistre

Búnquers sota l'antiga presó Model

#CATALUNYALLIBERTAT NACIONAL. Planes 8-9 | EDITORIAL. Plana 2

Europa no ens mira

Ponsatí retreu a la presidència del Parlament Europeu que no protegeixi la seva immunitat

L'eurodiputada, **Clara Ponsatí**, ahir abans de la seva intervenció. Rere seu, l'eurodiputat Toni Comín ■ EFE

Més denúncies per violació al centre Màgic BDN

L'Ajuntament de Badalona hi reforçarà la presència policial
NACIONAL. Plana 12

Pere Gorgoll, premi Roc Boronat amb una novel·la punyent

L'Associació Catalana de Crítics d'Art premia Eva Vázquez
CULTURA. Plana 15

L'ESPORTIU

El Barça compleix la tradició europea

Goleja el Roma (5-1) i jugarà la semifinal per cinquè cop seguit
L'ESPORTIU. Planes 2-3

Celebració de Mapi León i Rolfó ■ EFE

"Era un deure parlamentari"

Meritxell Serret defensa davant del TSJC la celebració del referèndum

La crònica Nazaret Romero

Ponsatí encén l'Eurocambra amb el seu retorn

El Pallars Jussà, l'escapada ideal

www.viujusta.cat
www.pallarsjussa.net

Ciutats

La frase **Natalie Mueller**

INVESTIGADORA DE L'ISGLOBAL

“Només l'11% de Barcelona està ocupat per espai verd, comptant Collserola, que aglutina el 60% de l'espai verd municipal”

La cara **Jordi Rabassa**

REGIDOR DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA A BARCELONA

El mapa encarregat pel consistori barceloní sobre la presència del franquisme a la ciutat és una eina indispensable per entendre què va representar aquesta xacra per a la societat catalana.

Societat

La Barcelona del 1

PLÀNOL · Un estudi encarregat per l'Ajuntament identifica 139 espais de la repressió franquista **CAIGUTS** · El regidor Jordi Rabassa vol enderrocar el monument abans de les eleccions

Jordi Panyella
BARCELONA

La brutalitat de la repressió franquista desplegada a la ciutat de Barcelona ja té un plànol que dimensiona el seu abast. Es pot consultar a l'espai d'internet Ajuntament.barcelona.cat/memoriademocratica/mapa/ca/repressiofrankuisme# on hi ha referenciats 130 espais de la ciutat. Aquesta és la cara visible d'un treball que ve de lluny, impulsat per la regidoria de Memòria Democràtica, i en el qual hi han pres part activa els investigadors Martí Marín i Joan Domingo, del Centre d'Estudis de les Dictadures i Democràcies i la Universitat Autònoma de Barcelona, que han dut a terme el que s'ha anomenat *Topografia de la repressió franquista a la ciutat de Barcelona (1939-1978)*.

La feina de l'Ajuntament de Barcelona és en l'àmbit de l'estudi d'aquest passat tràgic recent, però es desplega també en el terreny del concret i sobre les traces que el franquisme encara té a la ciutat en forma de pedra. En aquest sentit, el regidor de Memòria Democràtica, Jordi Rabassa, va confirmar ahir la seva voluntat d'enderrocar el monument dels caiguts, al fossat de Santa Helena de Montjuïc, tal com ja va avançar El Punt Avui, concretant que vol dur a terme l'operació de demolició “entre l'abril i el maig”, abans de les eleccions.

El projecte de la *Topo-*

grafia de la repressió té tres objectius. El primer és documentar els espais on es van desplegar les pràctiques de violència política sobre les persones, en segon lloc s'identificaran els autors de tots els excessos i, finalment, es farà un retrat del sistema judicial que va ser còmplice i part executora de la repressió.

Pel que fa als llocs, fins a la data d'avui se n'han identificat 139, 130 dels quals ja s'han traslladat

La 'Topografia de la repressió' detalla llocs i documenta noms

damunt el plànol de la ciutat que es pot consultar a la xarxa. Un dels espais ressenyats és l'antiga caserna de la Policia Armada, que se situava a l'actual Caixa Forum. A l'edifici hi havia tres esquadrans, 250 homes, i va allotjar les quadres i el parc mòbil dels policies que es coneixien com “els grisos”.

També es ressenya el camp de concentració que hi va haver al barri d'Horta. L'edifici de Llevant del que és avui la Llar Mundet va ser un dels 16 punts de reclusió especial que es van posar en marxa a Catalunya a partir del febrer del 1939.

En l'apartat que identifica els botxins del franquisme, l'objectiu que es vol aconseguir és baixar fins al nivell de carrer, fent una llista dels policies que

Captura del web Ajuntament.barcelona.cat/memoriademocratica/mapa/ca/repressiofrankuisme# on hi ha la informació ■ EPA

L'altra casa de tortures de la ciutat

La caserna de la Guàrdia Civil del número 93 del carrer de Sant Pau és un dels espais sinistres de la ciutat de Barcelona. El treball de Joan Gimeno recorda que en aquest espai tenia la seu el servei d'informació de la Benemèrita i que hi ha múltiples testimonis de ciutadans que després de ser detinguts hi van ser traslladats i sotmesos a tortures. No hi pot haver distinció entre les males praxis de la policia i la Guàrdia Civil, tot

i que es parli més de la prefectura de Via Laietana, ja que el cas emblemàtic de maltractaments d'aquella època és el de Francisco Té-llez i va ser torturat per la Guàrdia Civil. A la caserna del carrer de Sant Pau hi havia instal·lació per aplicar corrents elèctrics als detinguts, tot i que és un aspecte que no s'ha confirmat. Un detingut del 1970 hi va rebre múltiples agressions amb cops de puny i puntades de peu.

prenien part en la repressió activa dels ciutadans. S'ha començat, però, per dalt de tot, amb els noms i petites biografies de ministres, responsables polítics de seguretat, governadors civils, alcaldes de la ciutat, caps superiors de policia, president dels tribunals i directors de presons, l'alt comandament militar, auditors militars

—que tenien funcions jurisdiccionals—, fiscals i personal de l'auditoria de guerra, secretaris generals del Movimiento, delegats nacionals i provincials de la Falange, caps provincials i delegats d'informació i investigació del partit feixista.

Fins ara s'han identificat més de cent noms documentats amb la seva

biografia. Aquest fet ha permès conèixer que la presència de la gent de la Falange en el cos jurídic de l'exèrcit i la seva influència en general va ser més gran del que es creia, segona va detallar Martí Marín.

En el terreny de la quantificació, una de les tasques difícils és posar número a les persones represaliades i torturades. En-

tre els anys 1960 i 1978 la xifra de represaliats a la ciutat va ser de 1.233, 15 persones van resultar mortes i hi ha constància de 76 víctimes de tortura, xifra que Joan Gimeno ja adverteix que no és la real perquè és molt baixa, només és la documentada en casos de persones residents a la ciutat.

“Ara tenim la metodolo-

L'APUNT

Turisme, turisme

Mireia Rourera

El sector turístic s'està fregant les mans perquè tots els indicadors diuen que aquesta serà una Setmana Santa amb molt de moviment, tant de catalans que voltaran pel país com d'estrangers que ens vindran a veure. Sembla que les xifres seran superiors fins i tot a les del 2019, l'any abans de la pandèmia, que es considera l'any amb les xifres rècord. Doncs bé, una mica

més tard, al mes de juny, l'aeroport del Prat recuperà els vols directes amb la Xina. Ara pràcticament no es veuen turistes asiàtics a Barcelona, o se'n veuen pocs, però els carrers s'ompliran de xinesos (i japonesos i coreans) aquest estiu. L'excés de turisme, deien ahir a TV3, ja ha fet que a Menorca i a Formentera no hi hagi pisos per als locals o per a qui hi va a treballar.

terror

Via Laietana, 43, com mai s'ha vist

Una jove estudiant de filosofia i lletres detinguda l'abril del 1966 amb motiu d'un acte del Sindicat Democràtic d'Estudiants i traslladada a la prefectura superior de policia, a Via Laietana, 43, va deixar per a la història un document únic que ara veu la llum, gràcies al treball de Joan Gimeno. Es tracta d'una imatge inèdita dels sinistres calabossos del que ja es coneix com "la casa dels horrors" realitzada en un dibuix que va fer la jove quan, després de passar per la comissaria, va passar un temps tancada a la presó

de la Trinitat. Al dibuix, s'hi veuen les diverses cel·les que hi havia al soterrani de Via Laietana i que era conegut en els ambients contraris al règim com "la casa blanca". El dibuix també detalla els noms de companyes de la jove que també van ser detingudes i hi dibuixa un dels policies que vigilaven el lloc i que crida la paraula "puerta!". Al dibuix hi ha la inscripció "peste amarilla", potser per l'olor de desinfectant que feia el lloc. L'autora del dibuix va passar una nit a comissaria i en el seu cas no va patir tortures.

gia per investigar tota la repressió i podem arribar a conèixer el màxim de llocs i de noms", va explicar Jordi Rabassa, que va recordar que per dur a terme aquesta tasca és indispensable que les institucions obrin els seus arxius als investigadors, tal com ja fa temps que passa per exemple amb el fons documental de la Guàrdia Ur-

bana de Barcelona durant el franquisme.

Per continuar elaborant la *Topografia de la repressió* ara s'hauran d'establir nous convenis amb universitats que hauran de continuar amb la recerca. Marín va advertir, però, de les dificultats que es troben sovint amb l'accés a arxius per les restriccions del Ministeri de l'Interior. ■

Llengua de formigó a la galeria del refugi del passatge de Simó ■ ANA SÁNCHEZ

Sota les bombes

REFUGIS • Una exposició de fotografies a l'antiga presó Model descobreix l'estat actual dels búnquers que van construir els barcelonins per protegir-se dels atacs aeris durant la Guerra Civil **CENS** • D'inventariats n'hi ha 1.322

Maria Palau
BARCELONA

Quan els empresaris de la construcció del *desarrollismo* a Barcelona feien els fonaments dels edificis, no entenien per què havien d'abocar tant ciment. El subsòl de la ciutat els semblava un colador. I el cas és que ho era. Més de vint quilòmetres de túnels van tornar a portar al present la realitat de la Guerra Civil: l'horror de la Barcelona que gairebé diàriament patí bombardejos de l'aviació feixista i que, per protegir-se, construï més d'un mil·ler d'amagatalls sota terra.

1.322 d'inventariats, la xifra que dona nom a l'exposició que s'inaugura avui a l'antiga presó Model, comissariada per Xavier Domènech i nodrida d'un material corprenedor: una col·lecció de fotografies de 40 d'aquests espais fetes per Ana Sánchez. Tal com han perviscut 85 anys després. Uns en perfecte estat, d'altres no tant o gota. Travessats d'arrels, colgats de sorra o inundats. Buits i silenciosos però encara amb restes de les vides que allotjaren: soperes, llunes, miralls. I alguns tapiats per aquelles llengües de ciment

dels constructors del franquisme. "Es pot tocar el passat en aquests espais", exclama Sánchez.

"Barcelona va ser el primer laboratori dels bombardeigs contra la població civil, un camp de proves bèl·liques per a la Segona Guerra Mundial", explica Domènech just quan s'acaba de complir l'aniversari de l'atac aeri més cruel, el del març del 1938. Moriren 875 persones (118 eren nens), una tercera part del total de víctimes que van provocar els 1.903 impactes de més d'un milió de quilos de bombes durant els gairebé dos anys d'ofensives permanents.

Però quantes se salvaren gràcies als refugis? Aquesta és la història de resistència que reivindica la instal·lació fotogràfica. D'una resistència que es planificà col·lectivament. La gran majoria dels caus foren construïts per la societat civil autoorganitzada: més d'un 80%. El de la plaça de Tetuan tenia capacitat per a 2.500 persones. Al de Sant Adrià de Besòs, els veïns van homenatjar el gos, de nom Trotski, que els avisava quan detectava que s'aproximaven els avions. Van estampar la seva petjada en un mur. Encara hi és!

Els refugis comunitaris van ser

batejats com el "model Barcelona" al Parlament britànic quan l'amenaça nazi era imminent. Però així i tot, els sectors conservadors imposaren l'aposta pel refugi privat, a les cases de cadascú. A Barcelona, d'aquests també n'hi hagué, molt més precaris que els col·lectius.

I incomparables en comoditats amb els dels treballadors de les fàbriques, la desapareguda Elizalde, la Damm o l'Escola dels Salesians de Sarrià, un dels centres d'armament més importants de la Generalitat republicana. Hi ha un altre bloc d'imatges dels forats que empararen les personalitats polítiques, Lluís Companys, sota el Palau de les Heures, o Juan Negrín, al jardí d'una finca del carrer Sor Eulàlia d'Anzizu. El del Palau de la Generalitat, sota la plaça, va ser descobert tot just el 2020.

Avui hi caminem impassibles per sobre. L'oferta per visitar-los *in situ* és reduïda per motius de seguretat. Actualment només hi ha tres refugis oberts al públic: el de la plaça del Diamant, l'anomenat 307 al carrer Nou de la Rambla i el de La Lira de Sant Andreu. Però aviat s'incorporaran al circuit el de la plaça de la Revolució i el de la Torre de la Sagrera.

27 Marzo, 2023

Josep i Sebastià Auleda davant del nínxol on hi ha el seu avantpassat a la cripta de les Corts

JOSEP LAGO / SHOOTING

Barcelona rehabilitarà el panteó on descansen les restes de centenars de soldats morts a les batalles de Cuba i les Filipines

Víctimes d'una guerra

JESÚS SANCHO
 Barcelona

Passar pel cementiri de les Corts suposa fer un viatge per la història de Barcelona. Un dels monuments funeraris més grans del cementiri recorda les víctimes d'un conflicte bèl·lic de fa més d'un segle. En un panteó hi descansen les restes de més de 720 soldats repatriats morts a les guerres colonials de Cuba i les Filipines, episodi conegut com *el desastre del 98*. L'Ajuntament de la ciutat va decidir costejar aquest mausoleu i el va inaugurar el 1904. Ara el Consistori el rehabilitarà pròximament i treballarà en la seva senyalització perquè es conegui més, mitjançant

La taxa turística costejarà la intervenció en el monument funerari de les Corts

aportacions de la taxa turística. Una gran creu amb l'escut municipal i la inscripció "L'Ajuntament de Barcelona als repatriats d'ultramar" presideix aquesta imponent cripta. Als dos costats hi ha unes escales. Després de baixar i travessar una porta de reixes de ferro, apareixen els centenars de nínxols numerats d'una manera perfecta en diverses sales. En unes plaques es detallen els noms i cognoms amb els corresponents números de les persones inhumades. En aquest espai hi descansa José Auleda Pujol, amb el número 73. A la visita, hi ha dos dels seus descendents, els ger-

mans Sebastià i Josep Auleda, de 82 i 81 anys respectivament. El seu avantpassat va ser un cosí del seu avi i van descobrir fa poc que estava enterrat aquí. "Ha estat una sorpresa molt gratificant. El nostre familiar va arribar molt malament de la guerra de Cuba i el meu pare deia que tenia una malaltia a l'estómac de què es va curar menjant cargols crus", rememora en Sebastià. Per les investigacions fetes, han pogut comprovar que a l'Arxiu General Militar de Segòvia s'hi conserva un expedient personal a nom de José Auleda, de qui es diu que pertanyia

es humils. En aquella època, el sistema de reclutament vigent permetia als membres de famílies benestants redimir el servei militar obligatori amb el pagament de la desorbitada xifra de 2.000 pessetes en metàl·lic o pagant un substitut", explica l'historiador Daniel Venteo.

A més d'adequar l'espai, l'Ajuntament ha organitzat una exposició que ha estat comissionada per Venteo a la seu del districte de les Corts fins al 30 d'abril que recorda la història del mausoleu i les persones que hi ha enterrades. "Amb aques-

José Auleda és el soldat número 73 enterrat al panteó

JOSEP LAGO / SHOOTING

al cos d'Infanteria i va ingressar a l'exèrcit el 1882. Després d'aquest descobriment, en Sebastià reprendrà l'arbre genealògic. A aquesta tasca també s'hi unirà el seu germà Josep: "No m'havia preocupat sobre aquesta qüestió i a partir d'ara l'ajudaré".

"Aquesta guerra colonial va afectar especialment els fills de famí-

ta actuació fem una investigació historiogràfica per contextualitzar el monument i saber la significació històrica del panteó i alhora li donem llum i visibilitat per tal de donar valor, dignitat i memòria històrica a la significació en vides que representen les osseres del panteó", destaca el regidor del districte de les Corts, Joan Ramon Riera. ●

La Model mostra imatges inèdites dels refugis de Barcelona

Una investigació treu de l'oblit moltes construccions fetes gràcies a la solidaritat veïnal

01

S.M.M.
 BARCELONA

Al subsol de Barcelona hi ha una xarxa immensa de refugis: n'hi ha 1.322 de censats, però en poden ser molts més. La majoria van ser construïts pels mateixos veïns com a espais comunitaris per refugiar-s'hi quan ploïen bombes. Són exemples de solidaritat i, malgrat estar documentats pel Servei d'Arqueologia, no són visibles. "Saber que existeixen no és el mateix que descobrir-los", diu Ana Sánchez, que ha pogut entrar en alguns refugis segellats durant dècades. Sánchez n'ha pogut fotografiar 40 i els mostra, a través de 170 imatges, dins de 42 cel·les de la Model.

Al'exposició *1.322 refugis antiaeris de Barcelona*, que Sánchez ha comisariat amb Xavier Domènech, també es mostren per primera vegada 40 objectes trobats als refugis i conservats al Centre de Col·leccions de la Zona Franca. Entre els objectes hi ha des de jocs infantils fins a estris de cuina, passant per agulles de fer mitja i eines de construcció. L'exposició es podrà veure fins al 31 de juliol.

"Havia llegit molt sobre els refugis, però volia accedir-hi ara, 85 anys després que es construïssin, perquè és una experiència poderosa", diu Sánchez. Ha estat un repte, perquè són espais humits i molt foscos, sovint amb un llit d'aigua, però d'això la fotògrafa n'ha sabut treure avantatges. Amb Domènech han estat tres anys investigant, han pogut documentar 400 refugis i han pogut accedir en 40. "Cada vegada serà més difícil accedir-hi per la manca d'oxigen, per això és important haver-los

pogut fotografiar", explica Xavier Maese, del Servei d'Arqueologia de Barcelona. Malgrat les dificultats, pròximament s'obriran al públic dos nous refugis: el de la Torre Sagrera i el de la plaça Revolució.

Els refugis poden explicar moltes coses i les imatges en fan sentir moltes. El març de fa 85 anys es van produir els bombardejos més intensos a Barcelona. La documentació dels italians deixa clar que l'objectiu de les bombes, que van venir per mar i aire, era causar pànic i terror, desmobilitzar la població. I això s'aconseguia matant. Els carrers de Barcelona van ser bombardejats des del 13 de febrer del 1937 fins al 23 i 24 de gener del 1939. "Barcelona va ser bombardejada gairebé diàriament: aquí va néixer una nova tècnica, la del bombardeig per saturació, en què la població civil no era una víctima col·lateral sinó el principal objectiu", detalla Domènech.

La singularitat barcelonina

Els bombardejos són part de la història universal, però Barcelona, matisa l'historiador, té una singularitat: la reacció de la ciutadania: "Els refugis bàsicament els van construir els ciutadans". Aquí va néixer el model barceloní, que després va formar part de diferents debats europeus. No es tractava només d'utilitzar la volta catalana, sinó també la capacitat col·lectiva de construir en tan poc temps més de 1.400 refugis i en una ciutat constantment castigada per les bombes, amb escassetat de recursos i amb centenars de milers de refugiats arribats de tot Espanya. El 1937 hi havien arribat 174.000 refugiats i el 1938 ja n'hi havia 318.000.

Homenatge Un refugi conserva l'urpa del Trotski, el gos que alertava els veïns

01. El refugi de la Junta de Defensa Passiva, conservat sota l'hotel Casa Gràcia. 02. La galeria de la Model on es pot visitar l'exposició.

ANA SÁNCHEZ

En una de les parets del refugi de la placeta Macià es pot veure una urpa de gos. És un homenatge al Trotski, un pastor alemany que avisava dels bombardejos als veïns de Sant Adrià molt abans que les sirenes. Així que intuïa el brunzit dels avions, el Trotski, que duïa un mocador de la CNT al coll, es posava a bordar i a córrer com un desesperat pels carrers. Acabada la guerra, el gos va ser adoptat per un matrimoni gran. Quan es va morir la dona, el Trotski es va deixar morir d'inanició i els veïns van voler enterrar-lo al seu costat. El capellà no hi estava gaire d'acord, però finalment va cedir.

Sánchez ha entrat en molts refugis que, fins i tot, eren desconeguts pels propietaris actuals. Sota l'Antiga Fàbrica Estrella Damm, que durant la Guerra Civil va ser col·lectivitzada pels treballadors i actualment s'hi celebren molts concerts, hi ha un refugi immens i espectacular. "Ni tan sols hi havia entrat el Servei d'Arqueologia abans que fés-sim la investigació", diu Sánchez. Al subsol de l'escola dels Salesians de

Sarrià s'amaga el refugi, inundat però en bones condicions, de la F-14, una de les principals fàbriques de la Comissió d'Indústries de Guerra de Catalunya, responsable de fabricar els fusells màuser.

Un dels descobriments de Sánchez era sota l'hotel Casa Gràcia. Ni tan sols els propietaris sabien de l'existència del refugi que es conserva pràcticament inalterat. Era allà on els qui formaven part de la Junta de Defensa Passiva decidien com coordinar els avisos i les sirenes. "Conserva dues cambres i els accessos originals i és l'únic que porta la firma de Ramon Perera", detalla Sánchez. Perera era un enginyer que va dissenyar el pla de refugis.

A Sánchez li reca no haver pogut entrar finalment al refugi que hi ha sota el Bosc Bertran, un bosc emmurallat enmig del Putxet. El bosc i la immensa torre pertanyen a la família de Josep Bertran i Musitu, que va fundar amb Francesc Cambó la Lliga Regionalista i, quan va esclatar la Guerra Civil, es va encarregar d'organitzar el servei d'espionatge franquista al sud de França.

"Amb aquesta exposició podem descobrir allò que no veiem però que forma part de les nostres vides, i acostar-nos als valors que tenien els nostres conciutadans als anys 30", diu Domènech. La densitat de refugis és tan alta que, en ple *desarrollismo*, sota el govern de Porcioletes, les constructors es trobaven que, malgrat injectar ciment i ciment, no hi havia manera de solidificar edificis perquè el terra era ple de forats: "Aleshores [als anys 60], es va fer un gran cens de refugis per veure on podien injectar ciment", explica Domènech.

Sánchez nombra a dos hombres de partido y elude más cambios en el Gobierno

Héctor Gómez y José Miñones. JORGE PARÍS / EP

RELEVO Héctor Gómez asumirá Industria en sustitución de Reyes Maroto y José Miñones reemplazará a Carolina Darias al frente de Sanidad

SOCIOS Alberto Garzón e Íñigo Errejón cierran filas con Yolanda Díaz mientras Podemos denuncia que Sumar no quiere firmar con ellos Págs. 2 y 3

Pág. 13

FLASH SALE
-30%

Troba'ns a l'Illa Diagonal
Carrer dels Arcs, 10
gap.es

Del 30/03 al 03/04

CÁDIZ

Felipe VI: «Es la hora del español, con todas sus voces, sus giros y sus acentos»

Los reyes Felipe VI y Letizia inauguraron ayer en el Gran Teatro Falla de Cádiz el IX Congreso de la Lengua Española (CILE), en el que el monarca conminó a preservar, cuidar e impulsar una lengua que es «uno de nuestros grandes patrimonios». Pág. 12

JORGE ZAPATA / EFE

BARCELONA

La transformación de la cárcel Model en equipamientos empezará en 2025

La primera fase del proyecto de transformación de la Model empezará por la calle Nicaragua y el edificio Tallers será el lugar donde se construirán el futuro Instituto Escuela Xirinacs, el polideportivo y el equipamiento de energía. Esta primera fase de obras empezará en 2025 y se estima que los equipamientos se podrán en funcionamiento en 2027. Pág. 8

JUSTICIA

Fin a la huelga de los letrados judiciales tras una subida salarial de 450 euros mensuales

El conflicto llega a su fin después de 63 días, más de 350.000 juicios suspendidos, 1.280 millones de euros bloqueados y 424.000 demandas pendientes de reparto. El 76% de letrados votó ayer a favor de aceptar la oferta de subida salarial ofrecida por el Gobierno, que se impondrá de manera gradual hasta el próximo julio de 2024 y tendrá carácter consolidable.

Pág. 5

Jorge Garbajosa

Presidente de la Fed. Española de Baloncesto

«LOS PASOS QUE HEMOS DADO PARA IMPULSAR EL BALONCESTO FEMENINO ESTÁN DANDO RESULTADO»

Pág. 10

«FOGONAZO

POR CARMELO ENGINAS

Máximo riesgo. Una semana crítica. Los expertos alertan de los efectos que puedan causar las altas temperaturas que se prevén estos días. Valores impropios del mes de marzo, que junto a la sequedad en el ambiente y los fuertes vientos reinantes, configuran las circunstancias más propicias para los incendios forestales. Las enormes dificultades que comporta la extinción del siniestro que ha devastado 4.000 hectáreas en Teruel y Castellón hacen temer un verano infernal si no somos capaces de extremar las medidas de prevención y vigilancia. El fuego amenaza con arruinar nuestro medio natural.

Uno de los pasillos interiores del centro penitenciario de la Model. JORGE FRANGANILLO

La transformación de la cárcel Model empezará en 2025

EL NUEVO INSTITUTO, el polideportivo y la instalación energética estarán disponibles para el año 2027

EL ESPAI MEMORIAL recogerá las vivencias de los presos y hará un recorrido por la historia de la prisión

cirán los términos de ejecución. También anunció que será el Consorci d'Educació de Barcelona (CEB) quien se encargue de abrir el concurso para licitar la redacción. En total serán unos 10.000 m² con un presupuesto de 917.688 euros: el Instituto Escuela Xirinacs contará con 5.540 m², otros 2.842 m² serán para el equipamiento deportivo y la central de energía se ubicará en otros 1.590 m².

Esta instalación energética consiste en un sistema de generación y distribución de energía centralizada para aportar frío y calor con la máxima eficiencia y con una operativa conjunta. Se prevé que alimente a toda la red y genere la energía necesaria para cubrir las demandas de las equipaciones situadas en el ámbito del antiguo centro. «La Model –aseguró también ayer el regidor de Memòria Democràtica, Jordi Rabassa– es un edificio emblemático y un monumento cargado de vivencias, historias de vidas y memorias muy diversas».

En cuanto al proyecto de memoria histórica, el Espai Memorial, tiene un presupuesto de 300.000 euros y se desplegará en tres plantas de la cuarta galería y en una parte del panóptico del antiguo edificio. Serán más de 5.800 m². Tendrá celdas temáticas y permitirá hacer un recorrido por toda la historia del sistema penitenciario. ●

MARILATORRE

mari.latorre@20minutos.es / @marilatorre

Las obras que transformarán de forma definitiva el recinto penitenciario de la Model de Barcelona comenzarán en 2025. Las licitaciones tendrán lugar durante el mes de abril y contará con tres equipamientos nuevos –que se pondrán previsiblemente en funcionamiento en 2027–, un espacio verde para l'Eixample y otro dedicado a la memoria.

Así lo explicó ayer el regidor del distrito y de Educació, Pau González, que añadió que este cambio profundo es un proyecto necesario para un barrio «consolidado y con poco margen de ganar espacios verdes», por lo que supondrá una bocanada de aire fresco para solucionar las demandas vecinales. Desde 2018, la antigua prisión está abierta al público y ofrece visitas guiadas y actividades gratuitas.

La primera fase del proyecto empezará por la calle Nicaragua y en el edificio Tallers se construirán el futuro Instituto Escuela Xirinacs, un polideportivo y un equipamiento de energía; el espacio para la memoria histórica ocupará toda la cuarta galería. La dota-

EL APUNTE

La Capilla Gitana se podrá visitar

«La Capilla Gitana se restaurará para que se pueda visitar», anunció ayer Jordi Rabassa, regidor de Memoria Histórica. Será la primera vez que la obra del pintor y poeta Helios Gómez, ubicada en una celda de la cuarta galería, esté a la vista de los ciudadanos.

ción prevista es de más de 1,3 millones de euros. Se aprovecharán los edificios ya existentes para preservar su valor patrimonial. La segunda fase será construir viviendas dotacionales, una guardería y un espacio para jóvenes y entidades vecinales; la superficie total construida será de 40.521 metros cuadrados.

Para empezar con el plan previsto por el Consistorio, «se licitará un solo proyecto con los tres equipamientos», según explicó González, que añadió que así se agilizarán los procedimientos y se redu-

30 Marzo, 2023

Una muestra recorre los refugios antiaéreos de Barcelona

L. R. BARCELONA

Una exposición fotográfica en La Model de Barcelona recorre los refugios antiaéreos de la Guerra Civil en Barcelona a través de 170 instantáneas de Ana Sánchez de una cuarentena de estos espacios en el subsuelo de la capital catalana. «1.322. Refugis antiaeris de Barcelona», comisariada por

Sánchez y por el historiador Xavier Domènech y que se podrá ver hasta el 31 de julio, muestra la «ciudad agujereada» y recupera la memoria de este patrimonio en el subsuelo, explicaron ayer en rueda de prensa.

Sánchez subrayó la sensación de «pisar una ciudad agujereada, inconcreta» ocho décadas después de la construcción de estos espacios, y explicó que han inten-

tado documentar 400 refugios y pudieron acceder a 40.

La exposición se articula en cinco ámbitos: los refugios comunitarios, el modelo específico de la ciudad; los de las fábricas y espacios colectivizados; los refugios privados; los ligados a las instituciones en los años 30, y los espacios utilizados como refugio como la red de Metro. La autora señaló que iluminar el subsuelo

es una labor complicada y que quiso dotar a las imágenes de una luz «muy barroca, con claroscuro», y resaltó que el agua que hay en muchos de ellos al final se convirtió en aliado. Así explicó que la exposición fotográfica –cada una de las celdas de las galerías 3 y 4 recoge fotos de uno de los refugios– se acompañará de una cuarentena de objetos encontrados en las intervenciones arqueo-

lógicas realizadas en los refugios, entre la que destaca una sirena del refugio de Can Jorba.

Sánchez explicó que existen 1.322 refugios inventariados, y ha remarcado que algunos de ellos están planificados pero no acabados, que parte de un primer censo realizado en 1938 de unos 1.200 refugios. En la exposición se recogen imágenes de refugios como el de la plaza Tetuán, la plaza de la Revolució, la plaza del Diamant, el refugio 307 o la Torre de la Sagrera.

Nova col·lecció
BARCELONA, MEMÒRIA EN VINYETES
El llenguatge del còmic i els recursos de la novel·la gràfica per explicar fets històrics significatius per a la ciutat.

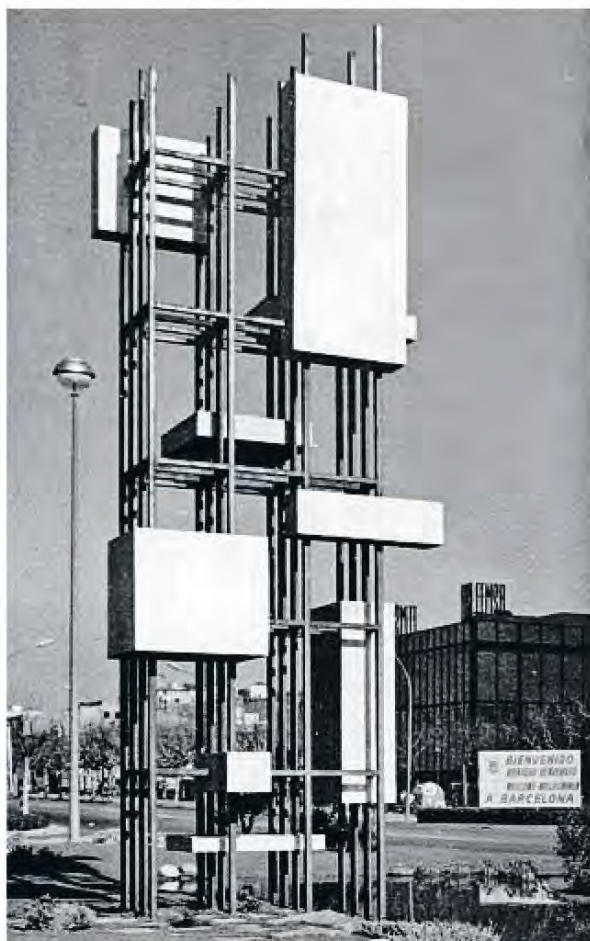
barcelona.cat/barcelonallibres

Barcelona erigirà un nou monument al pare de l'Eixample

Gloriós Cerdà

ARXIU

A l'esquerra, la maqueta de Pere Falqués; a la dreta, el monument enderrocat de la plaça Cerdà

RAMON SUÑÉ
 Barcelona

Fa 12 anys, el febrer del 2011, la periodista Silvia Angulo explicava a les pàgines de *La Vanguardia* la confirmació del compromís adquirit per l'Ajuntament de Barcelona l'any Cerdà (2009-2010) d'erigir un monument al visionari de l'Eixample en una plaça de les Glòries ocupada llavors per l'avui desaparegut anell viari. Ahir el Consistori barceloní, apressat per la prohibició imminent d'inauguracions i presentacions que imposa la normativa electoral, va recuperar aquesta vella promesa i va anunciar la convocatòria d'un concurs internacional per encarregar el

disseny del monument pendent.

El record de la persona i l'obra de l'enginyer de camins que ara tots s'atreveixen a reinterpretar consistirà en "una intervenció artística de difusió de la figura i el projecte urbanístic" que va idear per a la ciutat, segons l'acord subscrit per l'Ajuntament, el Col·legi d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de Catalunya (el gremi d'Ildefons Cerdà) i el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. El monument estarà situat a la plaça de les Glòries, on Cerdà va dibuixar el nou centre de Barcelona, ara en plena transformació urbanística.

Aquest no serà el primer monument que Barcelona dedicarà a Cerdà. L'anterior es va perdre en la memòria ciutadana i en algun magatzem municipal on potser les seves runes encara hi reposen.

Es va instal·lar el 1959 per encàrrec de l'alcalde franquista José María de Porcioles a l'inici de l'autovia de Castelldefels, al lloc que ocuparia anys més tard la plaça Cerdà. La composició modular obra de l'arquitecte municipal Antoni M. Riera i Clavillé va tenir un èxit descriptible: el 1971 va ser retirada i mai més no es va saber d'ell. Altres intents molt anteriors, com ara el projecte al·legòric de Pere Falqués per a la cruïlla del passeig de Gràcia amb la ronda Sant Pere –del qual la premsa de l'època va donar compte el maig de 1889– ni tan sols van arribar a veure la llum. Com explicava Lluís Permanyer (*La Vanguardia*, 28 de maig del 2009), l'alcalde Rius i Taulet, atabalat pel deute de l'Exposició Universal del 1888, es va fer enrere quan ja se n'havia col·locat la primera pedra. ●

El Ayuntamiento de Barcelona dedicará sendas calles a Pepe Rubianes y Oriol Bohigas.

com deies abans d'acabar Clara una bona notícia publicada és el país i té veure amb aquestes dues veus una elles m'estaré un rato m'ha seguir la gent de La Internacional prest i el cabo donar-me dia o relació Bueno va dir la misma vols però ja concierto punto de Cabrera está Rubianes please tan de recepció conyo l'altaveu arribes no tinc motius de creuar els dits perquè és que això del Priorat és de ficar una mica i amb les pocs anys de vida que avui li queden Quan arribes aquesta edat ja no tens temps dedicat finestra aquí teoria aquí mirant recuperat una entrevista en Tia és subscriure a partir de dissabte serà possible que ara la cantonada entre els carrers Pepe Rubianes i Oriol Bohigas Perdoneu si ara jo si vols aquest va recomanar això el titular de partir de dissabte serà possible que anar a la cantonada entre els carrers Pepe Rubianes i Oriol Bohigas per tant seran Cruïlla al complet el barri de la de la Barceloneta ajuntaments de tot arreu perquè a partir de dimecres que ve Ainara no el tres ho sé si és dilluns deu ser ja no poden anunciar res ni fer balanços nital pel tema del acompanyar-la ser-hi Però val a dir que el homenatge que es va fer l'ajuntament a lo millor Avui l'alcaldeessa ja ho va dir jo sigui de baix perquè fa cinc anys que no és mort però no hi ha una opció que és que els premiats amb els ciutat de Barcelona Ja n'hi ha prou amb un any això és curiós davant i en aquest cas passa davant no em dona perquè ara s'esta familiaritzant molt el nomenclàtor Però però jo crec que sí que és una bona notícia em fa una mica de pena perquè no es canvia al passeig Marítim per Oriol volguessin oques poso un nét Passeig Marítim guionet tal i lo altre em sona que era Almirall Cervera no Almirante no sé que el del de l'antic nom del carrer però si si una persona molt propera la idea no no passi mai eh una persona molt propera a l'Oriol vulguis em va dir que serà súper bonic podrem quedar a la cantonada de Tala Amblàs vaig pensar Hòstia Que xulo pateixen tenien els hi portaven velorio coseta Rovira o així que em consta que l'Oriol vull res li anaven Rubianes Rubianes li agradava urbanisme i l'arquitectura em vull res jo no ho sé ja noms ara l'espera veure-la montón si ha dos em deies hi ha algun que sàpigues que ja porta 5 anys esquemas de la família n'hi ha hi ha peticions inclús també la retirar el amb el tema dels Borbons Vull dir que el nomenclator a vegades també sembla injust perquè perquè vegada Retiren noms que jo hem estudiat hi penses pobre home sí que Toma vas molt important per jo vaig veure un cas a prop que van canviar el nom de un institut que es deia Josep Manuel Zafra per Caterina Albert i els de que aquest senyor era un Navegant De no sé quin segle Que va escurçar la travessa fins fins a l'altra banda la Lucía en dos jornades explicació barcos collonuts I diu som el pobre tot bé però tindrà que tenia vosaltres eliminar abans no bueno o sigui si no sé però ens pots dir-los-hi malament ara igual et faig del una pregunta que em fas una mirada amb atadora Eh pues que res però no ara el percentatge homes i dones i em sembla que no arribava el 10% algo així pensava que anava la balades hores els hi toca encara que sigui son fletxa poder-te Martori Veneno Dels carrers més aquí la ciutat tenir una sola aquesta vacances d'un carrer però al principi al final et diu qui era el vostre Carrer Piera i que feia us heu entretingut a mirar-ho jo ho sé per la placa del començament i no en tenia ni idea Ja veus jo ho sé a mitges rotes Com l'has comprat de vegades però de moment perquè no me'n recordo mai el meu és la nom femení però és que són els noms una silla no dic al carrer perquè no malament Rai

**CARMEN
BALCELLS JA
TÉ UNA PLAÇA**

L'agent literària Carmen Balcells ja té una plaça. Es troba al districte de Sant Martí de Barcelona, entre els carrers de Selva de Mar i del Treball, davant la Biblioteca Gabriel García Márquez. S'inaugurarà demà.

CIÈNCIA

Les imprescindibles ‘senyoretetes’ del museu

Homenatge a les primeres treballadores del Museu de Ciències Naturals de Barcelona

ELISENDA FORÉS CATALÀ
 BARCELONA

Per a Isabel Delgado tot va començar quan va arribar al Museu de Ciències Naturals de Barcelona i la van rebre amb un “Vostè què sap fer?” al qual ella va respondre “El que vostè digui”. Eren els anys 80 i Delgado, fins llavors, havia exercit com a auxiliar de museu tot i no tenir formació científica. Però poc després de tenir l’oportunitat d’anar a classes de geologia a la universitat es va trobar amb una bata blanca als despatxos del museu. Però perquè Delgado i la desena de dones que van arribar al museu aquells anys tinguessin aquesta oportunitat, altres dones van haver de batal·lar en silenci per obrir camí.

El comissari de l’exposició *Imprescindibles*, Pepe Pardo-Tomás, s’ha dedicat tota la vida a fer d’historiador científic i ja fa més de 30 anys que està vinculat al Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Un dia va topar amb una fotografia que

semblava ser de principis de segle XX: cinc dones amb bata blanca davant de l’Hivernacle del parc de la Ciutadella, una de les seues del museu. Aquesta imatge en blanc i negre va ser suficient per fer-lo començar la seva recerca de les anomenades “senyoretetes”, les primeres dones que van introduir-se al món de les ciències com a treballadores de la institució.

Científiques com Marie Curie, Lise Meitner i Ekaterina Lermontova feia anys que exposaven grans descobriments quan el 1917 la Junta de Ciències Naturals va incorporar setze dones per fer tasques auxiliars o administratives. Així i tot, el treball de moltes d’aquestes dones va quedar sota l’anonimat de signatures inintel·ligibles o amagat rere descobriments de titularitat masculina. Però a partir d’estudis estil·logràfics d’inventaris i etiquetes escrites a mà, s’ha aconseguit treure de l’anonimat cinquanta-sis noms i històries de dones que “van assegurar la continuïtat del museu”, subratlla Pardo-Tomás. És gràcies a

Gregoria Fernández i Isabel Delgado treballaven al Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

PERE VIRGILI

elles que no s’interromp l’activitat en cap de les quatre etapes en què està estructurada l’exposició: la Mancomunitat i la República, la guerra, el franquisme i el que ell anomena “l’epíleg” per l’arribada de la segona generació de dones a treballar-hi.

L’impecable arxiu històric del museu i la memòria de les persones han estat claus per descabdellar la identitat de les treballadores. Una d’aquestes dones que ha estat essencial tant per la vivència personal com per les imatges que conserva és Gregoria Fernández. A la inaugura-

ció, aquest dijous, repassava els panells explicatius de l’exposició. Més que mirar, sembla recordar: “Treballar al museu em va fer sentir revalorada”. A la inauguració també va retrobar antigues companyes.

Fernández, que es va incorporar a la plantilla del museu en els mateixos anys que Delgado, havia estat contractada com a vigilant de sala, però la seva traça per al dibuix va fer que la llavors directora del museu, Alicia Masriera, li proposés “treballar d’una altra manera”. Concretament, va treballar fins a la jubilació fent reproduccions de peces a partir de dibuixos naturalistes i fabricant motlles de fòssils per al museu. Fernández explica emocionada que per a l’Alicia –que també ha vingut a la inauguració– totes les treballadores tenien un valor.

Aquesta segona generació de dones del museu no s’explicaria sense les que les van precedir. Ara, amb el nom i cognom de totes elles, la història del Museu de Ciències Naturals de Barcelona és una mica més completa i una mica més justa. També pel reconeixement de la feina de dones com Isabel Delgado i com Gregoria Fernández, que encara ara continua col·leccionant i classificant minerals. El seu treball mai els va ser reconegut pels prejudicis i el masclisme de l’època. Delgado diu que si totes aquelles dones van arribar a aconseguir fer-se un lloc al món de la ciència va ser per la seva “incansable força de voluntat”. —

Col·labora: **ara**

LA MEMÒRIA I LA GUERRA

Amb **Marta Marín-Dòmine**
(Directora del Born Centre de Cultura i Memòria)

28 DE MARÇ
DE 18.30H A 20H
MONESTIR DE
PEDRALBES

Com hem de parlar de la guerra els que no l'hem viscuda? Quin record n'hem de conservar? ¿N'hi ha prou de fer memòria de la guerra per evitar que es repeteixi? Quines versions de la guerra hem de triar per fer memòria? Quins són els testimonis privilegiats? ¿És la memòria de la guerra i de la postguerra una forma de justícia? Es poden guarir les seves ferides?

Dirigit pel filòsof **Daniel Gamper** i moderat pel periodista **Antoni Bassas**

Reserva la teva entrada a monestirpedralbes.barcelona/memoria o escanejant el codi. O al telèfon de reserves **932 56 34 27**

*DIÀLEGS
DE PEDRALBES*

Pensar la pau, pensar la guerra

REIAL MONESTIR
DE SANTA MARIA
DE PEDRALBES

Ajuntament de
Barcelona

27 Marzo, 2023

HISTÒRIES DEL MÓN

Una espanyola a Ravensbrück

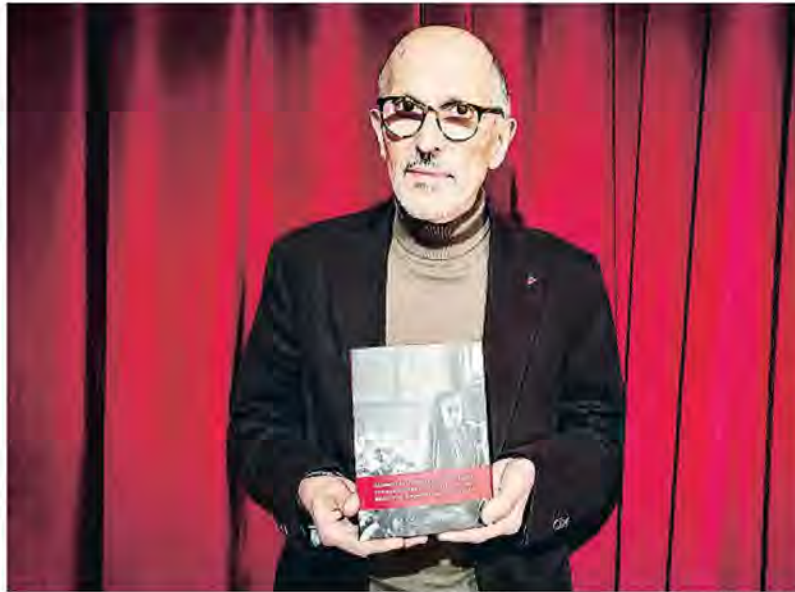
El memorial de l'antic camp nazi homenatja Mercedes Núñez Targa

MARÍA-PAZ LÓPEZ
 Berlín, Corresponsal

Guerra, presó, exili i deportació van tenir lloc a la vida de Mercedes Núñez Targa, espanyola republicana que va deixar escrita la memòria de la seva terrible experiència, i que ha estat recordada aquests dies a Berlín en un homenatge organitzat pel memorial de Ravensbrück, el camp de concentració nazi de dones en què va ser presonera. Abans de ser deportada a Alemanya, l'esquerrana Núñez Targa havia estat presa a la presó franquista de dones de Ventas, a Madrid, i havia transitat per França, on es va integrar a la Resistència. Després del triomf aliat a la Segona Guerra Mundial i l'alliberament, la dictadura a Espanya la va obligar a reprendre el camí de l'exili i es va instal·lar a França. No va poder tornar a viure al seu país fins a la mort de Franco. Va morir a Vigo el 1986.

"Ella sempre deia que havia de viure per explicar-ho tot; jo des de petit sempre vaig sentir a casa que la meua mare havia patit repressió a Espanya i deportació nazi a Ravensbrück, ni tan sols se'n vaig assabentar; però per a molts parents de deportats era un tema de què no es parlava", recorda el seu fill, Pablo Iglesias Núñez, en una conversa amb *La Vanguardia* abans de l'homenatge, celebrat dijous a l'institut Cervantes de Berlín.

L'autobiografia de Núñez Targa *El valor de la memoria. De la càrcel de Ventas al camp de Ravensbrück* (ed. Renacimiento), compilada amb els dos llibres que ella va escriure i publicada el 2016, ha estat ara traduïda a l'alemany per Carsten Hinz. També n'existeix una edició francesa. "La meua mare no s'hauria imaginat mai que el seu llibre es publicaria en alemany i que seria presentat a Berlín", reflexiona Iglesias, de 73 anys, que resideix a Vigo i va viatjar a la capital alemanya per a l'ocasió. Ell va néixer el 1949 a París, apàtrida com els seus pares, i

MARÍA-PAZ LÓPEZ

Gestapo amb altres resistents, va ser deportada en horribles condicions a un camp a Saarbrücken, a l'oest d'Alemanya, i després al de Ravensbrück.

"Les espanyoles de Ravensbrück van arribar als combois que venien de França, i es caracteritzaven pel seu fort compromís polític", va explicar la directora del memorial, Andrea Genest. Els historiadors estimen

"La meua mare havia de viure per explicar-ho tot", explica el seu fill, Pablo Iglesias Núñez

que en aquest camp nazi, a 94 quilòmetres de Berlín, hi va haver entre 300 i 400 espanyoles. Mercedes va estar presa entre juny i juliol del 1944, fins que va ser seleccionada per a treballs forçats en una fabrica d'armament a prop de Leipzig, on va participar en sabotatges. En vista de l'avenç aliat, els nazis van abandonar el lloc el 13 d'abril del 1945, dia en què Mercedes, pel fet de trobar-se malalta, havia estat inclosa a la llista de les cambres de gas per ser assassinada, fet que va descobrir després.

"Dels espanyols deportats a camps nazis, alguns homes van escriure les seves memòries, però la meua mare i Neus Català van ser les úniques dones que van escriure i van publicar el que havien viscut; això és molt important per a les noves generacions, perquè el testimoni oral ja no és possible", alerta Iglesias Núñez. La catalana Neus Català va morir el 2019 als 103 anys, quan era l'última supervivent espanyola de Ravensbrück.

"A Galícia, la meua mare es va dedicar a preservar la memòria històrica, i va aconseguir identificar uns 200 deportats gallecs".

Li van posar els seus pares, Mercedes Núñez i Merardo Iglesias, el nom de Pablo en honor a l'històric fundador socialista? Ell no ho sap, però ho sospita.

Presa a la presó franquista de Ventas

Pablo Iglesias Núñez sosté l'autobiografia de la seva mare, *El valor de la memoria. De la càrcel de Ventas al camp de Ravensbrück*, a l'Institut Cervantes de Berlín. Al metalló, Mercedes Núñez Targa (Barcelona, 1911- Vigo, 1986), que va passar gran part de la seva vida a l'exili a França.

l'Espanya franquista no li va donar la nacionalitat espanyola fins al 1966.

Mercedes Núñez Targa va néixer a Barcelona el 1911, de mare catalana i pare gal·lès. Va treballar de mecanògrafa i va ser secretària de Pablo Neruda quan el poeta era cònsol de Xile. El 1936 es va afiliar al PSUC i va fer tasques administratives per al partit durant la Guerra Civil, fins que el 1939 el Partit Comunista li va encarregar reorganitzar la formació a Galícia. Allà va ser detinguda i el 1940 transferida a la presó de Ventas de Madrid, de funesta memòria, on un tribunal franquista la va condemnar a dotze anys de presó.

Però el 1942 va ser posada en llibertat per un error burocràtic, i ella va aprofitar l'ocasió per escapar a França. Allà va acabar al camp d'Argelers, on les autoritats franceses van confinar amb tracte indigne milers d'exiliats espanyols. El 1943 va entrar a treballar de cuinera per a les forces d'ocupació alemanyes a Carcassona, i es va incorporar a la Resistència francesa. Detinguda per la

PACO CANDEL I ELS ALTRES.

Un retrat literari
de la immigració a Catalunya.

Entrada lliure

Col·lecció MACBA © Heredes de Xavier Miserachs

Exposició

21.01.2023—30.06.2023

Organitza:
Memorial Democràtic

Lloc:
Museu d'Història de la Immigració
de Catalunya
Carretera de Mataró, 124
08930 – Sant Adrià de Besòs
www.mhic.cat

Organitza:

**memorial
de democràtic**

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia,
Drets i Memòria

Col·labora:

mhic Museu d'Història
de la Immigració
de Catalunya

 Ajuntament
de Sant Adrià de Besòs

 Fundació
Pau de Gandia

29 Marzo, 2023

Aquells saltironets per la Rambla

EL MIRADOR

LUIS BENVENUTY
 Barcelona

Aquell restaurant tan especial on vas dir a la teva parella que l'estimaries per sempre ara té cambres uniformats amb vocació d'estrelles del cinema a qui els importen un rave les teves onomàstiques. Al solar on t'amagaves amb aquells col·legues per beure't fins i tot l'aigua dels gerros ara acull un bloc d'apartaments que es lloquen per períodes inferiors a un any. I aquelles onduloses rajoles de la Rambla sobre les quals saltaves quan eres petit anant molt amb compte de no trepitjar les ratlles dels seus límits s'estan...

El regidor responsable del districte de Ciutat Vella, el comú Jordi Rabassa, va lliurar ahir a onze negocis ubicats a la Rambla rajoles acabades d'indultar pels trepants que en aquests moments estan transformant el passeig més singular de Barcelona. Parlem del Museu de Cera, de la botiga de records Art Escudellers, dels restaurants Núria, Moka i Vapiàno, del bar La Cava Universal, de la joieria Laguarda, de la farmàcia La Rambla Barcelona, dels hotels Arc La Rambla i Espanya, de la pel·leteria Nomar, del Tablao Flamenc Cordovès i també del McDonald's.

Va ser una proposta de l'associació de veïns i comerciants

XAVI RUIJO

El regidor i els comerciants de la Rambla fotografiats només amb dues rajoles perquè pesen molt

Amics de la Rambla. Entre tots els enrenous propis de qualsevol reforma, els de l'entitat es van pensar que els canvis tal com estaven plantejats suposaven la destrucció de l'històric paviment del passeig. *La Vanguardia* es va fer ressò d'una iniciativa que va tenir el seu corresponent quart d'hora de glòria a les xarxes socials.

Fa anys que les relacions entre l'Ajuntament i l'associació Amics de la Rambla són més

aviat tenses, i durant aquestes setmanes preelectorals una mica més. El govern de l'alcaldessa Ada Colau està resolt a instal·lar un lavabo públic al tram central del passeig, en una parada de flors sense ús. I als floristes i a Amics de la Rambla els sembla un nou clau al taüt de la tradició floral de Barcelona. Però la veritat és que el govern de l'alcaldessa Ada Colau va recollir el guant bé aviat, ja que de seguida va compartir que el

patrimoni d'una ciutat també el conformen detalls menors, que els sentiments compartits per la gent no sempre estan revestits d'una solemne transcendència de caràcter nacional. De vegades, el record d'uns quants salts infantils et trenca la veu.

A veure, que no n'hi ha per tant, que això de llogar un pis a Barcelona continuarà sent una llauna fastigosa i que el més probable és que, tan bon punt t'acleguis el coll, tardis uns

quants anys a tornar a recordar els panots en qüestió. Però no costa res. Al cap i a la fi no és més que el pis del vial que més sentiments enfrontats de l'amor a l'odi desperta entre la ciutadania.

L'edil Rabassa va fer el lliurament als negocis de la Rambla que ho van sol·licitar d'aques-

El Consistori dona 11 rajoles a diversos negocis per preservar el patrimoni del passeig

tes rajoles que evocuen al caminant la proximitat del mar a condició que les exposin en un lloc on la gent pugui veure-les amb facilitat. Que l'Ajuntament se'n guarda unes quantes per compartir-les, les rajoles, no per convertir-les en un objecte de col·lecció. I el regidor de Ciutat Vella va agregar que si alguna associació dels barris del Raval i del Gòtic vol alguna rajola, doncs també l'hi donaran. La Rambla, va dir Rabassa, ha de ser un punt de trobada entre barris, i no una frontera. I els negocis, va postillar, també han d'esforçar-se per aconseguir-ho. També tenen les seves responsabilitats, o potser algú creu de debò que els cambres uniformats totalment indiferents a les teves onomàstiques apareixen per ciència infusa?●

29 Marzo, 2023

Catalunya en el context europeu

PEREZ DE ROZAS / ARXIU FOTOGRAFIC DE BARCELONA

Un grup d'alemanys en un vaixell a sis milles de la costa barcelonina durant les eleccions germàniques del 1933; la llei espanyola els obligava a votar al mar

FÈLIX BADIA
 Barcelona

La Barcelona de la primera meitat dels anys trenta era un formiguer polític i social que van mirar les grans cancelleries. El motiu d'interès era el xoc de forces que es vivia a la ciutat, en plena eferescència republicana, però també la importància estratègica de la capital catalana, que la situava de ple al tauler internacional i que va fer que els governs europeus hi prenguessin posicions. Començant per l'Alemanya nacionalsocialista.

No és exagerat dir que la Barcelona d'aquells anys va ser un niu de nazis. L'historiador Manu Valentín va publicar *La ciudad y la esvástica* (Comanegra), en què descriu el refugi que els antics nacionalsocialistes van trobar a la capital catalana després de la derrota a la Segona Guerra Mundial. Però un dels aspectes més interessants del llibre es refereix a una etapa anterior, fins al 1936, quan el nazisme va desplegar una estratègia encaminada a controlar l'important contingent d'alemanys que hi havia establerts. "Barcelona -assenyala- era un mirall de tot el que passava al món".

A començaments dels anys trenta, "la colònia alemanya - explica l'historiador - era la més

Barcelona, niu de NAZIS

La ciutat, clau per a les cancelleries europees als primers anys trenta

important de tots els grups d'estrangers a la ciutat, amb entre 8.000 i 10.000 persones". Molts d'ells havien arribat a Catalunya amb importants interessos industrials germànics. Empresaris, tècnics i personal altament qualificat s'havia instal·lat des de finals del segle XIX i principis del XX en una ciutat on aviat van crear la seva xarxa d'organitzacions culturals i econòmiques.

Després de l'ascens de Hitler al poder, el gener del 1933, es va

iniciar un procés de nazificació de totes les institucions que participaven en la vida pública alemanya, també a l'estranger. A Barcelona, simpatitzants nacionalsocialistes o membres del partit van passar a controlar associacions culturals, empresarials, llibreries i fins i tot locals de lleure freqüentats o regentats per alemanys. Al seu llibre, Valentín relata com es va traslladar a Barcelona la tensió, la persecució contra la dissidència política i el boicot contra els interes-

sos jueus que s'estava produint en territori alemany.

Un exemple d'aquesta trobada de posicions oposades es pot observar a la guia de carrers de la ciutat. Valentín ha reconstruït una llista dels ciutadans alemanys que vivien, durant la primera meitat dels anys trenta, a l'avinguda de la República Argentina, una mostra que, malgrat que és parcial, serveix per evidenciar que en un mateix carrer hi convivien nazis recalcitrants, militants antifeixistes i jueus d'origen germànic. Una Alemanya en petit que el seu govern seguia de prop.

Però l'interès alemany també obeïa a la necessitat de fer servir la seva xarxa de contactes amb finalitats econòmiques o estratègiques. L'historiador explica que la relació entre la part de la colònia alemanya de més poder econòmic i més pronazi amb les elits barcelonines va ser fluida. "Molts nazis -assenyala- compartien un vincle social amb els feixistes i amb les classes altes locals; eren proveïdors de l'exèrcit i tenien molts vincles amb els africanistes. A més, compartien vida social i moltes de les mateixes activitats de lleure amb l'alta societat barcelonina".

L'objectiu germànic era el mateix que, d'una manera o d'una altra, tenien totes les grans potències europees aquells anys, segons explica el

també historiador Arnau González. Des del seu punt de vista, la capital catalana concentrava les mirades de les cancelleries perquè "formava part de les ciutats europees que podien ser importants en una guerra de

Els historiadors Manu Valentín i Arnau González analitzen el pes polític de Barcelona a Europa

Alemanya va nazificar la seva colònia a la ciutat, la més nombrosa entre els estrangers de la capital catalana

gran envergadura, com la que vindria". "Pel que fa a Espanya -afegeix-, Barcelona era la prioritat número 1, perquè els governs europeus creien que si passava alguna cosa al país, seria en aquesta ciutat on es produís, tant si era, per exemple, una revolució d'esquerres com la independència de Catalunya".

"A Barcelona hi havia indústria, port, cambres de comerç... Tothom veia que a la ciutat hi

Continua a la pàgina següent

29 Marzo, 2023

“Les cancelleries creien que si havia de passar alguna cosa a Espanya seria a Barcelona”

Ve de la pàgina anterior

passaria alguna cosa, era la capital que podia causar un incendi a Espanya. Per tant, era lògic que fos un focus per a l'activitat diplomàtica”. Per això, continua, quan un govern nomenava un cònsol a Barcelona, no hi destinava un diplomàtic de rang baix, sinó que el nom s'analitzava amb deteniment perquè tenia una càrrega política important i molt possiblement acabaria reportant directament a la

seva respectiva capital en lloc de fer-ho a l'ambaixada a Madrid. “A Barcelona s'hi anava a fer política”.

González ha estudiat el paper de la ciutat en el context diplomàtic europeu en aquells anys a *Cataluña en la crisis europea (1931-1939)*; *Irlanda española, peón francés o URSS mediterránea?* (Pagès) i el paper de la diplomàcia italiana a *Cataluña bajo vigilancia. El consulado italiano y el fascio de Barcelona, 1930-1943* (Universitat de València).

Quant al règim de Mussolini, explica que Barcelona era important perquè hi havia la necessitat de controlar els ciutadans opositors refugiats a la ciutat.

Però, d'altra banda, hi havia una prioritat geoestratègica. A l'agenda del feixisme hi figurava l'ampliació de l'àrea d'influència a la Mediterrània. Barcelona, el gran pol industrial, tenia una importància capital. Però no es tractava només d'una qüestió econòmica, sinó també

militar, perquè, en cas d'una guerra contra França, Catalunya podia convertir-se en un cap de pont fonamental per amenaçar-la des del sud i, alhora, posar en qüestió la supremacia naval britànica a la zona. Per això la diplomàcia italiana seguia molt de prop el que passava a la ciutat i hi desplegava una estratègia d'espionatge i de propaganda.

Quan va esclatar la Guerra Civil, va canviar de manera substancial la naturalesa de la vigilància a què els països europeus sotmetien Barcelona. El temor a l'espiral revolucionària va fer que països com el Regne Unit, França i Itàlia consideressin una intervenció armada directa

a la ciutat per protegir les seves respectives colònies. Pel que fa a aquest últim país i a Alemanya, la connivència de les legacions diplomàtiques en la rebel·lió militar està lluny de ser comprovada, segons els dos historiadors. Quan a finals del 1936 els dos països van reconèixer el govern de Franco, van abandonar qualsevol representació oficial a la ciutat. González indica que els responsables d'aquestes legacions van defensar davant els seus governs que calia mantenir-les perquè creien que fos quin fos el futur de Catalunya, els seus països havien de ser-hi presents, però ni Roma ni Berlín no van atendre aquests arguments. ●

Sabadell recorda la renovació pedagògica de la República

Una mostra reivindica la tasca dels educadors depurats després. CIUTATS. Planes 4 i 5

▶ 27 Marzo, 2023

La República dels mestres

1933 · Sabadell rememora en una exposició la creació de l'escola del Bosc de Can Rull, exemple de la renovació educativa impulsada durant el període republicà arreu del país per combatre l'analfabetisme **REPRESSIÓ** · La mostra reivindica la tasca dels educadors, posteriorment depurats i perseguits pel règim

Emili Bella
 SABADELL

El president de la Generalitat Francesc Macià va posar el 5 de març del 1933 la primera pedra de la futura escola unitària mixta del Bosc de Can Rull de Sabadell, impulsada pel govern municipal de l'alcalde Salvador Ribé amb la contribució popular i del govern de la Segona República, que es va convertir en punta de llança de la renovació de l'ensenyament a la capital del Vallès Occidental. Al conjunt del país es van crear al voltant de 128.000 places escolars, que significaven més de 80% del dèficit existent en aquell moment. No en va, es tracta d'un període conegut com la República dels mestres, objecte d'una exposició que es pot veure al Museu d'Història de Sabadell, comissariada per l'historiador Genís Ribé.

Es volia una escola pública, unificada, laica, obligatòria, mixta i fonamentada en valors com la solidaritat. A Sabadell, la taxa d'analfabetisme era molt elevada, amb un percentatge de població infantil sense escolaritzar que havia superat el 50%. El 1931, amb 8.750 infants, 5.381 estaven escolaritzats, dels quals poc més d'un miler en escoles públiques. L'escola de Can Rull va començar a funcionar el curs 1934/35, en part grà-

Les xifres

5.381

infants de Sabadell estaven escolaritzats el 1931, d'un total de 8.750. Un miler, en escoles públiques

28

nens i 27 nenes van inaugurar el curs 1934/35 a pàrvuls i 26 nens a la classe de nois. De les noies no se'n té registre

cies a la reivindicació veïnal de la Comissió Pro-Escola de Can Rull, presidida per Jaume Òssul Crusafont, que va organitzar una subscripció popular per contribuir en les despeses de les obres.

"L'escola republicana del Bosc de Can Rull va representar una fita per a la política municipal del temps de la República i és un edifici que encara tenim entre nosaltres i encara té la seva funció educativa, és l'escola d'adults de Can Rull", explica Ribé.

La mostra ha permès recuperar i reivindicar els noms i cognoms dels mestres que hi van treballar, Brígida Sal-lari Cañadell (nascuda a Girona, de 24 anys, mestra de parvulari), Joan Boixareu Ginestà (de Sant Iscle de Vallalta, 23 anys, mestre dels nois

Les dates

05.03.1931

El president Macià posa la primera pedra de la futura Escola Unitària Mixta del Bosc de Can Rull de Sabadell

27.07.1936

Neix el CENU, Consell de l'Escola Nova Unificada, del qual depenia el sistema educatiu públic

de 8 a 14 anys) i Carme Hernández Gutiérrez, que s'encarregava de les noies, de 6 a 14 anys. El 1936 Julia Girón Aragües va substituir Sal-lari. "És important reivindicar el paper que va tenir aquesta gent i el que van viure, que es va estroncar amb la guerra. Van patir depuració i van perdre la feina", recorda l'historiador.

Al primer curs es van escolaritzar 28 nens i 27 nenes a pàrvuls i 26 nens a la classe de nois –de les noies no se'n té registre–. El gener de 1936 consten 124 alumnes (62 a parvulari). El centre es va integrar en el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), del qual depenia el sistema educatiu públic, inspirat en els principis pedagògics de llibertat, coeducació i racionalisme. L'escola de

Can Rull es va passar a anomenar Escola Natura. La guerra va fer estralls també en l'ensenyament. El febrer del 1937 es van traslladar les alumnes als Escolapis i el centre va aguantar l'activitat fins a mitjan 1938.

Una de les alumnes, Isabel Òssul, va deixar escrites unes memòries auteditades el 2005 que va titular *Retalls de la meua vida*, que donen testimoni de fins a quin punt l'ensenyament de l'escola republicana va impactar en aquella formada d'infants: "La senyoreta que vaig tenir de professora era una persona que tenia molta sensibilitat, que sabia com arribar als sentiments de les nenes, estimular la col·laboració, era molt amant de la natura i tenia un caràcter ferm. Convencia més que renyava." Es referia a Carme Hernández.

Persecució

Boixareu va ser cridat al front i es va incorporar a l'exèrcit republicà. Va acabar-ne desertant i es va amagar a Sabadell fins al final de la guerra, però va ser depurat per motius ideològics com a simpatitzant d'esquerres i sancionat i inhabilitat amb un trasllat a Vic durant dos anys. En paral·lel se li va obrir un consell de guerra sumaríssim com a combatent republicà, però finalment no va prosperar. Es

va afiliar a la Falange.

En el cas de les mestres, Sal-lari va ser apartada del servei el 1940. Hernández, el 1941, i Girón va ser inhabilitada per a exercir càrrecs directius i va ser traslladada durant cinc anys. Segons recull la mostra, els càrrecs de les depuracions van ser no haver sol·licitat el reingrés a la feina un cop acabada la guerra i, en el cas de Girón, "per motius ideològics i polítics (nacionalisme, separatisme o catalanisme)". A Sabadell es van obrir 38 expedients de depuració a

mestres estatals.

A partir de l'abril del 1939, ni coeducació, ni laïcisme. L'escola va viure un canvi radical i va passar a acollir classes de catequesi. En la dècada dels 40 es va tornar a impartir primària sota el nom de Grupo Escolar Mosén Cayetano Clauselles, un sacerdot sabadellenc assassinat el 14 d'agost del 1936. El 1942 es va celebrar a l'edifici la primera missa del barri. En la Transició es va aturar l'activitat fins que, el curs 1988/89, s'hi va establir l'Escola de Persones

Simón Planas, amb el seu cosí Esteve Paraire, alumnes del primer curs. Al costat, l'escola en construcció. A sota, l'acte de col·locació de la primera pedra, amb el president Macià ■ ARXIU FAMILIAR DE TERESA MAS / JOSEP DOMÍNGUEZ / AHS

Adultes. L'any passat l'edifici va ser inclòs en la xarxa d'espais de memòria del Memorial Democràtic.

De fet, la mostra s'emmarca en l'exposició compartida *L'escola, llum de llibertat!* de la Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona, basada en la renovació pedagògica republicana a través de disset experiències municipals, des de l'escola de l'Envelat de Montcada i Reixac (la primera pedra de la qual va posar el conseller de Cultura Ventura Gassol), a la construcció

de les escoles graduades públiques de Roda de Ter o les colònies a l'Escola de Mar i l'Escola Racionalista de la Torrassa, a l'Hospitalet de Llobregat. A Ripoll, per exemple, l'Ajuntament va construir el 1931 un edifici per a l'escolarització de nenes, la primera oportunitat real d'educació pública per a aquest col·lectiu al municipi, en català, laica i amb valors republicans. Les alumnes editaven i imprimien la revista *Sempre Avant*. Els mestres Sámara Vicente i Josep Pallerola van patir,

és clar, la repressió amb l'arribada de la dictadura. Acusats d'auxiliar la rebel·lió i d'imposar la ideologia socialista als infants, van ser condemnats a presó. En sortir-ne ja no van poder tornar a exercir la professió.

La República va dignificar la figura del mestre, a qui va dotar de formació i d'una bona retribució, i va planificar la creació de milers d'escoles. El lema del CENU, nascut el 27 de juliol de 1936, era "cap nen sense escola i cap escola sense mestre". ■

25 Marzo, 2023

Minyons i Noies Guies en un campament als anys seixanta

El Parlament aprova una llei de suport a l'escoltisme, arrelat en la història de Catalunya

Les xiruques i la política

CRISTINA SEN
 Barcelona

La història de l'escoltisme català està vinculada al desenvolupament i el manteniment de la identitat catalana especialment durant el franquisme, quan les organitzacions i institucions polítiques van ser prohibides. És el marc general de referència que es presenta al llibre *L'escoltisme català 1911-1978* (Albert Balcells, Genís Samper) i en què es posa l'accent en la rellevància d'aquest moviment per a generacions de nens i joves en la dictadura. L'escoltisme com l'aprenentatge a través de l'acció, el compromís amb el grup, la vida a l'aire lliure, el coneixement i l'estima cap al país.

El paper d'aquest moviment en la construcció del teixit social i polític català ha tornat al Parlament, on dimecres es va aprovar una proposició de llei de reconeixement de l'escoltisme. La proposició subratlla el paper històric i busca també protegir jurídicament la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge, esbrancada de

la federació espanyola en aquest segle XXI. Un marc legal perquè els anys del procés també han passat factura a les relacions amb la federació espanyola i es vol blindar la seva presència internacional. La llei va ser aprovada amb els vots d'ERC, Junts, la CUP i En Comú Podem.

Francesc Ten, diputat de Junts, deia durant la presentació de la

Lienas (PSC) i Mohedano (ERC): dues maneres i dos temps d'obrir-se portes en una agrupació escolta

proposició que l'escoltisme és "una estructura d'Estat" que va permetre fer front a les "interrupcions del desenvolupament de la nació catalana". Una visió amb matisos diferents en funció del partit polític.

L'escoltisme va ser fundat per Robert Baden-Powell a Anglaterra, que va crear els *boy scouts* el 1907, i va ser introduïda a Catalunya el 1927 per Josep Maria Batista i

Roca, etnòleg, nacionalista sobiranista i interessat en una formació nacional de la joventut. L'eclosió té lloc durant la dictadura de Primo de Rivera, explica Eduard Vallory, analista social i autor de *L'escoltisme mundial* (ed. Proa), que segueix una lògica d'educar "ciutadans, i no súbdits". Una eclosió que es produeix quan es veuen frenats els moviments de

renovació pedagògica dels anys 1920 i el context d'aperturisme i catalanisme queda aturat.

Aquest auge entronca després amb el moviment que actua durant la dictadura, que va reorganitzar-se a finals dels anys 1940 a càrrec de Mossèn Batlle, en una situació d'il·legalitat i amb l'empara de l'Església. El règim franquista havia unificat en el

Diputats escoltes. Constitució de l'Associació Nacional Parlamentària Escolta corresponent a la XIV legislatura, el 2022

Frente de Juventudes tota l'organització dedicada als joves. L'escoltisme obre, per tant, una finestra de llibertat i catalanisme.

Hi ha moltes visions i opinions sobre un moviment de llarga trajectòria, amb arrels tant catòliques com laïques, que ha patit divisions internes i que va marcar posicions a favor del referèndum de l'1-O. Però al marge de les diferències, són molts els polítics que durant la seva joventut van passar per les agrupacions escoltes. Pasqual Maragall, Joaquim Nadal, Dolors Montserrat, Ernest Benach, Josep Lluís Carod-Rovira, Irene Rigau... només per citar-ne alguns. El president Aragonès també ho va ser. El 1997, el Parlament va crear la primera Associació Nacional Parlamentària Escolta (Anpec), que es renova cada legislatura i que va viure moments tensos el 2017.

L'escoltisme va actuar com a planter formador de molts dirigents que van agafar les regnes primer a la transició, amb un caràcter més transversal, i després amb més accent nacionalista i independentista. A més del pòsit catalanista, Vallory destaca que el model educatiu escolta basat en el vincle però també el desenvolupament de les competències per actuar són claus d'un futur compromís polític i social.

Amb vint anys de diferència en la implicació en una agrupació escolta, la diputada Gemma Lienas (PSC), i Fabian Mohedano, que va presidir l'Anpec (ERC), narren experiències personals i diferents amb un fil comú. Lienas va entrar en una agrupació a començaments dels seixanta interessada per les històries que li explicava una amiga. "Va ser una bombolla de llibertat", explica. Els dissabtes s'allunyava d'un model patriarcal de família, va començar a apropar-se al feminisme, anava d'excursió, participava en cinefòrums, parlaven de política, de filosofia en la seva llengua, el català. Un món que no tenia res a veure amb la cultura oficial. L'agrupació era a Sant Gervasi.

Mohedano va anar a l'agrupació de l'Hospitalet als anys 1980. Fill d'andalusos, va aprendre a parlar català quan l'ensenyament a l'escola encara era escàs. "Vaig aprendre l'estima per la natura, vaig conèixer Catalunya, la preocupació per l'espai públic, el compromís". No té cap dubte que aquesta agrupació laica li va obrir un nou camí.

Més de 20.000 nens i joves participen avui en el moviment escolta. El 2020 es van tornar a fabricar altre cop les veritables xiruques. ●

27 Marzo, 2023

Llum a un episodi fosc de la història

Josep Dencàs no va enverinar l'exconseller de Governació, Selves

Família i entorn del brillant polític van sospitar sempre del líder de les Jerec

Joan Selves al llit de mort el 28 de juny del 1934

ARXIU MARIA SELVES

JOAN ESCULIES
 Barcelona

Josep Dencàs "tenia jurat un odi a mort" a Joan Selves, segons el periodista afí a ERC, Lluís Aymamí. A l'inici del 1934 era un secret a veus que el primer, conseller de Sanitat i Assistència Social i líder de les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català (Jerec), anhelava amb totes les seves forces la cartera de Governació, que ocupava el segon al govern de Lluís Companys.

Selves, nascut a Sant Mateu de Bages, amb 35 anys havia tingut un ascens polític fulgurant. Advocat, periodista, defensor dels rabassaires, havia proclamat la República a Manresa l'abril del 1931, entrat a les files d'Esquerra procedent d'Acció Catalana i exercit de primer alcalde republicà de la ciutat. En dos anys havia estat diputat

a Corts Constituents i al Parlament de Catalunya, breu conseller d'Economia i Agricultura, conseller de Governació, governador general de Catalunya i comissari general d'ordre públic, abans de tornar a Governació. Home de l'absoluta confiança de Companys i membre del nucli dirigent d'ERC, amb bona entesa amb el govern de Manuel Azaña, va gestionar el traspàs de l'ordre públic a la Generalitat l'any 1933.

La seva progressió no semblava tenir sostre. El seu nom sonava fins i tot per a ministre de Governació. El març del 1934, però, la premsa va publicar que Selves no es trobava bé. Aviat va deixar d'anar als consells de govern, va enllitar-se i, davant la sorpresa general, les setmanes van passar sense que es recuperés. Després de resistir-s'hi molt, el 10 de juny, el president Companys va nomenar Dencàs per fer-se càrrec, de manera interina, de Governació.

Feia dos dies que el Tribunal de Garanties Constitucionals havia emès el dictamen d'anul·lació de la llei de Contractes de Conreu aprovada pel Parlament: la guspira que menaria als fets d'octubre.

Selves vivia amb la seva dona i dues filles al Palau del Govern Civil. Quan el separatista va entrar al seu despatx, el primer que va fer va ser penjar-hi un retrat de Francesc Macià. En cap moment, segons la família, va visitar el company de partit a qui substituïa, tot i que el tenia porta per porta.

L'interinatge de Dencàs era ariscat. L'altre líder de les Jerec, Miquel Badia, feia mesos que era a Governació. Extralimitant-se en les funcions com a cap de serveis, tenia topades continuades amb altres alts càrrecs del departament i els seus mètodes expeditius amb els detinguts i davant la impotència creixent de Selves havien convertit el Palau en "un pati de cavalls", segons la família de l'últim.

LA DADA

Una obra esclaridora

■ La presentació de *Joan Selves. De l'alcaldia republicana de Manresa a governar l'ordre públic de Catalunya* (Fundació Josep Irla), de Joan Esculies, tindrà lloc el dijous 30 de març al saló de sessions de l'Ajuntament de Manresa a les 19 hores.

El 26 de juny Selves va fer una revifalla i al matí va poder deixar les seves estances, fer un volt per les Rambles i anar a la Generalitat a presentar la dimissió com a conseller de Governació per recuperar-se sense preocupació. Companys no la va acceptar. L'ende-

mà, però, Selves, havent dinat, va patir un atac de colitis i a mitjanit els seus metges -entre ells, Jacint Vilardell, expert en l'aparell digestiu, i que ja havia assistit Macià quan se li va complicar l'apendicitis que li va causar la mort- van aconsellar traslladar-lo a la clínica Plató. Intervingut d'urgència de matinada, el conseller va sortir de quiròfan sense opcions. Va morir a primera hora de la tarda del 28 de juny del 1934.

Segons l'Arxiu del Registre Civil de Barcelona consultat per *La Vanguardia*, Selves va morir "d'una perforació intestinal per perisigmoiditis". Per uns, com l'advocat Amadeu Hurtado, "la seva salut es ressentí notablement de les nits passades sense dormir i de la tensió nerviosa constant" per governar l'ordre públic en una Catalunya en agitació constant.

Quan aquella mateixa nit Dencàs...
 Continua a la pàgina següent

27 Marzo, 2023

Joan Alavedra, Ventura Gassol, Lluís Companys, Joan Selves i Carles Pi i Sunyer en una manifestació el 1934

“Si hagués viscut, el desastre d’octubre no hauria passat”

Ve de la pàgina anterior

càs va rebre la premsa va expressar que no calia fer un panegíric de Selves perquè tothom sabia les seves qualitats i “era impossible trobar un sol enemic”. Els periodistes no el van creure. Ara tenia camp lliure per col·locar més membres de les Jerec a Governació i dominar les forces d’ordre públic. A la família i l’entorn del difunt, va néixer el convenciment que Dencàs l’havia enverinat per aconseguir la seva cartera.

La *Vanguardia* ha facilitat la informació apareguda a la premsa i arxius sobre la malaltia que Selves va començar a patir el febrer del 1934 als doctors Jaume Gelonch Romeu, cirurgià de l’aparell digestiu de l’hospital Clínic-Costa Brava, i Emilio Salgado Garcia, responsable de la Unitat de Toxicologia Clínica de l’àrea d’urgències de l’hospital Clínic de Barcelona, perquè l’analitzessin de manera independent.

La febre que a mig maig tenia Selves, segons Gelonch, pot indicar l’inici d’un procés d’infecció; a més, la diverticulitis en sol fer. En la segona fase d’aquell mes el polític va experimentar una millora, que podria ser perquè la infecció estava limitada a l’intestí afectat, el sigma –el segment del còlon situat al centre i a l’esquerra de la part baixa de l’abdomen–. Això, però, no descartava una lenta progressió de la infecció cap a un abscess intrabdominal.

La premsa no va informar les primeres setmanes de si Selves patia alguna simptomatologia abdominal com dolor, nàusees, vòmits o diarrea, però sí que quan va començar el juny va informar que seguia una “dieta rigorosíssima”. Segons Salgado, podia tenir algun d’aquests símptomes, si no tots. Durant les tres setmanes que va romandre al llit, la malaltia va evolucionar de ma-

nera lenta. Fins que després del que va semblar un període de recuperació, del 14 al 26 de juny, va empitjorar amb una reagudització de l’episodi de diverticulitis de sigma l’endemà.

En la intervenció van trobar les dues perforacions, tot i que no se sap si les van suturar o ja van optar per no fer-ho. Gelonch sosté que “a l’època hi havia pocs mitjans per a aquesta malaltia”. D’altra banda, no consta que se li fes autòpsia. Des d’un punt de vista toxicològic clínic, Salgado assegura que el sospitós habitual en un quadre de simptomatologia gastrointestinal atípica és l’arsenic. Es podria fer una hipòtesi sobre si va ser l’agent causal, ja que pot aparèixer febre i observar-se lesions ulceratives hemorràgiques al tracte digestiu després d’ingerir-ne una quantitat elevada.

Tot i això, explica el doctor: “En contra, tenim el selectiu de la localització de les lesions ulceratives que van acabar en perforació (sigma) i l’absència d’una simptomatologia neurològica característica d’un enverinament del qual se sobreviu diverses setmanes, en forma de cefalea, confusió, disminució de la memòria, canvis en la personalitat, al·lucinacions, deliri i convulsions”. Selves no patia cap d’aquests símptomes. “Amb la informació disponible, que la seva mort fos per un enverinament és altament improbable”. La mort, doncs, la va causar la seva malaltia. El seu traspàs, però, va ser considerat clau.

Amb Dencàs al davant de Governació van produir-se els fets d’octubre del 34. En el primer aniversari de la mort de Selves, catalanistes i republicans d’esquerres de l’època, com el diputat d’ERC Francesc Senyal, van concloure que si no hagués finat “aquell polític fi, cautelós, prudent i tenaç”, Companys i el seu govern no haurien acabat a la presó. L’escriptor manresà Joaquim Amat-Piniella afegia, “després del 6 d’octubre, era unànime entre els barcelonins una exclamació: si en Selves hagués viscut, el desastre no s’hauria produït”, perquè “per alguna raó representava dintre l’Esquerra un sentit més pulcre i més civilitzat que el d’aquella fracció política, les Jerec”. ●

Selves, segona fila, amb ulleres, després de Macià i Companys en les Corts el 1931

Ciutats

La frase **Pere Granados**

ALCALDE DE SALOU

“A l'estació de Salou-PortAventura hi han de poder arribar trens xàrter perquè és el futur de distàncies mitjanes europees”

La cara **Oriol Martori**

DIRECTOR GENERAL DE TRANSPORTS I MOBILITAT

La línia d'autobús entre Tortosa, Amposta, la Ràpita, les Cases i Alcanar passarà de nou a catorze viatges diaris per l'increment de la demanda, que ha crescut un 87% des que es va inaugurar, el 2014.

Arqueologia

Mataró busca casa nova

UBICACIÓ · L'Ajuntament proposa traslladar 250 metres el jaciment arqueològic on s'ha de construir el parc circular Mataró-Maresme, aturat des del 2020 **PROJECTE** · Inclou un centre d'interpretació de les restes ubicat dins d'una zona verda i espera obtenir el vistiplau de la Generalitat

Teresa Márquez
MATARÓ

Traslladar el jaciment arqueològic del polígon Mata-Rocafonda de Mataró 250 metres més enllà d'on s'ha trobat i ubicar-lo en un mirador natural, a la zona del Bon Recés. L'Ajuntament de Mataró i el Consorci per al Tractament de Residus Sòlids Urbans del Maresme van fer pública ahir la proposta que s'ha fet arribar a la Generalitat per preservar les restes de Ca la Madrona localitzades a finals del 2020 en els treballs previs per construir el parc circular Mataró-Maresme. El projecte preveu la museïtzació de les troballes i la transformació d'una edificació ja existent en un centre d'interpretació sobre l'origen de la ciutat. Tot això, dins un nou parc urbà que tindria les restes arqueològiques com a principal atractiu. Ara la pilota és a la teulada de la Generalitat. El regidor de Cultura i Transició Ecològica, Xesco Gomar, va defensar la proposta com la més adequada i l'única que permet conservar, d'una banda, el jaciment i, de l'altra, continuar amb la construcció d'un centre “pioner al sud d'Europa” enfocat a la generació de nous models de producció i consum circular basats en el reaprofitament, la reparació i la reutilització de materials. L'objectiu és que l'espai pugui estar enllestint el 2027, abans que acabi el proper mandat, i en aquest sentit Gomar va assegurar que es deixarà tot el procés encarrilat

perquè el nou govern pugui executar-lo sense problemes. “Compatibilitzar el jaciment amb el projecte del parc circular en un mateix espai no és viable perquè reclamaria modificacions que no es poden assumir i, a més, perdriem les subvencions públiques i dels Next Generation previstes”, va especificar el regidor.

Gomar responia així a les veus que reclamen des de fa temps que les troballes no es moguin d'allà on són i que s'articulen al vol-

Es preveu un centre d'interpretació sobre l'origen de la ciutat

tant d'un manifest signat, entre d'altres, per entitats representatives de la ciutat com ara el Centre d'Estudis d'Arqueologia i Història de Mataró, el Grup d'Història del Casal de Mataró i el Museu Arxíu de Santa Maria de Mataró. Els signants del manifest consideren que el trasllat del jaciment comportaria “descontextualització, pèrdua d'integritat i, fins i tot, d'antiguitat de les troballes, valors inherents a tot jaciment arqueològic”.

Buit cronològic

El jaciment descobert de Ca la Madrona ocultava tres fases arqueològiques diferents. Una primera amb restes de dependències d'un establiment d'època romana (segle IdC - IV dC); una segona data- da els segles Vi i VII dC i que

correspondria a l'època visigòtica, amb un centenar de tombes localitzades i les restes d'un edifici de grans dimensions que es podria interpretar com un centre de culte, i una tercera fase datada del segle XIV amb les restes d'un mur i una extensa àrea de cultiu. Les troballes més importants corresponen a la segona fase perquè omplirien el buit cronològic que hi havia fins ara sobre el desenvolupament de Mataró, l'antiga Iluro, entre el final de la ciutat ro-

Les restes omplen un buit entre la Iluro romana i la medieval

mana i la medieval. “Fins ara teníem documentat un assentament visigòtic petit on s'han trobat una quarantena de tombes al voltant de Santa Maria, i Ca la Madrona ens en confirmaria un de molt més gran als afores”, explica l'arqueòloga municipal, Carme Puertas, que hi afegeix que “les dues comunitats coexistirien, però no es barrejarien perquè pertanyien a religions diferents. Els d'Iluro són cristians catòlics i els de Ca la Madrona, cristians arrians”. Els estudiosos han calculat que al jaciment hi podria haver més de 400 tombes. “Iluro va passar a dir-se Alarona i, amb el temps, Civitas Franca, que havia estat interpretada com a ciutat fragmentada al territori, però ara els experts es plantegen si no feia referència precisa-

ment a la fragmentació de diferents comunitats en un mateix espai geogràfic”, precisa Puertas. L'arqueòloga també destaca que, en l'àmbit de Catalunya, la presència de restes d'assentaments visigòtics no és habitual, fet que enlloc dota de més relleu i importància el jaciment de Mataró. Des de l'Ajuntament de Mataró es confia que la Generalitat doni una resposta definitiva a favor o en contra de la proposta abans de l'estiu.

Nova cultura del consum
El parc circular Mataró-Maresme va començar a caminar el 2020 com a

projecte innovador per fer realitat un nou model de consum basat en el reaprofitament dels recursos i en la sostenibilitat del planeta. Ubicat en una parcel·la de dues hectàrees, el parc es vol construir en diferents fases, la primera de les quals, aturada pel descobriment del jaciment, se centrava en l'Espai Refer “i en els serveis per a la millora de l'eficiència en la recuperació de material de residus voluminosos”. Les fases següents se centraran en activitats de caire més tecnològic i industrial, d'iniciativa privada, fins a esgotar el total de superfície

disponible. Amb un pressupost global de 20 milions d'euros, el parc circular disposa d'una subvenció de 4 milions d'euros de l'Agència de Residus de Catalunya i d'1,5 milions més dels fons Next Generation. La resta del cost l'assumeix directament el Consorci, un ens en què hi ha representants pràcticament tots els ajuntaments del Maresme.

L'Espai Refer, tal com va reconèixer el director del Consorci de Residus del Maresme, Carles Salesa, és la joia de la corona de la proposta, perquè centralitza un conjunt de serveis gratuïts per a la ciuta-

L'APUNT

I aquí continuem

David Brugué

La catarsi que va suposar per al país el que se n'ha anomenat "procés" ha deixat molts damnificats pel camí. Els implicats en el cas 21 Raons només n'és un exemple. Quants ciutadans i ciutadanes han vist truncada la quotidianitat de les seves vides per haver estat involucrats en delictes dins d'operacions policials orquestrades per posar fi a l'independentisme? El ciutadà nor-

mal veu com ha d'anar a judicis, com se li demanen penes d'anys de presó i, mentrestant, els caps pensants d'operacions de dubtosa legalitat continuen tan tranquils. Que l'operació Catalunya no els faci enrogir s'entén perquè no tenen vergonya. Però, i els ministeris fiscals, per exemple, no hi pensen fer res? D'això, a casa, en diem manipulació, repressió i ser parcial.

per als visigots

A l'esquerra, imatge general del jaciment arqueològic ubicat al polígon Mata-Rocafonda de Mataró; a la dreta, detall d'un cos trobat en una de les tombes ■ MARESME CIRCULAR

dania amb l'objectiu fixat de reduir residus. És a dir, s'hi donarien cita un servei d'assessorament per a l'autoreparació en diversos àmbits, tallers i xerrades i actuacions d'inclusió social de col·lectius desfavorits. En aquest sentit, Salesa va precisar ahir que el parc circular tindrà un gran impacte socioeconòmic "molt positiu" tant per a la ciutat com per a la comarca. S'estima que durant la fase d'explotació es generaran 211 llocs de treball (105 correspondran a persones en risc d'exclusió social) i un impacte de 14,1 milions d'euros l'any. ■

GOVERN DE CATALUNYA DEPARTAMENT DE TREBALL, EMPLEIG I ACCIÓ SOCIAL

Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia

Financiado por la Unión Europea NextGenerationEU

Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia - Financiado por la Unión Europea - NextGenerationEU

Exp.: APRE 1469/2023
Dependència d'origen
Servei de Contractació
Secció de Contractació d'Obres

Edicte

La tinenta d'alcalde de l'Àrea de Serveis Territorials i Seguretat de l'Ajuntament de Terrassa ha dictat la resolució núm. 2023-03-20 APRE-01469/2023-3275/2023, de data 20 de març de 2023, per la qual s'aprova inicialment per la via d'urgència la "Memòria valorada de l'actuació per millorar l'accessibilitat a la cruïlla entre la plaça de l'Estació del Nord i el carrer del Nord, desplaçant un regulador semafòric", redactada en data 1 de març de 2023 pels tècnics municipals del Servei de Mobilitat, amb un pressupost d'execució material de catorze mil cinquanta-dos euros amb deu cèntims (14.052,10 €) i un pressupost d'execució per contracte de setze mil set-cents vint-i-dos euros (16.722,00 €) (sense IVA) i de vint mil dos-cents trenta-tres euros amb seixanta-dos cèntims (20.233,62 €) (amb IVA). El termini d'execució de les obres es preveu que sigui d'un (1) mes.

El document s'exposa a informació pública durant un període de quinze (15) dies comptats des de la darrera publicació d'aquest edicte, que serà inserit al Butlletí Oficial de la Província, a la premsa local, al tauler d'anuncis de l'Ajuntament (e-Tauler). El document es pot consultar en la pàgina web de la corporació, dins l'espai de la seu electrònica municipal: <https://seuelectronica.terrassa.cat/web/seu/projectes-d-obres>, i es considera que si no s'hi presenten al·legacions en el referit període, esdevindrà aprovat definitivament.

Terrassa, 21 de març de 2023
Imma Soler Castellví
Cap de Servei de Contractació
Per delegació de signatura del Secretari General
de data 26 de gener de 2021

www.terrassa.cat

ANUNCI

El Ple de l'Ajuntament, en sessió ordinària de data 21 de març de 2023, va acordar aprovar els nous Estatuts de l'Entitat Pública Empresarial Local-Institut Municipal de Formació.

En compliment d'allò previst a l'article 201 del Decret 179/1995, de 13 de juny, pel qual s'aprova el Reglament d'obres, activitats i serveis dels ens locals, es sotmet l'expedient a informació pública per un termini de 30 dies des de l'endemà de la darrera publicació d'aquest anunci, que s'haurà de realitzar en els següents mitjans: el Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, en dels mitjans de comunicació escrita diària i en el web municipal i al tauler d'edictes de l'Ajuntament.

Si transcorregut aquest termini no s'haguessin presentat reclamacions o al·legacions, s'entendrà que l'aprovació inicial s'eleva a definitiva.

Vilafranca del Penedès 24 de març de 2023.

L'alcalde, Pere Regull i Riba

CONVOCATORIA JUNTA GENERAL DE ACCIONISTAS C 377/22

EDICTO

Por el presente y en virtud de lo acordado por resolución de esta fecha dictada en el expediente de referencia, relativo a la convocatoria de la Junta General de accionistas de la sociedad "RESICUNA S.A.", a instancia de D. JORGE RAMÓN BASTIDA OBIOLS, se convoca la Junta General solicitada a celebrar el próximo día 7 de junio de 2023, a las 10.00 horas, en primera convocatoria, y al día siguiente, a la misma hora, en segunda convocatoria, en la Notaría de D. SERGI GONZÁLEZ DELGADO, sita en Barcelona, Avenida Diagonal, 622, 1º A, quién levantará acta notarial, con el siguiente

Orden del día:

1. Examen y, en su caso, aprobación de las cuentas anuales, Informe de Gestión y propuesta de aplicación de resultados del ejercicio 2021.

2. Cese y Nombramiento del Administrador Único.

3. Ruegos y preguntas.

Se hace constar el derecho que corresponde a todos los accionistas de obtener de la sociedad, de forma inmediata y gratuita, los documentos que han de ser sometidos a la aprobación de la Junta así como, en su caso, el informe de gestión y el informe de cuentas.

Los actos de publicidad y comunicación legalmente exigidos para hacer efectiva esta convocatoria deberán ser realizados por D. JORGE RAMÓN BASTIDA OBIOLS a costa de la sociedad "RESICUNA S.A."

Contra la citada Resolución no cabe recurso alguno, siendo la misma firme.

Y para que sirva de notificación y citación a la Junta General de la sociedad "RESICUNA S.A.", expido el presente.

Barcelona, a 10 de marzo de 2023. El Registrador Mercantil de Barcelona número VI, D. José Antonio Rodríguez del Valle Iborra.

28 Marzo, 2023

Valuosa troballa arqueològica visigòtica a Mataró

Les obres de construcció del Parc Circular Mataró-Maresme han deixat al descobert noves restes arqueològiques al jaciment Ca La Madrona, al polígon industrial de Rocafonda. Hi ha restes de diverses èpoques, però són especialment rellevants les visigòtiques, com els murs d'un edifici de grans dimensions que podria interpretar-se com un centre de culte al voltant del qual ha aparegut una gran necròpoli amb 99 tombes datades en els segles VI i VII dC, que serien l'origen del nucli de la població de Mata, topònim que es relaciona amb l'actual Mataró. La troballa omple un buit cronològic entre el final de la ciutat romana i la medieval, una època de la qual hi ha molt poca informació. Per això l'Ajuntament ha decidit traslladar les restes a la zona verda del Bon Recés, ubicat a 200 metres del lloc de la troballa, i convertir l'antiga casa rural de Can Prat en un nou centre d'interpretació. /Fede Cedó

31 Marzo, 2023

Familiares del recientemente fallecido Jaime Sartorius, fundador de IU, ayer en la exposición. / JAIME VILLANUEVA

Una muestra homenajea a la cúpula de Comisiones Obreras, castigada en 1973 como escarmiento franquista

Proceso 1001, medio siglo en la memoria sindical

NATALIA JUNQUERA, Madrid
La Audiencia de Sevilla ha condenado esta semana a 20 años de prisión a un hombre por matar a otro de 40 puñaladas. En 1973, el Tribunal de Orden Público impuso esa pena, la más alta de su historia, a Marcelino Camacho y Eduardo Saborido por el delito de "asociación ilícita". Eran, junto a Nicolás Sartorius, Paco García Salve, Juan Muñiz Zapico, Fernando Soto Martín, Paco Acosta, Miguel Ángel Zamora Antón, Pedro Santiesteban y Luis Fernández Costilla, la cúpula de Comisiones Obreras, entonces sindicato clandestino. Las altísimas condenas del llamado Proceso 1001 (162 años de prisión para los 10 dirigentes sindicales) fueron, según recordó ayer Sartorius, "uno de los actos

de represión más brutales de la dictadura contra los pacíficos representantes de los trabajadores". El Régimen se revolvió, en sus estertores, contra la oposición democrática. "Querían dar un escarmiento al movimiento estudiantil, vecinal y sindical", explicó el líder de CC OO, Unai Sordo, "pero la estrategia acabó volviéndose en su contra". El proceso generó una ola de solidaridad internacional, unió a la lucha antifranquista e incorporó nuevos sectores a la protesta. La exposición *Para la libertad. El proceso 1001 contra la clase trabajadora*, inaugurada ayer por el ministro de la Presidencia, Félix Bolaños, en la Biblioteca Nacional recuerda su sacrificio, su contribución democrática y su ejemplo.

En tiempos de "discursos revisionistas", dijo Bolaños, "estas exposiciones son didácticas, un antídoto contra los nostálgicos". Sartorius, que pasó seis años en prisión, insistió en que la "democracia no puede sustentarse sobre el olvido". "Qué costosa está resultando la necesaria recuperación de la memoria democrática, casi igual de costosa que la reconquista de nuestras libertades", lamentó. Una semana después de que Ramón Tamames, exdirigente del PCE, sugiriese en la fallida moción de censura de Vox contra Pedro Sánchez que la Guerra Civil había empezado en 1934 y no con un golpe de Estado de Franco, y que no había habido "ni buenos ni malos", Sartorius pidió batallar contra "la desmemoria que predi-

can algunos", recordar que "la dictadura no murió en la cama, sino en la calle" y que la democracia, "como la belleza, es frágil". "Lo que se consiguió en décadas, como los derechos de las mujeres, puede perderse en días si no se va a votar o siendo incapaz de llegar a acuerdos", añadió en alusión a las disputas actuales en la izquierda. "Hubo que pelear y mucho", subrayó, y fomentar el olvido equivale a "hurtar a la sociedad española su autoestima: no nos concedieron la democracia y la libertad... la ganamos".

El sacrificio de los sindicalistas condenados, así como el de "miles de trabajadores" que sufrieron "cárcel, torturas y destierro" en su defensa de los valores democráticos, añadió Sordo, "ha dejado de ser patrimonio del sindicato para ser patrimonio del país". "Por eso no vamos a permitir ni que nos roben la memoria ni que nos rehagan la historia".

Carme Molinero, catedrática de Historia Contemporánea y comisaria de la exposición, explicó que el 1001 fue "un proceso político" y que la sentencia "reproduce tal cual el atestado policial" después de un juicio sin garantías. Bolaños reivindicó la ley de memoria democrática aprobada en octubre, que declara nulas las sentencias de todos los tribunales franquistas.

La muestra, con fotografías y documentos históricos, recorre los distintos hitos del proceso judicial, que terminó siendo un juicio al propio régimen, cada vez más aislado. El encarcelamiento de los representantes sindicales provocó una ola de solidaridad nacional e internacional: de Pablo Picasso a Marlon Brando; de Jean-Paul Sartre a Arthur Miller. La exposición, como destacó Molinero, dedica un espacio especial a las mujeres: "Esposas de los presos, encargadas de ir a hablar con las autoridades, de intervenir en los actos de solidaridad en el extranjero. Su papel, menos conocido, fue fundamental...", dijo.

Pedro Sánchez iba a inaugurar la muestra, pero lo canceló por el viaje a China. La exposición estará abierta hasta el 25 de junio.

Cultura

PUBLICACIONS **'L'Avenç' publica** **l'últim número,** **el 500**

J.C.L.
OLOT

La revista *L'Avenç* ha publicat, aquest diumenge, l'últim número, tant en format paper com en digital, just quan es compleixen 46 anys del seu naixement, l'abril del 1977. L'últim exemplar és una edició especial de 120 pàgines centrada en la memòria i amb una coberta feta expressament per al número 500 per l'artista Ignasi Abellí. El tiratge, molt més ampli de l'habitual, és de 6.000 exemplars. ■

GRAN MADRID

EL MUNDO MARTES 28 DE MARZO DE 2023

PATRIMONIO RESTAURACIÓN

Operación: salvar la Puerta de Alcalá

GRAN MADRID se mete en las tripas de la reforma del icono capitalino. 100 técnicos trabajan para tenerla lista a final de año

CARLOS GUIASOLA
FOTOS: ÁNGEL NAVARRETE

Imagen de una de las estatuas que están siendo rehabilitadas en la Puerta de Alcalá.

TURISMO. La compañía propietaria del nuevo hotel del Teatro Albéniz firma un acuerdo con Pescaderías Coruñesas para gestionar un nuevo cinco estrellas que unirá el Teatro Reina Victoria con dos edificios de Canalejas / PÁGINA 6

GRANMADRID

ASÍ ES EL QUIRÓFANO QUE ATIENDE LA PUERTA DE ALCALÁ

CULTURA PUERTA DE ALCALÁ

«Sus esculturas nos tienen agarrado el corazón»

CARLOS GUIASOLA MADRID

En la cubierta de la Puerta de Alcalá, a más de 15 metros de altura, hay un niño que lleva decenios disfrutando en silencio de los encantos seductores de El Retiro. El pequeño agarra con decisión una lanza, que nunca deja de apuntar al enigmático cielo de Madrid. Sentado de medio lado, con la pierna derecha colgando, sujeta con fuerza el escudo que recibió a golpe de cincel. Aún hoy luce un casco que, según cuentan, perdió en el amanecer del siglo XIX junto a su propia cabeza.

La Fortaleza, igual que las otras tres virtudes cardinales—Prudencia, Justicia y Templanza— que coronan

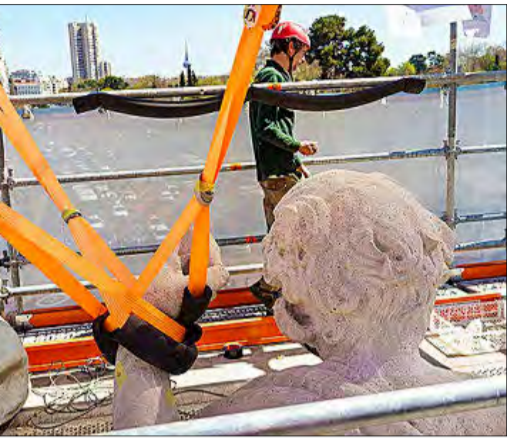
la cubierta de el emblemático portón de Madrid, no está acostumbrada a las visitas. Sin embargo, este niño, esculpido en piedra caliza extraída de Colmenar de Oreja durante el reinado de Carlos III, aguarda impasible su turno. A unos pocos metros, en el ala norte, dos panoplias, compuestas por armas, banderas y cascos, se encuentran ya enjauladas y maniatadas por consistentes cinchas de color naranja. El proceso quirúrgico de la Puerta de Alcalá, ejecutado por el Ayuntamiento, a través del Área de Cultura, Turismo y Deporte, exige pasos milimétricos. Así lo ha comprobado GRAN MADRID en su visita al corazón del improvisado quirófono al aire libre, donde las esculturas son prioridad.

«Para encontrar un diagnóstico, queríamos que todos los expertos nos dijeran qué le pasaba. No nos íbamos a fiar de una única voz, ni siquiera de la nuestra. Quisimos consensuar propuestas de restauración y los diagnósticos coincidieron», sostiene Luis Lafuente, director general de Patrimonio Cultural del Consistorio, antes de colocarse el casco de obra y trepar por la escalera metálica hasta la cubierta de plomo.

Hay dos torres de andamios naranjas, coronadas con dos jaulas, que contienen dos de los 11 conjuntos escultóricos. La decisión de levantar esos torreones para tratar las esculturas no fue aleatoria. «Costó casi dos meses de cálculos ver cuál era la mejor fórmula. Al final, decidimos que no hacía falta desmontarlas», añade. Algunas de las esculturas están divididas en unas ocho piezas y su peso merodea las ocho toneladas. De ahí que, según el criterio de los restauradores, se colocaran unas cinchas para sujetarlas, siempre en zonas que no pongan en riesgo su integridad.

El cuartel general que articula cada golpe de bisturí se ubicó en la cara oeste (la que mira a Cibeles), para respetar la imagen del monumento, ya que, pese a la lona que la envuelve, la gente sigue haciéndose fotos. Mientras los cinceles atraviesan con mimo la piedra, una pequeña cola de turistas se agolpa para inmortalizar el momento. «Una vez sujeta la escultura, los equipos de restauración empiezan a quitarle todos los morteros, grapas y se limpia, para ir descubriendo más cosas. Se recuperan grapas antiguas y se ponen

El símbolo del Madrid de Carlos III

JOSÉ LUIS SANCHO

Ocuparse de la historia de Madrid, y también de Carlos III, implica leer una de las páginas más elocuentes de la arquitectura como memoria: la Puerta de Alcalá. Un monumento de altura europea, estudiado por maestros como Fernando Chueca Goitia, Carlos Sambricio o Delfín Rodríguez. De ahí la importancia de la actual intervención para que este monumento resplandezca.

Francisco Sabatini, su autor, fue el elegido por Carlos III para convertir Madrid en una capital digna de la monarquía de España, entonces todavía una de las principales potencias mundiales. Más que un gran arquitecto, fue un arquitecto útil para la realidad y la imagen de esta corte. Convirtió la villa en una ciudad iluminada, limpia y con empaque, verdadera «metáfora del poder», de aquella monarquía que en América se extendía por territorios como California o Florida.

Y ahí sigue la Puerta de Alcalá. El objeto más representativo de esa imagen del poder. Fue una señal, situada de la manera más visible para recordar que Carlos III era un gran soberano e impresionar a quien la contemplase —español o visitante— desde el Paseo del Prado donde todos paseaban. Es el símbolo del estado ilustrado de aquel siglo, e imagen de un momento clave en la historia del país.

En 2021, la UNESCO declaró El Paisaje de la Luz Patrimonio de la Humanidad. De todo ese conjunto, cuajado de elementos tan bellos como las fuentes de Neptuno y Cibeles o el Museo del Prado, la pieza más simbólica es la Puerta de Alcalá, arco triunfal en honor del rey reformista. Ahora, la Puerta de Alcalá está en un quirófano del que saldrá con renovada fuerza. Su buen estado de salud es también el de la historia de Madrid.

José Luis Sancho fue comisario de la exposición de Sabatini.

otras nuevas», explican. Hay un forjador de hierro antiguo de Patrimonio que las baña en aceite y grafito para que no se oxiden. Sigue habiendo alguna original.

Laura López es la directora de obra y, tras semanas trabajando allí, admite que, a veces, cuando llega a casa, sueña con algunas de las esculturas que articulan gran parte de su jornada de trabajo. «Para entender cómo funciona una escultura, lo maravilloso sería saber cómo lo hicieron la primera vez. Las figuras tienen muchas lesiones y por eso hay que tener más cuidado con ellas. Llevamos haciendo ensayos previos no destructivos con restauradores desde el verano y queremos actuar para que no les vuelva a pasar lo mismo», desvela. Y añade: «Están hechas de una piedra caliza que ya no existe y en la que Sabatini insistió en su día para que no tuvieran ninguna marca ni desperfecto. Es una caliza que era fácil de manejar, pero se deteriora rápido. Estas 11 esculturas nos tienen agarrado el corazón».

La Puerta de Alcalá es un minucioso centro de operaciones multidisciplinar donde, tras la enorme lona que la envuelve, conviven arquitectos, aparejadores, ingenieros, restauradores, geólogos, arqueólogos, canteros o herreros, como el que se encargó de los trabajos en la Catedral de Santiago de Compostela. Cerca de un centenar de mentes. Además, la tecnología juega un papel clave. «El vuelo del dron nos permite, con un escaneo previo del monumento en 3D, y una definición de un milímetro, tenerlo todo documentado. También ha sido escaneada cada escultura», apunta la directora de obra. «Toda esta información no sólo nos ayuda a nosotros, sino a generaciones futuras», abunda. Cada paso está documentado y exige la intervención de un arqueólogo.

Junto a cada escultura, hay algo parecido a una radiografía, que detalla las fracturas y el lugar exacto de los daños. Asegura Rosa García, restauradora-conservadora, que una de ellas se dañó durante la Guerra de la Independencia y que se realizó entonces una restauración de urgencia. La cabeza y el casco de la mencionada Fortaleza, por ejemplo, tiene restos marinos y su aspecto nada tiene que ver con el cuerpo.

En los muros de granito, hay cicatrices de los disparos de la Guerra Civil o los Cien Mil Hijos de San Luis. También un tejado de plomo, como el del Museo del Prado, que vierte su agua hacia las esculturas: otro problema. Incluso restos de musgo de las esporas y semillas que vuelan desde El Retiro, que, eso sí, alivia la contaminación existente.

«Una vez recuperadas las esculturas, la velocidad será mayor. Tanto, que a veces nos olvidamos que hay más cosas. Recuperar el granito es algo que hemos hecho más veces. Nuestra vida está puesta en las esculturas», zanja Laura, que no se atreve a dar un plazo de finalización, aunque la idea es que, salvo contratiempo, esté lista para final de año. Mientras la Fortaleza, vigilante desde su rincón del tejado, espera su turno.

MOVILIDAD

CARABANTE ANUNCIA SANCIONES

«De 700 bicicletas han desaparecido ya unas 500»

Usuarios y partidos de la oposición critican al alcalde por su gestión de Bicimad

DANIEL SOMOLINOS MADRID

Los continuos problemas de Bicimad dan el salto de las calles de la capital al Pleno del Ayuntamiento. Desde que echó a rodar el nuevo modelo, el pasado 7 de marzo, muchos usuarios han experimentado «cambresos» y «desesperación» ante un «caos imprevisible»: se quejan de que «apenas hay bicis disponibles» y que las que hay casi no tienen batería. Incluso hay quien pide que este servicio «deje de ser gratuito» —medida que se prolongará hasta el 31 de julio— ya que el coste cero es el que «está destruyendo» esta sistema de movilidad.

La principal causa de este problema radica en que muchos usuarios no cumplen con la obligación de estacionar la bicicleta en las estaciones, llegando a abandonar en cualquier punto como aceras, parques o descampados. Esto provoca que, para el resto de madrileños, baje la oferta de unidades disponibles y obligue a realizar un despliegue de personal extraordinario para la recogida de estos vehículos, según el Ayuntamiento.

Para intentar atajar la sangría, el equipo de Gobierno incorporará otras 150 bicicletas nuevas al sistema, que se suman a las 802 ya desplegadas desde el 7 de marzo. Además, la EMT suspenderá las cuentas de aquellos ciudadanos que persistan en utilizar el sistema incorrectamente. Ya avanzó el delegado del área de Movilidad del Consistorio, Borja Carabante, que aquellas personas que dejen tira-

das las bicis recibirán dos emails: el primero de advertencia; el segundo informándoles de que han sido sancionados.

Pese a ello, estas medidas son insuficientes para los grupos de la oposición, que han cargado duramente contra la gestión del regidor Martínez-Almeida. «Bicimad es el ejemplo más claro de lo que ha sido la gestión de este alcalde: vender lo que cree que le va a dar un espacio sin importarle ni la ciudad ni

Bicis tiradas en la calle. TWITTER

la ciudadanía», apuntó Mar Espinar, portavoz del PSOE en el Ayuntamiento de Madrid, quien afirmó que el regidor debe dar explicaciones de «esta precipitada puesta en marcha de 700 bicicletas, de las que ya han desaparecido 500». Y agregó que son los «usuarios y trabajadores» los que están sufriendo el «castigo» a causa de estas decisiones por parte del «alcalde de la no gestión».

GESALCALÁ, S.G.I.I.C., S.A.U. (SOCIEDAD ABSORBENTE) GBS FINANZAS INVESTCAPITAL AV, S.A.U. (SOCIEDAD ABSORBIDA) Fusión por absorción

Se hace público que el socio único de GESALCALÁ, S.G.I.I.C., S.A.U. (Sociedad Absorbente), adoptó en Junta General Extraordinaria, celebrada con fecha 7 de marzo de 2023 los acuerdos de fusión mediante la absorción de GBS FINANZAS INVESTCAPITAL AV, S.A.U., (Sociedad Absorbida), con extinción por disolución sin liquidación de la Sociedad Absorbida, y transmisión en bloque de su patrimonio a la Sociedad Absorbente que adquiere por sucesión universal todos los bienes, derechos y obligaciones de la Sociedad Absorbida. Al tratarse de un supuesto asimilado a la fusión de sociedad íntegramente participada, previsto en el artículo 52 de la Ley 3/2009, por encontrarse la entidad absorbente, GESALCALÁ, S.G.I.I.C., S.A.U. y absorbida GBS FINANZAS INVESTCAPITAL AV, S.A.U. íntegramente participadas por el mismo socio, la entidad BANCO ALCALÁ, S.A., es de aplicación a la presente Fusión lo dispuesto en el artículo 49 de la Ley 3/2009, de 3 de abril, sobre modificaciones estructurales de las sociedades mercantiles.

El acuerdo de fusión por absorción de la entidad GESALCALÁ, S.G.I.I.C., S.A.U. ha tenido como base el proyecto de fusión suscrito con fecha 1 de diciembre de 2022 por los órganos de administración de las sociedades participantes de la fusión.

Se hace constar que la Sociedad Absorbente, con fecha 3 de febrero de 2023, ha puesto a disposición de sus socios, obligacionistas, titulares de derechos especiales y representantes de los trabajadores, mediante inserción en la web corporativa <http://www.creand.es>, con posibilidad de descargarlos e imprimirlos los documentos del artículo 39 de la Ley 3/2009, de 3 de abril, sobre modificaciones estructurales de las sociedades mercantiles.

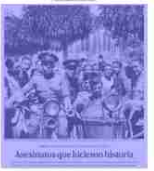
En relación a la Sociedad Absorbida en la Fusión, GBS FINANZAS INVESTCAPITAL AV, S.A.U., al celebrar su Junta con carácter de universal y carcer de web corporativa, por la presente hacen constar el derecho que corresponde a todos los socios, obligacionistas, titulares de derechos especiales y representantes de los trabajadores de las sociedades participantes de la Fusión a examinar en el domicilio social copia de los documentos a que hace referencia el artículo 39 de la Ley 3/2009, referidos a la Fusión, así como de obtener la entrega o el envío gratuitos de los mismos.

Se anuncia el derecho que asiste a los socios de las sociedades participantes en la fusión y a los acreedores de las mismas de obtener el texto íntegro de los acuerdos de fusión adoptados y de los balances de fusión, así como el derecho que corresponde a los acreedores de oponerse a la fusión, en virtud de lo dispuesto en el artículo 44 de la Ley 3/2009.

La eficacia de la fusión está sujeta al cumplimiento de la autorización de la fusión por la Comisión Nacional del Mercado de Valores, de acuerdo con lo previsto en el artículo 149, por remisión del artículo 159, del texto refundido de la Ley del Mercado de Valores, aprobado por medio del Real Decreto Legislativo 4/2015, de 23 de octubre y de la autorización de la fusión por la Autoridad Financiera Andorrana (AFA).

Madrid 13 de marzo 2023.

El Secretario de GESALCALÁ, S.G.I.I.C., S.A.U. (Sociedad Absorbente), D. Roc Oliva Ibern.
El Secretario de GBS FINANZAS INVESTCAPITAL AV, S.A.U. (Sociedad Absorbida), D. Jesús Bernabé Barquín

26 Marzo, 2023

El crimen de la encajera (1932) causó gran revuelo. Sus asesinos (uno de ellos transportado por las autoridades en esta foto) quedaron libres al estallar la Guerra Civil. DÍAZ CASARIEGO/EFE

CULTURA GRANDES CRÍMENES DE LOS ANALES DE LA CAPITAL

Asesinatos que hicieron historia

Se trata de una serie de impactantes y misteriosos homicidios, cuya barbarie y cobertura mediática marcaron la política, la sociedad e, incluso, el lenguaje, dejando para la posteridad expresiones castizas. POR JUAN RADA

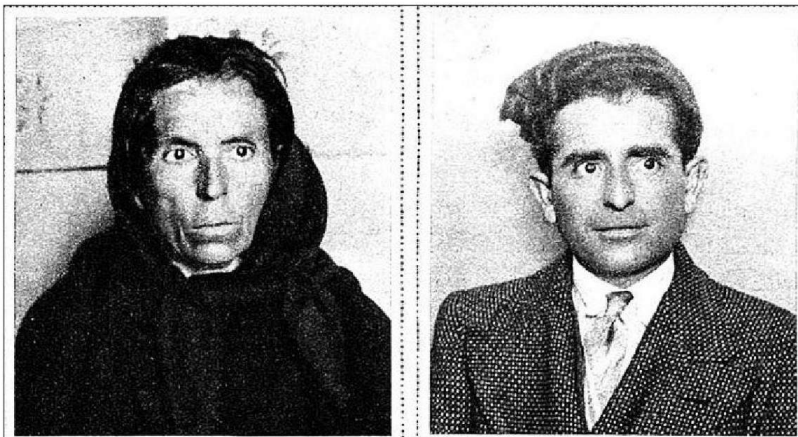

Ilustraciones de prensa de la época sobre el famoso crimen de la calle Fuencarral. E.M.

LIBRO CRÍMENES QUE IMPACTARON A LA SOCIEDAD

Las muertes que dejaron huella en la capital

Juan Rada, director del célebre semanario 'El Caso', recuerda algunos de los homicidios más sonados de Madrid

BIENVENIDA ALIÁS
 Parienta de la mujer asesinada en Carabanchel, Luciana Rodríguez, que ha sido detenida y puesta a disposición del juez de Getafe por suponersele complicada en el crimen. (Fot. Pictoris)

LEONCIO ALIÁS
 Primo hermano de Luciana Rodríguez, que ha sido detenido e informado por orden del juez de Getafe, por suponersele complicado en el crimen de Carabanchel. (Fot. Alfonso)

Recorte de prensa de algunos sospechosos del crimen de la encajera. Los verdaderos culpables se inculparon. E.M.

JUAN RADA MADRID
 Robos, timos, asesinatos, ejecuciones, historia de los verdugos e, incluso, un diccionario sobre la jerga delincencial. El nuevo libro de Juan Rada, *Crímenes con Historia: de los inicios de la crónica negra a la aparición de El Caso* (SND Editoriales), recoge las historias, sucesos y anécdotas más curiosas e impactantes de la historia de nuestro país.
 Una serie de acontecimientos que, en muchas ocasiones, tuvo a la capi-

tal como escenario, y que el mítico director del semanario *El Caso* recuerda en exclusiva para GRAN MADRID.

EL FAMOSO CRIMEN DE LA CALLE FUENCARRAL
 Los vecinos alertaron del humo que salía de una vivienda en el número 109. Cuando entraron, encontraron a la propietaria, Luciana Borcino, tendida en el suelo. Tenía tres cuchilladas en el pecho y el cuerpo medio quemado. La criada, Hi-

ginia Balaguer Ostalé, aparentaba estar desmayada en la cocina. Al lado, su bulldog yacía anestesiado. Ocurrió el 11 de julio de 1888. La fallecida era viuda, de posición acomodada y de 50 años. Estaba claro que el asaltante había prendido fuego al piso para simular un incendio y borrar pruebas. Los investigadores llegaron a la conclusión de que el móvil del asalto fue el robo.
 La sirvienta, desde el primer momento, dio versiones contradictorias.

Una de ellas, que había sustraído un rollo de papeles ignorando lo que eran: 92.000 mil reales; dinero que envolvió en un pañuelo y entregó a su amiga Dolores Ávila Palacios, conocida como *Lola la Billetera*. La última que dio fue la de culpar del crimen al hijo de la difunta, conocido como *el pollo Varela*, que estaba preso en el cárcel Modelo, y también a José Millán Astray, director del centro, al que acusaba de complicidad y permitir que el recluso saliera de noche a la calle.
 Se desató una tormenta política con duros enfrentamientos. Los conservadores acusaban de la autoría del crimen a la sirvienta y los liberales, al hijo de la finada. Una serie de periódicos ejercieron la acción popular. Por primera vez, se recurría a esta figura procesal acusatoria que permite la participación pública en la justicia.

El juicio duró 36 días. La sentencia fue de pena capital para la criada por asesinato y robo, así como 18 años por el incendio. Para su amiga *Lola la Billetera*, otros 18 años como encubridora y cómplice. Vareleta y Millán Astray resultaron absueltos.

Se produjo gran clamor popular en contra del fallo. Apedrearon el Ministerio de Justicia y hubo diversos episodios de alteración del orden público. Miles de personas acudieron a la Plaza de Armas, para ver la ejecución con un centenar de guardias civiles a caballo para mantener el orden.

La condenada subió con paso firme a la plataforma donde se había montado el patíbulo. Cuando el verdugo se disponía a girar la manivela, un grito bronco rompió la calma: «¡Dolores! ¡Catorce mil duros!». Tras su ejecución, una pregunta en el ambiente: ¿quién quiso decir la condenada con sus últimas palabras? Un sangriento episodio, del que nació el dicho castizo de «más famoso que el crimen de la calle Fuencarral».

Surgieron muchas dudas tras el proceso. Las sospechas siguieron apuntando al *pollo Varela*. Heredó un millón y medio de pesetas. Al poco de recuperar la libertad, una prostituta apareció yacente sobre el pavimento de la calle Montera. Había sido arrojada desde un piso alto.

La había matado, tras una disputa, el citado Varela. Fue condenada a cadena perpetua. Permaneció ingresado 14 años en el penal de Ceuta. Una vez más, se hizo válido lo que «quien mal anda, mal acaba».

EL CRIMEN DE LA PLANCHA

Catorce años después del crimen de la calle Fuencarral, esta vía fue escenario de otro sonoro asesinato. En la misma acera. En el número 45.

Era la tarde de un domingo, 22 de junio de 1902, cuando la portera llamó varias veces a la puerta del piso de Pascual Manuel Pastor sin obtener respuesta. Le extrañaba que hubiera despedido a la cocinera. A la mañana siguiente, observó a la otra empleada que se marchaba vestida con su mejor ropa y cargada con dos cajas de cartón. Un coche de caballos le esperaba en la puerta.

Pensó que algo raro sucedía. Decidió subir las escaleras para comprobarlo. El propietario no contestaba a sus llamadas. Entonces, avisó al doc-

tor Nicolás Rodríguez, familiar y administrador del mismo. El médico se acercó al juzgado para informar de sus sospechas. Forzaron la puerta. Hallaron al hombre yacente en la cama, con la cabeza destrozada.

Inspeccionado el inmueble, descubrieron un cubo de zinc con agua y sangre; también una falda y un dental con manchas sanguinolentas. Posteriormente, hallaron oculta bajo una cama el arma mortal: una plancha de hierro fundido. Tenía el mango inclinado, posiblemente a consecuencia de los golpes dados en la testa de la víctima, así como adherencias de piel, carne y pelo. En el suelo había piezas dentales de la víctima.

Rodríguez informó de que allí debían estar guardadas unas 11.600 pesetas y cuatro mil francos. Dinero que, tras efectuarse un concienzudo registro, no apareció por ninguna parte.

El difunto era soltero, de 42 años,

La asesina de la plancha aseguró que obraba en legítima defensa

Hildegart murió asesinada a tiros por su propia madre

disfrutaba de una magnífica renta que le permitía vivir cómodamente. Había contratado a Cecilia Aznar Celamendi, de 22 años, en Irún, que trabajaba en un hotel y en las horas libres se prostituyó. Se la trajo a Madrid como empleada del servicio doméstico y también sexual. Al poco, ella se enteró de que el hombre había recibido una buena herencia y decidió eliminarlo para apoderarse del botín.

Descubierto el crimen, de inmediato se iniciaron las pesquisas policiales. Se supo que había cogido un tren para Barcelona. La imagen de Cecilia, que proyectaba embarcarse para Buenos Aires, fue difundida en la prensa. Alguien la reconoció en Puigcerdá. Tras ser detenida, negó su verdadera identidad y que tuviera algo que ver con el crimen. Cuando los inspectores descubrieron bajo el colchón al-

hajas y billetes, reconoció la autoría de los hechos, pero aseguró obrar en legítima defensa ante el acoso sexual del señor al que atendía.

La sentencia fue de pena de muerte. Su familia, originaria de Borja (Zaragoza), pidió al alcalde que solicitara el indulto. El municipio buscó el apoyo de otros líderes políticos y entre todos lograron salvar la vida de la condenada. El monarca firmó la conmutación de la pena de muerte. Cecilia Aznar Celamendi ha pasado a ocupar un lugar de honor en la galería de criminales del Museo de Cera de Madrid.

Arriba, uno de los asesinos del crimen de la encajera. Abajo, Cecilia Aznar Celamendi, la asesina del crimen de la plancha. E.M.

EL CASO DE LA ENCAJERA

Dos pastores, que marchaban con sus rebaños hacia la localidad madrileña de Carabanchel, encontraron el cadáver saqueado de una mujer degollada y cubierto con una toquilla. La víctima fue identificada como Luciana Rodríguez Narros, una aldeana de Herrueruela (Toledo) que solía desplazarse a Madrid para vender encajes y bordados.

El suceso, que ocurrió el 13 de marzo de 1932, causó gran conmoción e intriga entre la población. La Policía tuvo conocimiento de que la víctima solía alojarse en la Posada de la Merced, sita en la Cava Baja. La tarde de la desaparición salió del establecimiento, portando un gran paquete de encajes. Se dirigía hacia la Puerta Cerrada, donde solía reunirse con su hijo, que cumplía el servicio militar.

Hubo muchos sospechosos. Pero el tiempo pasaba, la opinión pública se quejaba y aquello continuaba sin resolverse. Fue como consecuencia de otro crimen, en el Arroyo de las Pavas, donde Julián Ramírez Rosas, de 27 años, y Leandro Iniesta, de 24, mataron a Mariano Megino, de 42 años, y dueño de una taberna

de mala nota, para robarle.

Julián mostró inicialmente una actitud chulesca y cínica. Por ello, los interrogadores se volcaron más en Leandro, físicamente más endeble y un tanto acobardado. Como estaban in-comunicados, se adoptó la vieja táctica de mencionar a uno supuestas declaraciones del otro y viceversa. De este modo, ambos terminaron inculpándose mutuamente de la autoría del crimen y reconocieron haber matado también a la encajera.

Sucedió que Julián esperaba sentado en un banco del paseo del Prado a Leandro. Al poco, la mujer hizo lo mismo, con el fin de descansar un poco. Entablaron conversación y ella se lamentó de la crisis económica. Venía del Ministerio de la Guerra, donde había vendido algunos encajes y bordados. Entonces, Julián le comentó que había trabajado en algunas casas y que podría presentarle a la dueña de una de ellas, que residía en Carabanchel, la cual de seguro le haría una compra de importancia.

La pobre lagarterana le ofreció una comisión. Quedaron en verse al otro día en Puerta Cerrada. El delincuente informó a su compinche de ello y prepararon un avieso plan. Puntuales a la cita, fueron a recogerla en un taxi. Indicaron al conductor que los llevara a la Cooperativa de Ferrovianos. Una vez allí echaron a andar hacia un descampado donde tendría lugar la venta de los encajes y demás prendas que portaba.

La confiada señora, pese a que estaba oscureciendo, no sospechaba que la conducían a la muerte. Leandro indicó mediante señas a Julián que había llegado el momento. Parece que este dudó y, como se estaban acercando demasiado a la zona de Campamento, optó por despojarse rápidamente del abrigo. Se lo echó a la mujer por la cabeza, para que no pudiera gritar, y la derribó. Una vez en el suelo, la mataron de un par de tajos en el cuello.

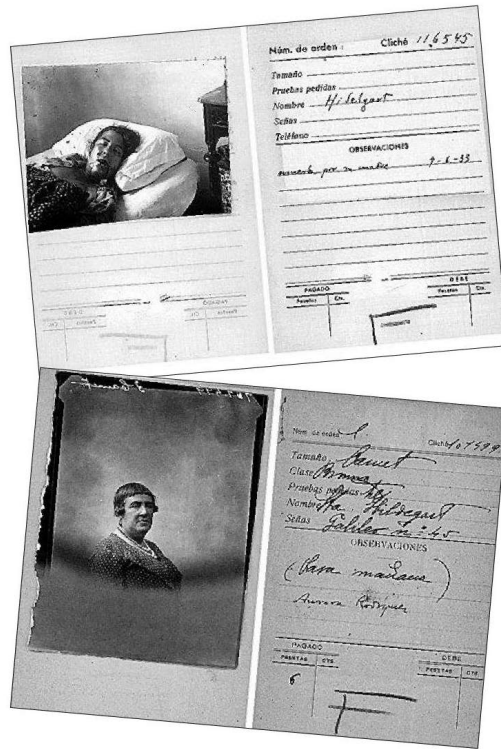
La condena fue de 30 años de presidio para Julián y 28 para Leandro. En cuanto a la muerte del hombre, la sentencia fue idéntica para ambos: 30 años de reclusión. La pareja de malvados jóvenes escuchó con indiferencia el fallo. Con el estallido de la Guerra Civil, quedaron en libertad.

HILDEGART, LA PRODIGIO

Una gallega rica, Aurora Rodríguez Carballera, de 35 años, decidió engendrar un ser perfecto. El estándar de la liberación femenina contra el heteropatriarcado. El modelo de mujer del futuro.

Dominada por un delirio eugenésico, seleccionó a un hombre para quedarse embarazada. Después, sabedora de que no le reclamaria la paternidad, abandonó Ferrol (La Coruña) y vino a Madrid para dar a luz y criar a la niña perfecta.

Le puso el nombre de Hildegart. Quería desarrollar en ella su propio programa educativo. La niña leía desde los dos años, a los tres ya escribía y tan solo con trece terminaba el bachillerato. A la par que daba sus primeros pasos en política, cuando fue nombrada vicepresidenta de las juventudes del PSOE.

Con tan solo 18 se licenció en Derecho, con calificación de sobresaliente, convirtiéndose en la abogada más joven de España. Mientras, estudiaba otras dos carreras: Filosofía y Letras, así como Medicina. Hablaba inglés, alemán y francés.

Numeroso público asistía a sus conferencias sobre la libertad de la mujer y se convirtió en una voz autorizada en aquella España de los años 30. Publicó 15 libros y numerosas colaboraciones en la prensa, muy valoradas en su momento.

Arriba, a la izquierda, ficha de la muerte de Hildegart. Debajo, la ficha policial de su madre y asesina. E.M.

Pero resultaba inevitable que, antes o después, la joven quisiera independizarse, tal como postulaba en sus intervenciones públicas y escritas. El amor podía llamar a su puerta. Algo que la madre no estaba dispuesta a consentir: Sería suya o de nadie más.

La paranoia dominó por completo la mente de su madre. Una mañana, ordenó a la criada que sacase los perros a pasear. Una vez que se quedó sola cogió un revolver. Se dirigió con sigilo al dormitorio de la hija. La encontró durmiendo plácidamente y le disparó cuatro tiros a bocajarro. Tres en la cabeza y uno en el corazón. Muerte inmediata.

Después salió de su casa en el número 51 de la calle Galileo y se dirigió al domicilio del diputado Botella Aenasi, quien le aconsejó que se entregase. Acudió al juzgado de guardia. Confesó el crimen, declarándose culpable. Con gran frialdad explicó que la había matado «con extrema precisión para que no sufriera».

El crimen impactó grandemente en la población con gran eco en la prensa. Según su madre, Hildegart debía enseñar a las mujeres el camino a seguir. Por ello no podía permitir que cometiera idénticos errores a otras.

La sentencia fue de casi 27 años de prisión. Condena recibida con agrado por la acusada. Había logrado que la justicia la considerara cuerda. Ingresada en la cárcel de las Ventas, volvió a las andadas. Se dedicaba a arengar a las presas en favor de sus derechos y las incitó a la rebelión.

Sobre su final hay dos teorías. A raíz del estallido de la Guerra

Civil se abrieron las puertas de las cárceles. Hay quienes afirmaron que el día 18 de julio de 1936 volvió a la calle, perdiéndose su pista. Aunque en un centro sanitario donde estuvo ingresada existe un informe que asegura que falleció en las navidades de 1955 cuando tenía 66 años.

Estos sucesos forman parte de una serie de 10 crímenes que se publicará durante las próximas semanas en GRAN MADRID.

MATARON AL SASTRE Y AL CÓMPlice

El grito de «ladrones!» fue escuchado por los vecinos. El sereno corrió hacia el inmueble de los números 56 y 58 de la calle Montera. Lo mismo hizo la propietaria del almacén contiguo.

Observaron que de las ventanas del segundo piso salía ruido de un violento forcejeo y un hombre caía estrellándose contra el pavimento. Varias personas subieron las escaleras. Les abrieron pasados 15 minutos. Eran un hombre y una mujer, ambos con manchas de sangre. Al acceder al interior encontraron otro hombre muerto en el suelo. Los sospechosos se identificaron como Clara y Antonio Marina. Eran hermanos. Se les tomó declaración por separado: ella servía en la casa del fallecido, José Lafuente, sastre de profesión.

El relato que dieron de los hechos era que aquella noche, seis de octubre de 1849, alguien llamó a la puerta y abrieron pensando que se trataba del propietario. En efecto era él, pero empujándose entraron tres hombres con pistolas y navajas. Uno de ellos agarraba por el cuello al dueño, mientras que los otros les redujeron. Después les llevaron a una sala, donde los dejaron atados. Situación en la que permanecieron hasta que oyeron los insistentes golpes

en la puerta. Los forenses informaron de que el sastre había fallecido por estrangulación. La otra víctima había fallecido a causa de las heridas inferidas: tenía seccionada la tráquea, la laringe y la faringe.

Se llegó a la conclusión de que el hombre arrojado al vacío estaba liado con Clara. Ella había intentado seducir al sastre para que contrajeran matrimonio. Pero este la

rechazó porque estaba prometido. Entonces, ella tramó un plan para matarle y robarle. Propósito criminal en el que le ayudarían su hermano y su amante, un haragán. Entre los tres lo estrangularon. Después hirió con la navaja al secuz y lo empujaron hasta la ventana.

Los dos hermanos fueron condenados a la pena capital.

25 Marzo, 2023

València promou proves d'ADN per identificar nens robats durant el franquisme

S. ENGUIX València

La Generalitat Valenciana ha llançant la campanya *Açó no és un conte* amb l'objectiu d'ajudar a confirmar la identitat de nadons robats durant la dictadura franquista, tant en el cas de les mares biològiques com de les persones adoptades. Aquesta campanya s'adreça als familiars que tinguin la sospita que podrien haver estat víctimes d'un cas de nadons robats perquè es facin les proves d'anàlisi d'ADN que permeten establir si hi ha una relació de parentiu.

La consellera de Qualitat Democràtica, Rosa Pérez Garrjo, va afirmar ahir que la presa de mostres d'ADN és fonamental per aclarir una pràctica que es va dur a terme a Espanya durant dècades amb impunitat absoluta i diu que es tractava d'un exercici de reparació que "aportarà llum" a totes aquelles persones que tinguin sospites.

La campanya pretén, segons informa la conselleria, arribar als familiars perquè puguin registrar el seu cas i aportar informació genètica que permeti creuar dades, de manera que s'ampliï la recerca i s'estableixin parentius amb altres persones.

Les anàlisis d'ADN es practiquen en la Fundació Fisa-bio. De moment les primers que s'han fet han permès trobar dues coincidències i establir el parentiu de quatre persones, d'acord amb les dades ofertes al febrer. Es tracta de dues parelles de germans que van ser robats durant l'època del franquisme; dues dones que desconeixien l'existència de l'altra, però que tenien sospites d'haver estat robades, i d'un germà i una germana. Aquest model de banc genètic s'hauria d'estendre per tot el país de manera que "permeti l'encreuament de dades entre comunitats autònomes", va defensar la consellera.●

...y más

LA RAZÓN

El probable lugar de enterramiento de los restos de José Antonio Primo de Rivera en el cementerio de San Isidro si sale del Valle

Memoria Histórica

Andrés Bartolomé. MADRID

El quinto entierro –los anteriores fueron en Alicante (por tres veces), el monasterio de El Escorial y el Valle de los Caídos– de José Antonio Primo de Rivera, fusilado en la cárcel de Alicante el 20 de noviembre de 1936, es inminente. De hecho, muy probablemente ya se hubiera llevado a cabo de no ser por las diferencias que han surgido, en las últimas semanas, en el seno de la familia Primo de Rivera, según ha sabido LA RAZÓN.

Por un lado, la rama familiar que procede de su hermano Fernando Primo de Rivera prefiere que los restos sean inhumados en el madrileño cementerio de San Isidro, mientras que los descendientes de la hermana del fundador de Falange María del Carmen –que se casó con Juan José Peche y Cabeza de Vaca, noveno Marqués de Rianzuela– prefieren que continúe en el Valle de los Caídos, pero en un osario pues, como víctima de la Guerra Civil, la Ley de Memoria Democrática (LMD) contempla esta opción. En este sentido, la «Comisión de Expertos» creada por José Luis Rodríguez Zapatero en mayo de 2011 determinó que para «dignificar» y «democratizar» la basílica católica había que sacar el cadáver de Franco de su tumba –cosa que se hizo el 24 de octubre de 2019– y «reubicar» dentro del templo los restos mor-

Los Primo de Rivera, divididos sobre José Antonio: un osario o entierro en Madrid

► La ley permite que se quede en el Valle pero podría ser inhumado en San Isidro

tales de José Antonio. Sin embargo, Fernando Primo de Rivera, como portavoz, expresó el pasado mes de octubre a través de un comunicado el deseo de la familia de llevar a cabo su traslado al exterior. El lugar elegido sería el Sacramental de San Isidro, el camposanto más antiguo de Madrid, en una sepultura junto a Pilar Primo de Rivera, hermana del líder falangista, y otros miembros de la familia, pero los Peche están pugnando por la permanencia de su deudo en el osario de la Virgen de la Merced, que se encuentra vacío, al lado de las 33.847 víctimas enterradas en el Valle de los Caídos. Sin duda confiando en que la desacralización del lugar no se lleve a cabo, y evitar así incumplir el deseo expresado por el propio José Antonio de «ser enterrado en tierra bendita y bajo el amparo de la Santa

Cruz». El artículo 54.3 de la LMD establece para «las criptas adyacentes a la basílica y los enterramientos existentes el carácter de cementerio civil», pero es un paso al que debe llegarse previa autorización del Vaticano, y se aventura complejo.

Hasta este momento de duda, todo ha seguido el plan previsto. El Ayuntamiento de San Lorenzo de El Escorial concedió el pasado 23 de febrero la licencia urbanística para la retirada de la losa de granito y la reposición por seis

Ya hay licencia de obra y dispositivo de seguridad. Faltan el permiso mortuario y el eclesiástico

losas de mármol Negro Marquina –con un presupuesto de 8.630 euros– junto al Altar Mayor; la Guardia Civil se ha reunido para preparar el dispositivo de seguridad; han visitado el lugar técnicos de Patrimonio Nacional y también personal de la funeraria encargada del proceso. Todo en paralelo a las grandes medidas de protección dispuestas desde hace meses en el complejo ante las obras previstas para las exhumaciones que han pedido 106 familias, a las que se opone la Asociación para la Defensa del Valle de los Caídos (ADVC), que representa los intereses de otras 218 que piden «respeto» para el «descanso» de los suyos. Sobre el destino de Primo de Rivera, la ADVC no ha querido hacer declaraciones. «Tenemos nuestra opinión, pero es una decisión de la familia, si hubiera sido el Gobierno nos hubiéramos interpuesto con alguna medida judicial», señalan estas fuentes.

Para culminar el traslado del líder de Falange solo restarían el permiso eclesiástico –el abad Cantera ha sido informado vía burofax– y el de sanidad mortuoria de la Comunidad de Madrid. Los trabajos necesitarán cinco o seis días, con la basílica cerrada al público. La familia pide «respeto» para un momento que quiere vivir «en la intimidad» y es muy probable que si hay novedades lleguen a través de un nuevo comunicado. No parece que antes de Semana Santa.

Les trésors de guerre nazis dissimulés en Belgique

Geert Sels raconte comment le pillage allemand a bénéficié aux collectionneurs et aux musées européens

RENCONTRE

BRUXELLES, correspondant

Il a accompli pendant plus de huit ans le travail que les autorités et les musées belges n'ont jamais voulu mener à bien. Geert Sels, chercheur associé au Centre d'étude guerre et société (Cegesoma) et journaliste culturel au quotidien *De Standaard*, a enquêté sur le pillage de l'art auquel l'occupant allemand s'est livré dans son pays. Avec la fréquente complicité de marchands, de collectionneurs et de salles de ventes. Ce qui explique sans doute la passivité des pouvoirs publics, peu désireux de remuer un passé bien sombre.

Récompensé des 2014 d'un prix pour le journalisme néerlandophone d'investigation, M. Sels a poursuivi une enquête qui débouche aujourd'hui sur la parution d'une véritable somme: *Le Trésor de guerre des nazis*. Un livre désormais doté d'une portée internationale, car il révèle non seulement que des dizaines de tableaux et d'objets précieux remis par l'Allemagne à des musées belges ont une provenance douteuse, mais aussi que la France et d'autres pays (l'Allemagne, les Pays-Bas, la Russie, les États-Unis) possèdent des œuvres qui auraient sans doute dû revenir en Belgique.

«Au départ, je ne comptais publier qu'un seul article, dans la foulée de l'affaire Cornelius Carlt, chez qui on a retrouvé, à Munich, plus de 200, des centaines de tableaux, dont une partie résultait de spoliations», explique Geert Sels. Mais je me suis rapidement interrogé sur la passivité des autorités de mon pays et leur absence de réponse aux questions qui leur étaient régulièrement posées: on me jurait que "tout avait été étudié". Or, la Belgique n'avait procédé à aucun recensement des très nombreuses œuvres volées dans le royaume et, si le travail d'une commission sur les biens dérobés à la communauté juive a été achevé en 2008, le détail de son contenu est toujours incertain.

«Des compensations ont été versées à l'époque, ce qui, aux yeux du monde politique, devait permettre de clore le dossier. En menant, ensuite, mon enquête là, on fait, ouvert une boîte de Pandore que les gouvernements avaient tenté de refermer», explique M. Sels. La commission d'enquête n'a, en tout

Un soldat américain en tour d'œuvres d'art volés par les nazis, le 24 avril 1945, à Ellingen (Allemagne).

ALAMY STOCK PHOTO

cas, pas tenu compte du fait que des familles avaient été décimées, que d'autres avaient émigré vers des pays lointains et que de nombreux ayants droit ignoraient tout simplement qu'il y avait eu un pillage et qu'ils pouvaient exiger une réparation.

Véritables expertises

Les experts avaient cependant publié plusieurs recommandations. Mais elles ont été oubliées, alors même que la commission n'avait examiné que les collections des musées belges, sans envisager le rôle de tous ceux qui avaient vendu au régime hitlérien des œuvres volées. Comme Robert Girton (1897-1967), le directeur du Palais des beaux-arts de Bruxelles, un homme qui avait entretenu des rapports étroits – et très rémunérateurs – avec des collaborateurs qui, à Paris, avaient récupéré des biens pillés dans des galeries juives.

Il a, en fait, fallu attendre 2017 et la publication, par un magazine flamand, d'une liste de 78 tableaux

revenus en Belgique mais à l'origine douteuse pour qu'un processus se mette en branle. Associé à des généalogistes qui ont contacté des avocats, Geert Sels a identifié des personnes pouvant légitimement revendiquer la propriété de diverses œuvres. Et obliger ainsi les autorités à réagir et à créer une commission de restitution.

«Les réclamations qui ont été introduites vont obliger les différents niveaux de pouvoir (le gouvernement fédéral, les communautés flamande et francophone) à répondre, en argumentant (pourquoi remettre, ou non, un tableau ?), ce qui suppose un recours à de véritables expertises. Or, les musées belges n'ont toujours pas initié le Louvre, le Rijksmuseum d'Amsterdam ou les grandes institutions allemandes, qui ont plongé dans leurs collections pour établir de manière systématique la provenance des œuvres.

«Toute l'Europe nous a montrés du doigt parce que la Belgique a joué un rôle très particulier, souli-

«J'ai ouvert une boîte de Pandore que les gouvernements avaient tenté de refermer»

GEERT SELS
journaliste

gne M. Sels. Tandis que, pendant la guerre, des œuvres étaient directement acheminées des Pays-Bas ou de la France vers l'Allemagne, le riche marché belge, lui, alimentait aussi de grands musées étrangers, comme le Jeu de paume à Paris. On passait littéralement commande à Bruxelles de tableaux volés, extorqués ou résultant de ventes forcées et qui ont ensuite été envoyés en Allemagne. On a appelé cela des "transferts indirects".

En 1945, les «Monuments Men», chargés de récupérer les biens cul-

turels accaparés par les nazis, décidèrent que, compte tenu de l'ampleur de leur tâche – ils découvrirent un millier de dépôts en Allemagne –, il fallait renvoyer les tableaux et les objets vers leur pays de provenance et pas nécessairement à des propriétaires dont on risquait de ne pas retrouver la trace. D'où le copieux héritage dont ont bénéficié des musées dans des pays par lesquels des tableaux partis de Bruxelles ou d'Amvers avaient transité.

«Un dialogue constructif»

Geert Sels a, dès lors, patiemment scruté les archives de plusieurs de ces États. Il a notamment trouvé dans celles de la ville allemande de Coblenze sept tableaux qui, passés de Bruxelles à Paris avant d'aboutir en Allemagne, se trouvent aujourd'hui dans des musées français. Un triptyque du XVIe siècle du peintre flamand Joachim Patinier (1483-1524), exposé au Puy-en-Velay, a été restitué. En revanche, une *Présenta-*

tion au temple attribuée d'abord à Fragonard et considérée comme une œuvre anonyme a été dérobée au marchand juif bruxellois Léon Seyffers, dénoncé, déporté et mort à Auschwitz. Il appartient à la ville de Cognac depuis 1966. «J'ai informé les héritiers, à eux de juger s'il est opportun d'entreprendre des démarches pour une restitution», indique M. Sels.

Les archives de l'État belge, que l'auteur a comparées aux informations du site Rose Valland du ministère français de la culture, recensent quatre œuvres faisant partie des collections du Louvre. Un *Portrait de C. Floet*, de Jean-Baptiste Perronneau (1715-1783); *Le Feu aux poudres*, d'après Fragonard (1732-1806); *Portrait d'un soldat*, du Hollandais Abraham van Calraet (1642-1722) et *Le Lévié d'Ephraïm et sa concubine*, d'un autre Hollandais, Rombout van Troyen (1605-1655). Un *Portrait de Madame de Longueville* attribué à Simon Vouet (1590-1649) a séjourné pendant plus de soixante-dix ans au Louvre avant d'être restitué aux héritiers américains d'un banquier bruxellois. Huit autres œuvres, non attribuées au Louvre à la Libération, sont détenues par des musées régionaux.

La liste de Geert Sels comporte aussi une série de tableaux aux origines très incertaines, ce qui pousse le journaliste à plaider pour «un dialogue constructif» entre Paris et Bruxelles, et le lancement de nouvelles recherches sur le véritable trafic qui a eu lieu entre les deux capitales, surtout vers la fin du conflit de 1939-1945.

Une famille, les Delacre, a, elle, décidé de ne pas entreprendre de démarches pour récupérer sa prestigieuse collection, en partie dispersée au Louvre, à Toulouse et à Strasbourg. Les ancêtres de cette famille, célèbre en Belgique pour avoir laïcisé son nom à une marque de biscuits, ont pourtant été poussés à la vendre par des marchands parisiens, qui avaient probablement conclu un marché avec l'occupant. Geert Sels plaide alors: «On devrait, au moins, mentionner sur une plaque apposée à côté de ces œuvres qu'elles sont exposées avec l'approbation de la famille.» ■

JEAN-PIERRE STROOBANTS

Le Trésor de guerre des nazis. Enquête sur le pillage d'art en Belgique, Geert Sels, Editions Racine, Bruxelles, 448 p., 39,90 €.

Els tresors de guerra nazis amagats a Bèlgica

Gert Sels explica com la confiscació dels alemanys va beneficiar els col·leccionistes i museus europeus

Va acomplir durant més de vuit anys la tasca que les autoritats i els museus belgues mai van voler dur a terme. Geert Sels, investigador associat del Centre d'Estudis sobre la Guerra i la Societat (CegeSoma) i periodista cultural del diari De Standaard, ha investigat el saqueig d'art que els ocupants alemanys van dur a terme al seu país. Amb la freqüent complicitat de comerciants, col·leccionistes i cases de subhastes. Això explica probablement la passivitat dels poders públics, poc disposats a remoure un passat molt fosc.

El Sr. Sels, guardonat amb un premi de periodisme d'investigació en neerlandès el 2014, va dur a terme una investigació que avui condueix a la publicació d'una suma real: *The Nazi War Chest*. Un llibre ara dotat d'abast internacional, perquè revela no només que desenes de quadres i objectes preciosos cedits per Alemanya als museus belgues tenen una procedència dubtosa, sinó també que França i altres països (Alemanya, Països Baixos, Rússia, Estats Units).) tenen obres que sens dubte haurien d'haver tornat a Bèlgica.

"En un principi, només tenia la intenció de publicar un únic article, arran de l'afer Cornelius Gurlitt, a casa del qual, a Munic, després a Salzburg, el 2012 i el 2014, es van trobar centenars de pintures, inclosa una part resultant d'un espoli. explica Geert Sels. Però ràpidament em vaig preguntar sobre la passivitat de les autoritats del meu país i la seva manca de resposta a les preguntes que se'ls feien habitualment: em van dir que "s'havia estudiat tot". No obstant això, Bèlgica no havia fet cap cens de les nombroses obres robades al regne i, si l'any 2008 s'acabava el treball d'una comissió sobre els béns robats a la comunitat jueva, els detalls del seu contingut encara estan disponibles.

Aleshores es va pagar una indemnització que, a ulls del món polític, hauria de permetre tancar l'expedient. "En dur a terme la meua investigació després, vaig obrir una caixa de Pandora que els governs havien intentat tancar", diu el Sr. Sels. La comissió d'investigació, en tot cas, no havia tingut en compte que les famílies havien estat delmades, que d'altres havien emigrat a països llunyans i que moltes persones amb dret simplement no sabien que podien demanar una reparació.

Tanmateix, els experts havien publicat diverses recomanacions. Però es van oblidar, tot i que la comissió només havia examinat les col·leccions dels museus belgues, sense tenir en compte el paper de tots els que havien venut obres robades al règim de Hitler. Com Robert Giron (1897-1967), el director del Palau de Belles Arts de Brussel·les, un home que havia mantingut relacions estretes –i molt profitoses– amb

col·laboradors que, a París, havien recuperat mercaderies saquejades de les galeries jueves.

Autèntica experiència

De fet, va passar fins al 2017 i la publicació per part d'una revista flamenca d'una llista de 78 quadres va tornar a Bèlgica però d'origen dubtós perquè s'iniciés un procés. Associat amb genealogistes que després van contactar amb advocats, Geert Sels va identificar persones que podien reclamar legítimament la propietat de diverses obres. I així obligar les autoritats a reaccionar i a crear, finalment, una comissió de restitució.

Les denúncies que s'han interposat obligaran d'ara endavant els diferents nivells de poder (govern federal, comunitats flamenca i francòfona) a respondre, argumentant (per què presentar, o no, una taula?), la qual cosa suposa recórrer a un coneixement real. Tanmateix, els museus belgues encara no han imitat el Louvre, el Rijksmuseum d'Amsterdam o les principals institucions alemanyes, que han aprofundit en les seves col·leccions per establir sistemàticament la procedència de les obres.

"Tota Europa ens va assenyalar amb el dit perquè Bèlgica va tenir un paper molt especial", subratlla el Sr. Sels. Mentre que, durant la guerra, les obres s'enviaven directament des dels Països Baixos o França a Alemanya, el ric mercat belga també proveïa els principals museus estrangers, com el Jeu de Paume de París. Les pintures que van ser robades, extorsionades o com a resultat de vendes forçades es van encarregar literalment a Brussel·les i després enviades a Alemanya. S'han anomenat "transferències indirectes".

L'any 1945, els "Monuments Men", encarregats de recuperar els béns culturals confiscats pels nazis, van decidir que, donada la magnitud de la seva tasca -varen descobrir mil jaciments a Alemanya-, havien de retornar les pintures i objectes al seu país d'origen. i no necessàriament als propietaris el rastre dels quals potser no es troba. D'aquí el ric patrimoni de què gaudeixen els museus dels països pels quals havien transitat quadres de Brussel·les o d'Anvers.

Per tant, Geert Sels ha examinat pacientment els arxius de diversos d'aquests estats. En concret, va trobar a les de la ciutat alemanya de Coblenz set quadres que, després d'haver passat de Brussel·les a París abans d'anar a parar a Alemanya, avui es troben als museus francesos. S'ha retornat un tríptic del segle XVI del pintor flamenc Joachim Patinier (1483-1524), exposat a Le Puy-en-Velay. D'altra banda, una Presentació al Temple atribuïda per primera vegada a Fragonard i considerada una obra anònima va ser robada al comerciant jueu de Brussel·les Léon Seyffers, que va ser denunciat, deportat i va morir a Auschwitz. Pertany a la ciutat de Cognac des de l'any 1966. "He informat els hereus, els correspon jutjar si convé fer les gestions de restitució", diu el senyor Sels.

Els arxius de l'Estat belga, que l'autor ha comparat amb la informació del lloc Rose Valland del Ministeri de Cultura francès, enumeren quatre obres que formen part de les col·leccions del Louvre. Un retrat de C. Floret, de Jean-Baptiste Perronneau (1715-1783); Le Feu aux Poudres, després de Fragonard (1732-1806); Retrat d'un soldat, de l'holandès Abraham van Calraet (1642-1722) i El levita d'Efraïm i la seva concubina, d'un altre holandès, Rombout van Troyen (1605-1655). Un retrat de Madame de

Longueville atribuït a Simon Vouet (1590-1649) va romandre al Louvre durant més de setanta anys abans de ser retornat als hereus americans d'un banquer de Brussel·les. Vuit obres més, no atribuïdes al Louvre a l'Alliberament, són conservades per diversos museus regionals.

Geert Sels també inclou una sèrie de quadres d'orígens molt incerts, que impulsen el periodista a advocar per "un diàleg constructiu" entre París i Brussel·les, i la posada en marxa de noves investigacions sobre el trànsit real que es va produir entre les dues capitals, especialment cap a la fi del conflicte 1939-1945.

Una família, els Delacres, ha decidit no prendre mesures per recuperar la seva prestigiosa col·lecció, en part dispersa al Louvre, Tolosa i Estrasburg. Els avantpassats d'aquesta família, famosa a Bèlgica per haver deixat el seu nom a una marca de galetes, es van veure empesos, tanmateix, a vendre-la pels comerciants parisencs, que probablement havien conclòs un tracte amb l'ocupant. Aleshores Geert Sels advoca: "Una placa col·locada al costat d'aquestes obres hauria d'esmentar, almenys, que s'exposen amb el vistiplau de la família. »

https://www.lemonde.fr/culture/article/2023/03/27/les-tresors-de-guerre-nazis-longtemps-dissimules-en-belgique-j-ai-ouvert-une-boite-de-pandore-que-les-gouvernements-avaient-tente-de-refermer_6167085_3246.html

27 Marzo, 2023

Un centro sanitario de Roma es pionero en tratar la salud mental de quienes llegan a Europa tras sufrir torturas y violaciones que les impiden integrarse

Viaje a la tormenta interior de los migrantes

dores que hablan casi todas las lenguas de los países de procedencia de los migrantes. Santone ideó este proyecto cuando Italia apenas recibía a unos 10.000 migrantes al año (en 2016, las llegadas por mar alcanzaron un pico de 186.000 personas, según el Ministerio del Interior). Un periodo en el que la migración todavía no era el caballo de batalla electoral de la derecha.

El fenómeno era entonces un reflejo político de lo que sucedía en cada país. De las revoluciones desencadenadas a partir de la de Túnez, en 2011, o la matanza en el estadio de Guinea-Conakry, en 2009; o la guerra civil en Costa de Marfil, en 2010 y 2011.

La migración que pasa por Italia, una de principales puertas a Europa de quienes huyen de países africanos y asiáticos, se ha transformado radicalmente en las dos últimas décadas. Libia era entonces un Estado estable. "Era como la Suiza africana. Muchos migrantes iban ahí a trabajar sin la idea de usar el lugar como puente a Europa", recuerda Santone. La mayoría de llegadas se producían entonces en avión, recuerda Santone, pero a medida que los viajes se fueron complicando y fue más difícil llegar por aire (desde 2013 han muerto al menos 26.000 personas en el Mediterráneo), también se volvieron más duros los traumas.

Traumas

Los traumas que marcan a los migrantes, como explica el psiquiatra Emilio Vercillo, no siempre proceden de momentos concretos de violencia. "Muchos han desarrollado un trastorno postraumático solo por el propio viaje en el mar. Pueden desarrollar síntomas que les compliquen la integración".

Vercillo, que pasó horas con los migrantes, llegaba a casa y dibujaba a carboncillo los rostros clavados en la memoria. El de Maryam Barak, afgana de 26 años, por ejemplo, fue el de una decisión tomada en segundos cuando los talibanes recuperaron el control de Afganistán. "Pensábamos que no sería como la otra vez", recuerda.

Pero el 15 de agosto de 2021 comenzaron a planificar la huida. Después de varios intentos, por casualidad, sin maletas y con su hermana embarazada de nueve meses, se marcharon. "Bajamos del coche a comprar una bebida. Mi padre y mi cuñado se quedaron en el coche. Encontramos a un soldado británico y un acceso al aeropuerto que no estaba cerrado. Decidimos marcharnos. Les dejamos en Afganistán".

Maryam y su hermana lograron escapar. Santone muestra un vídeo del primer día que se presentó en el Samifo. En la imagen, la Maryam de hace dos años explica su historia hasta que rompe a llorar cuando menciona a su padre. Ahora coge el teléfono y sonríe. Hoy vive en Roma con su padre y su cuñado. Y los traumas han pasado a ser solo recuerdos acomodados. No es lo habitual.

DANIEL VERDÚ, Roma
Las pesadillas se construyen en el cerebro a través de anécdotas mal acomodadas en el recuerdo. La de Rajib Bayati, bangladés de 27 años, tiene la forma de un *rickshaw* eléctrico, esa especie de motocarro a pedales que sirve de taxi en la India o Bangladés, donde vivía en 2018. Rajib decidió comprarse uno y pidió al propietario pagarlo a plazos.

La secuencia siguiente es tan rápida como absurda. Le robaron el artefacto, no pudo devolver el dinero, el dueño amenazó con matarle y él decidió poner tierra de por medio. Dubái, Egipto y luego Libia. Y ahí, en el norte de África, debía encontrar un trabajo, pasar una temporada y ganar lo suficiente para viajar a Europa.

Pero en lugar de eso, un hombre lo secuestró por la calle, lo encerró en un cuarto sin ventanas ni luz eléctrica y lo torturó durante un año para obtener el número de teléfono de su familia y pedirles un rescate. Así funciona casi siempre. Rajib aguantó. Comía y bebía tres veces por semana. Hacía sus necesidades en el mismo cuarto donde vivía y soportó brutales palizas y torturas. Pero calló. Y un día, sin previo aviso, lo vendaron, lo subieron a un coche y lo abandonaron en una calle de Trípoli casi inválido. El largo viaje de un migrante hasta Europa, en la mayoría de casos, solo acaba de empezar cuando llega a su destino. Las torturas, las violaciones, las palizas, la mutilación genital (el 30% de las mujeres que llega al centro), las pérdidas familiares... Son el embrión de una tormenta mental que se reproduce cuando se alcanza el punto señalado en el mapa. Justo ahí comienza un tormentoso viaje hecho de traumas, paranoia y una gama de trastornos psiquiátricos que casi nunca encuentran respuesta.

Un lugar en Roma, muy cerca de la estación de Termini, caótico epicentro de las desventuras de los migrantes recién llegados a la capital de Italia, se ocupa en silencio de ese asunto crucial desde 2008. Y las historias que escuchan los psiquiatras y psicólogos de Samifo, por Salute Migranti Forzati (Salud de los Migrantes Forzados), fundado hace 15 años por Giancarlo Santone, permiten reconstruir la historia reciente de la migración a Europa.

El relato de Rajib, reducido tras aquel viaje a un amasijo de huesos tembloroso y con insostenibles dolores de por vida, siguió después de Trípoli. Un compatriota le recogió por la calle al verlo hecho trizas. Le llevó a casa y le tuvo trabajando en labores domésticas hasta que reunió el dinero para pagar a un traficante que le subió a un barco de madera con 83 personas más. Otras 25 horas de viaje. Luego Sicilia y Roma. Y un viaje mental que todavía le mantiene en vela cuando cierra los ojos por las noches. "A veces todavía no sé dónde estoy. Y pienso a menudo en suicidarme", explica sentado en una silla del centro Samifo.

Una imagen del centro sanitario Samifo, el viernes en Roma. / ANTONIO MASIELLO

Rajib Bayati y Maryam Barak. / A. M.

Giancarlo Santone, director del centro y terapeuta que lo atendió, muestra el parte de lesiones que se redactó en su momento. Un inventario salvaje de torturas y brutalidad incompatible con una vida sin tratamien-

to psiquiátrico. Hoy está mejor. Pero no lo suficiente. "Nunca habría venido si hubiera sabido lo que me esperaba".

Samifo, que solo en 2021 atendió a 2.124 personas, es el único espacio público de estas

características en Italia. Nace de una colaboración entre la sanidad pública y el centro Astalli de asistencia a migrantes de los jesuitas y tiene unos 50 empleados: médicos de atención primaria, psiquiatras y unos 30 media-

Exhibition

“Julia Pirotte, photographer and resistant” #expojuliapirrotte

thursday 09 march 2023 wednesday 30 august 2023

« People ask me how I do with this camera to capture images that are exhibited all over the world (...). When I feel a heartbeat, I know it will be a good picture. » – Julia Pirotte

WHO IS JULIA PIROTTE ?

Julia Pirotte (Golda Perla Diament) born on August 26, 1907, grew up in a poor Jewish family between Końskowola and Lublin, Poland. Her father was a miner. At 17 she was arrested for her activism in the Polish Communist youth movement and spent four years in jail. In 1934, with help from the International Red Aid organization, she fled Poland to join her sister Mindla, a refugee in France.

On the way, Julia fell ill and had to interrupt her journey in Belgium, where she took a job in a factory and married the trade unionist Jean Pirotte. In Brussels, she took night classes in journalism and photography. In 1938 and 1939, she began her photojournalism career with a study of Polish miners for a trade union magazine and a reportage in the Baltic countries for the Foto WARO press agency.

RESISTANT

When Nazi Germany overran Belgium in May 1940, Julia fled south. With comrades she met during the exodus, the young refugee settled in Marseille because of the factories there. She began working in an aircraft plant and as a photographer on a private beach. In 1942, she was hired as a photojournalist by local publications, including *Le Dimanche illustré*, *La Marseillaise* and *Rouge Midi*.

Julia documented the dismal living conditions in the Vieux-Port slums, the plight of Jewish women and children interned in the Bompard camp and the operations of the maquis. She and her sister Mindla joined the Resistance very early on. As a liaison agent for the FTP-MOI group, she smuggled leaflets, weapons and forged documents. On August 21, 1944, she took part in the liberation of Marseille, documenting the event with her camera.

AFTER THE WAR

Julia Pirotte returned to Poland, where reconstruction was in full swing. Her brother Majer died in a gulag in the USSR and her sister Mindla was executed in Germany after her arrest for resistance. In 1946, she was one of the only photographers in Kielce just after the pogrom. Her reportage is a poignant testimony on antisemitism, which was still rife in the country of her birth. In the following months, she traveled with Polish miners being repatriated from France. In 1948, she covered the World Congress of Intellectuals in Defense of Peace in Wrocław, making portraits of participants including Pablo Picasso, Irene Joliot-Curie and Aime Cesaire. At the same time, she co-founded and directed the Press Agency WAF.

In 1957, Julia went to Israel to experience life on a kibbutz. Back in Poland, she continued working for the Polish press, but at a much slower pace. In the 1980s, her photography began gaining recognition and was exhibited in many cities, including New York, Arles, Stockholm, Charleroi, Paris, Warsaw and Bratislava. On

February 15, 1996, France awarded her the title of Chevalier des Arts et des Lettres. She died in Warsaw on July 25, 2000.

PORTRAITS

Suzanne Spaak (Bruxelles 1905 – Fresnes 1944)

As a member of the Franco-Belgian section of the Orchestre rouge intelligence network and a leader of the Mouvement National contre le Racisme (National Movement Against Racism, MNCR), Suzanne Spaak organized and coordinated efforts to rescue Jewish children. She was arrested by the Gestapo on November, 8, imprisoned and tortured in Fresnes and shot on August 12, 1944. Suzanne Spaak played a decisive role in Julia Pirotte's career as a photographer and gave her the Leica camera.

Mindla Diament (1911 – 1944)

Julia's sister, refugied in France before war, Mindla Diament joined the FTP-MOI Resistance network, becoming a liaison agent. Arrested at a checkpoint in Chalon-sur-Saône, she was jailed in Dijon and the Sante prison in Paris before being deported to Germany on December 3, 1942. A court in Breslau sentenced her to death and she was guillotined on August 24, 1944.

Exposició

“Julia Pirotte, fotògrafa i resistent”

#expojuliapirotte

dijous 09 de març de 2023 dimecres 30 d'agost de 2023

«La gent em pregunta com em faig amb aquesta càmera per captar imatges que s'exhibeixen arreu del món (...). Quan sento un batec, sé que serà una bona imatge.» – Julia Pirotte

QUI ÉS JULIA PIROTTE?

Julia Pirotte (Golda Perla Diament) nascuda el 26 d'agost de 1907, va créixer en una família jueva pobra entre Końskowola i Lublin, Polònia. El seu pare era miner. Als 17 anys va ser arrestada pel seu activisme en el moviment juvenil comunista polonès i va passar quatre anys a la presó. El 1934, amb l'ajuda de l'organització International Red Aid, va fugir de Polònia per unir-se a la seva germana Mindla, refugiada a França.

Durant el camí, Julia va caure turó i va haver d'interrompre el seu viatge a Bèlgica, on va agafar feina a una fàbrica i es va casar amb el sindicalista Jean Pirotte. A Brussel·les, va fer classes nocturnes de periodisme i fotografia. Els anys 1938 i 1939, va començar la seva carrera de fotoperiodisme amb un estudi sobre miners polonesos per a una revista sindical i un reportatge als països bàltics per a l'agència de premsa Foto WARO.

RESISTENT

Quan l'Alemanya nazi va envair Bèlgica el maig de 1940, Julia va fugir cap al sud. Amb els companys que va conèixer durant l'èxode, la jove refugiada es va instal·lar a Marsella a causa de les fàbriques que hi havia. Va començar a treballar en una planta d'avions i com a fotògrafa en una platja privada. El 1942, va ser contractada com a fotoperiodista per a publicacions locals, com Le Dimanche illustré, La Marsellaise i Rouge Midi.

Julia va documentar les pèssimes condicions de vida als barris marginals del Vieux-Port, la situació de les dones i els nens jueus internats al camp de Bompard i les operacions dels maquis. Ella i la seva germana Mindla es van unir a la Resistència molt aviat. Com a agent d'enllaç del grup FTP-MOI, va passar de contraban fulletons, armes i documents falsificats. El 21 d'agost de 1944 va participar en l'alliberament de Marsella, documentant l'esdeveniment amb la seva càmera.

DESPRÉS DE LA GUERRA

Julia Pirotte va tornar a Polònia, on la reconstrucció estava en ple apogeu. El seu germà Majer va morir en un gulag a l'URSS i la seva germana Mindla va ser executada a Alemanya després de la seva detenció per resistència. El 1946, va ser una de les úniques fotògrafes a Kielce just després del pogrom. El seu reportatge és un testimoni commovedor sobre l'antisemitisme, que encara era generalitzat al país del seu naixement. En els mesos següents, va viatjar amb miners polonesos repatriats de França. El 1948, va cobrir el Congrés Mundial d'Intel·lectuals en Defensa de la Pau a Wrocław, fent retrats de participants com Pablo Picasso, Irene Joliot-Curie i Aime Césaire. Al mateix temps, va cofundar i dirigir l'Agència de Premsa WAF.

El 1957, Julia va anar a Israel per experimentar la vida en un kibutz. De tornada a Polònia, va continuar treballant per a la premsa polonesa, però a un ritme molt més lent. A la dècada de 1980, la seva fotografia va començar a guanyar reconeixement i es va exposar a moltes ciutats, com ara Nova York, Arles, Estocolm, Charleroi, París, Varsòvia i Bratislava. El 15 de febrer de 1996 França li va concedir el títol de Chevalier des Arts et des Lettres. Va morir a Varsòvia el 25 de juliol de 2000.

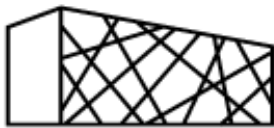
RETRATS

Suzanne Spaak (Bruxelles 1905 - Fresnes 1944)

Com a membre de la secció franco-belga de la xarxa d'intel·ligència Orchestre rouge i líder del Mouvement National contre le Racisme (MNCR), Suzanne Spaak va organitzar i coordinar els esforços per rescatar els nens jueus. Va ser arrestada per la Gestapo el 8 de novembre, empresonada i torturada a Fresnes i afusellada el 12 d'agost de 1944. Suzanne Spaak va tenir un paper decisiu en la carrera de fotògrafa de Julia Pirotte i li va regalar la càmera Leica.

Mindla Diament (1911-1944)

La germana de Julia, refugiada a França abans de la guerra, Mindla Diament es va unir a la xarxa de resistència FTP-MOI, convertint-se en agent d'enllaç. Detinguda en un control de Chalon-sur-Saône, va ser empresonada a Dijon i a la presó de Sante a París abans de ser deportada a Alemanya el 3 de desembre de 1942. Un tribunal de Breslau la va condemnar a mort i va ser guillotinata el 24 d'agost de 1944.

MUSEO DE LA MEMORIA
Y LOS DERECHOS
HUMANOS

21 de marzo, 2023

Michelle Bachelet recibe XX Premio Joan Alsina de Derechos Humanos

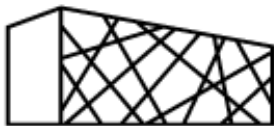
El día de ayer se realizó la ceremonia de entrega del XX Premio Joan Alsina de Derechos Humanos a Michelle Bachelet Jeria, ex Presidenta de la República, ex Alta Comisionada de la ONU para los DDHH e integrante del directorio del Museo de la Memoria y los Derechos Humanos. El galardón es otorgado por Casa Amèrica Catalunya, y fue entregado por el presidente de esa entidad, Miquel Royo, y por el presidente de la Generalitat de Catalunya, Pere Aragonès, ambos de visita oficial en nuestro país.

“Entregar este premio a la presidenta Michelle Bachelet es un honor y un reconocimiento a un compromiso constante e inalterable con la defensa de los derechos humanos”, dijo Aragonès, quien destacó también la “aportación” de la exmandataria de la incorporación de la perspectiva de género y del derecho al medioambiente a los derechos humanos.

Tras recibir el reconocimiento, Bachelet destacó especialmente la figura de Joan Alsina, al que conoció siendo estudiante de medicina en el Hospital San Juan de Dios. El sacerdote catalán Joan Alsina Hurtos fue detenido en ese centro asistencial, donde se desempeñaba como Jefe de Personal, pocos días después de golpe de Estado, y ejecutado de manera sumaria por personal militar.

Junto con ello, Bachelet renovó su compromiso con los derechos humanos en todas sus dimensiones, incluyendo ámbitos cruciales como los derechos medioambientales, derechos digitales, la equidad de género, entre otros.

En la ceremonia estuvieron presentes el embajador de España en Chile, Rafael Garranzo, y los integrantes del directorio del Museo Marcia Scantlebury (presidenta), Eduardo Silva, Felipe Abott, además de la ex presidenta del directorio, María Luisa Sepúlveda.

MUSEO DE LA MEMORIA
Y LOS DERECHOS
HUMANOS

24 de marzo, 2023

Museo participó en III Foro Mundial de Derechos Humanos

Durante esta semana, la directora ejecutiva de Museo, María Fernanda García Iribarren, fue parte del III Foro Mundial de Derechos Humanos realizado en Buenos Aires. En el encuentro participaron más de 20.000 personas provenientes de 98 países.

En ese marco, la directora expuso en el panel “Museos y sitios de memoria: rutas compartidas Argentina y Chile”, junto a la directora de la ex ESMA, Mayki Gorosito; el presidente de la Corporación Estadio Nacional, Marcelo Acevedo, el director del Museo de la Memoria de Rosario, Lucas Massuco; y la jefa de Relaciones Internacional y DDHH del Ministerio del Deporte de Chile, Andrea Navea.

Como parte de su visita, la directora sostuvo una serie de reuniones de trabajo con representantes de organizaciones e instituciones, con el objetivo de reforzar los lazos de colaboración. Entre otros encuentros, María Fernanda García se reunió con Andrés Duprat, director del Museo Nacional de Bellas Artes de Buenos Aires, y Julieta Zamorano, de la Fundación Leon Ferrari, para explorar la posibilidad de traer una exposición de este relevante artista argentino a Santiago. Luego sostuvo una reunión con la embajadora de Chile en Argentina, Bárbara Figueroa, y el agregado cultural, Alejandro Goic, para plantear una colaboración en el marco de la exposición sobre el grupo CADA, que se inaugurará en agosto en el Centro Kirchner de Buenos Aires. También se reunió con Josep Vives, Delegado de la Generalitat de Catalunya para el Cono Sur, con quien conversó la posibilidad de realizar en el Museo actividades con participación de artistas catalanes.

de terrorist

18 februari 2023 t/m 5 januari 2025

Op het eerste gezicht lijken het doodgewone, zorgeloze vakantiekiekjes, maar achter de foto's die zijn gemaakt in 'De Terrorist' op Ameland gaan tragische verhalen schuil. In dit vakantiehuis kwamen na de Tweede Wereldoorlog nabestaanden van verzetsslachtoffers om even aan hun zorgen te ontsnappen. Hun verhalen staan centraal in een tentoonstelling die vanaf 2023 te zien is in het Fries Verzetsmuseum.

In de slaapkamers liggen de kinderen, gebruikte kopjes op het blanke kussen. Zij hebben geen vader meer. Hij is weggehaald uit huis, of er is een bericht gekomen, dat de bangste vrees tot werkelijkheid deed worden. Hij is gevallen door de hand van de vijand. De kinderen groeien op; de herinnering wordt vaag. Maar in de gezellige zaal zitten weduwen. In haar harten wordt de herinnering nóóit vaag. [...] Deze vrouwen kunnen en zullen nóóit vergeten.'

-Hendrik Algra, Friesch Dagblad, 20 augustus 1947

gratis krant: 'de terrorist'

Voor deze tentoonstelling zijn bijzondere gesprekken gevoerd met voormalige gasten of hun nakomelingen. In een speciale krant zijn deze interviews te lezen. Ook is een hoorspel te horen, waardoor bezoekers als het ware teruggaan in de tijd, alsof zij toevallig een gesprek uit de woonkamer van De Terrorist opvangen.

paradijs in de duinen

De Terrorist is gelegen in de duinen van Ameland, op 20 meter van het strand. Hier kunnen na de oorlog de 'nagelaten betrekkingen' van gevallen verzetsstrijders gratis vakantie vieren. Het gaat om weduwen, kinderen en ouders van verzetsslachtoffers, maar ook om gezinnen die nog compleet zijn, maar psychisch of fysiek erg hebben geleden onder de oorlog. Er is plaats voor 25 personen per keer, twee weken per groep, van mei tot en met september. De gasten komen veelal uit Friesland, maar ook uit andere delen van het land zoals Rotterdam of Groningen. Het vakantiehuis is een initiatief van de Stichting Oud-KP, een vereniging voor voormalig leden van het gewapend verzet, de knokploegen (KP's). Met wat hulp van de burgemeester van Ameland, oud-verzetsman Roel Walda, kunnen vrijwilligers in vijf weken tijd een oude Duitse barak opknappen en ombouwen tot knus vakantieoord.

Er zijn slaapkamers, een gemeenschappelijke zaal en een grote speelkamer voor de kinderen. Onder leiding van de oud-koeriersters Ans, Truus en Jannie en klusjesman 'Opa' Ben de Vries worden de gasten twee weken in de watten gelegd. Opstaan, eten en drinken gebeurt op vaste tijden, maar voor de rest zijn de gasten vrij om te doen en laten wat ze willen. Volop genieten dus na alle spanningen die de bezetting met zich heeft meegebracht. Toch is het gemis van de mannen alom voelbaar. In de gemeenschappelijke kamer worden, nadat de kinderen naar bed zijn gebracht, vaak herinneringen opgehaald aan de bezettingstijd.

de stichtingen

De nabestaanden worden na de oorlog financieel verzorgd door de Stichting Friesland 1940-1945 en de Stichting Sneek 1940-1945. De stichtingen zijn al tijdens de oorlog opgericht door verzetsmensen, die met elkaar afspreken dat ze zullen zorgen voor de families van gevallen kameraden. Gezinnen waaruit de kostwinner is weggerukt moeten op hetzelfde welvaartsniveau kunnen blijven leven als voor de oorlog, zo vindt men. Dit is een morele plicht van de overlevenden. In 1946 gaat het om 158 weduwen, 320 kinderen, 7 mensen die door hun verzetswerk arbeidsongeschikt waren geraakt en 35 ouders van kostwinners. Ze ontvangen levenslang een uitkering en krijgen regelmatig bezoek van bestuursleden. De kinderen kunnen een renteloze studielening krijgen en er zijn uitstapjes en vakanties, zoals naar de Terrorist.

tentoonstelling

Honderden prachtige foto's en een gastenboek herinneren aan dit bijzondere vakantieoord. Deze vormen het uitgangspunt voor een tentoonstelling in het Fries Verzetsmuseum in 2023. Voor deze tentoonstelling is het museum op zoek naar verhalen. Bent u of kent u iemand die in de Terrorist is geweest? Neem dan contact op met info@friesverzetsmuseum.nl.

<https://www.friesverzetsmuseum.nl/de-terrorist>

el terrorista

Del 18 de febrer de 2023 al 5 de gener de 2025

A primera vista, semblen instantànies de vacances normals i despreocupades, però darrere de les fotos fetes a 'De Terrorist' a Ameland s'amaguen històries tràgiques. Després de la Segona Guerra Mundial, els familiars de les víctimes de la resistència van venir a aquesta casa de vacances per fugir de les seves preocupacions. Les seves històries són fonamentals per a una exposició que es pot veure al Museu de la Resistència de Frisia des del 2023.

A les habitacions els nens s'estenen, els caps bronzejats sobre el coixí blanc. Ja no tenen pare. Se l'han endut de casa, o ha arribat un missatge que va fer realitat les pors més terribles. Ha caigut de la mà de l'enemic. Els nens creixen; la memòria s'esvaeix. Però a la sala acollidora hi ha vídues. En els seus cors, el record mai s'esvaeix. [...] Aquestes dones poden i no oblidaran mai.'

-Hendrik Algra, Friesch Dagblad, 20 d'agost de 1947

diari gratuït: 'el terrorista'

Per a aquesta exposició s'han mantingut converses especials amb antics convidats o els seus descendents. Aquestes entrevistes es poden llegir en un diari especial. També es pot escoltar una obra de ràdio, que fa retrocedir els visitants en el temps, per dir-ho, com si escoltessin per casualitat una conversa des del saló de De Terrorist.

paradís a les dunes

De Terrorist està situat a les dunes d'Ameland, a 20 metres de la platja. Després de la guerra, els "parents d'esquerra" dels resistents caiguts poden gaudir d'unes vacances gratuïtes aquí. Es tracta de vídues, fills i pares de víctimes de la resistència, però també de famílies que encara estan completes, però que han patit molt psicològicament o físicament la guerra. Hi ha cabuda per a 25 persones alhora, dues setmanes per grup, de maig a setembre. Els convidats provenen majoritàriament de Frísia, però també d'altres parts del país com Rotterdam o Groningen. La casa de vacances és una iniciativa de Stichting Oud-KP, una associació d'antics membres de la resistència armada, els Knokploegen (KP). Amb l'ajuda de l'alcalde d'Ameland, l'antic resistent Roel Walda, els voluntaris poden reformar una antiga caserna alemanya i convertir-la en un acollidor complex de vacances en cinc setmanes.

Hi ha dormitoris, una sala comuna i una gran sala de jocs per als nens. Sota el lideratge dels antics missatgers Ans, Truus i Jannie i l'avi Ben de Vries, els convidats es mimen durant dues setmanes. Llevar-se, menjar i beure es fa a hores fixes, però en cas contrari els convidats són lliures de fer el que vulguin. Així que gaudiu plenament després de totes les tensions que ha comportat l'ocupació. No obstant això, la pèrdua dels homes es fa sentir àmpliament. A la sala comuna, després d'haver ficat els nens al llit, sovint es recorden els records del temps d'ocupació.

els fonaments

Després de la guerra, els parents supervivents van ser atesos econòmicament per la Fundació Friesland 1940-1945 i la Fundació Sneek 1940-1945. Les fundacions van ser creades durant la guerra pels resistents, que van acceptar fer-se càrrec de les famílies dels companys caiguts. Es creu que les famílies a les quals s'ha arrencat el sustentador haurien de poder continuar vivint al mateix nivell de prosperitat que abans de la guerra. Aquesta és una obligació moral dels supervivents. L'any 1946 hi havia 158 vídues, 320 fills, 7 persones que havien quedat incapacitades pel treball de resistència i 35 pares de sostén. Reben un benefici per a tota la vida i reben visites periòdiques dels membres de la junta. Els nens poden obtenir un préstec estudiantil sense interessos i hi ha viatges i vacances, com per exemple al Terrorista.

exposició

Centenars de fotos boniques i un llibre de visites us recorden aquest complex de vacances especial. Aquests són el punt de partida d'una exposició al Museu de la Resistència de Frisia l'any 2023. El museu busca històries per a aquesta exposició. Ets o coneixes algú que ha estat al Terrorista? Poseu-vos en contacte amb info@friesverzetsmuseum.nl.

DE TERRORIST

NEEM
MIJ MEE
NAAR
HUIS!

Hendrik Algra in het Friesch Dagblad van 20 augustus 1947

EEN BEZOEK AAN „DE TERRORIST”

We hebben „De Terrorist” bezocht. Het is een prachtig vakantiehuis, vlak bij de duinen, op Ameland. Maar het heeft een heel apart karakter. Een prachtige zomeravond, een gezellige

kring, muziek en zang, een verteller, die maar niet uitgepraat raakt... Het is alles die gewone, frisse, gezellige vakantievreugde.

En toch is het iets héél bijzonders. Op

de achtergrond, onuitgesproken, bijna weggedrongen uit de gedachten, maar toch altijd sterk en zwaar, is er de herinnering. Want deze mensen, die hier rust en ontspanning zoeken, hebben de felste en bitterste strijd mee gevoerd, de strijd van de K.P.-ers tegen de bezetter. In de slaapkamers liggen de kinderen, gebruide kopjes op het blanke kussen. Zij hebben geen vader meer. Hij is weggehaald uit huis, of er is een bericht gekomen, dat de bangste vrees tot werkelijkheid deed worden, hij is gevallen door de hand van de vijand. De kinderen groeien op; de herinnering wordt vaag. Maar in de gezellige zaal zitten weduwen. In haar harten wordt de herinnering nóóit vaag. Zij zullen niet vergeten.

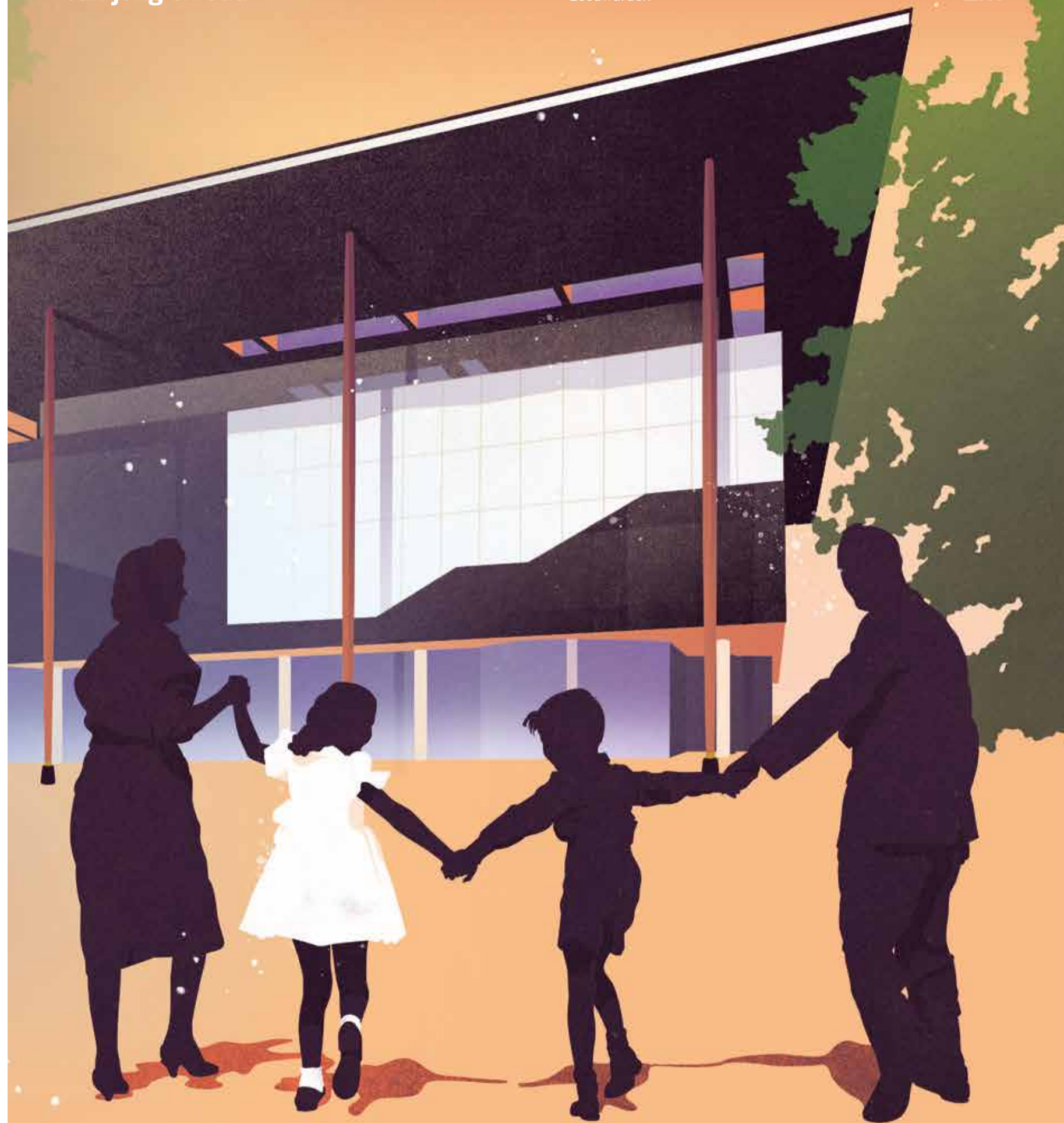
Voor de meeste mensen wordt de be-

zettingstijd nu al een afgesloten periode, die je tracht te vergeten. Oorlogsboeken zijn niet meer in tel. Deze vrouwen kunnen en zullen nóóit vergeten. Wij horen namen. Namen van bekende mannen uit de illegaliteit, die de bevrijding niet hebben beleefd, maar er wel voor hebben gevochten. „De Terrorist” heet dit huis. Er zit de bravoure in die naamgeving, die ook „geus” tot een erenaam maakte. Maar méér dan de bravoure spreekt hier in de avond de weemoed. Dóch ook die weemoed heeft niet het laatste woord. Er wordt gezongen aan het slot: „Als ik maar weet...” Als ik maar weet, dat God mij leidt, mijn leven richt, mijn lot bepaalt. Dat wordt gevraagd en geloofd door menig hart, als het stil wordt in „De Terrorist” en het zeegeruis de gedachte meedraagt, de wijde hemel in.

Verdiept en ontspant u!
Goed voor de algemene ontwikkeling
van jong en oud

Fries Museum
Wilhelminaplein 92
Postbus 1239
8900 CE
Leeuwarden

FRIES
MUSEUM

FRIES MUSEUM

Voor't Ganse Gezin

GEACHTE GAST,

Welkom in vakantiehuis 'De Terrorist'. U waant zich hier even op het Ameland van eind jaren veertig. Hier kunt u genieten van het strand, de zon en de zee.

Voor veel mensen, vooral vrouwen en kinderen, was hun verblijf in 'De Terrorist' een welkome afwisseling van de dagelijkse zorgen. De badgasten in dit bijzondere vakantieoord hadden namelijk allemaal iets gemeen: ze hadden een geliefde verloren. Een man, vader, zoon, broer of vriend die was omgekomen door zijn verzetswerk. Op deze plek konden ze van een zorgeloze vakantie genieten en verhalen met elkaar delen. Hun verblijf werd bekostigd door diverse stichtingen die zich na de oorlog ontfermden over nabestaanden van verzetslachtoffers. De opmerkelijke naam van het vakantiehuis verwijst naar het scheldwoord dat de Duitse bezetters gebruikten voor verzetsmensen: 'terroristen'. De naam werd na de oorlog als geuzennaam gebruikt door de initiatiefnemers van het vakantiehuis.

Voor het maken van deze presentatie hebben we gesproken met eerste-, tweede- en derde generatie betrokkenen bij 'De Terrorist'. Hun verhalen kunt u lezen in deze krant. Uit de gesprekken blijkt dat in verzet komen zelden een individuele keuze was. Echtgenotes en andere familieleden stonden vaak vierkant achter hun man of zoon en hielpen zelfs actief mee. Met gevaar voor hun eigen veiligheid en van hun gezin verzorgden ze onderduikers, brachten ze illegale papieren rond of vervoerden ze wapens in hun kinderwagen.

Hun gezinnen werden uiteengerukt door de oorlog. Hun toekomstplannen gingen in rook op. Hoe moesten zij verder? De naoorlogse generatie wilde vooruit kijken, en niet achterom. Zoals een weduwe het verwoordde: 'We moeten trachten flinke moeders te zijn - vrouwen, die het aandurven alléén voor een gezin te zorgen. God heeft ons leven zo geleid - tot nu toe heeft Hij alles wel gemaakt.' Deze 'wederopbouwmentaliteit' was kenmerkend voor de naoorlogse jaren, maar niet zelden kwamen onverwerkte gevoelens op latere leeftijd of bij volgende generaties aan de oppervlakte. Met deze presentatie willen we stilstaan bij het verlies, de rouwverwerking en de herinnering, en een stem en een gezicht geven aan de mensen die achterbleven.

Maak het uzelf gemakkelijk. Kom aan tafel, kijk rond in de kamer, speel een spelletje en luister mee met gesprekken. Wilt u de krant nog eens nalezen? Dat kan; neem hem gerust mee naar huis.

Marre Faber-Sloots
Conservator Fries Verzetmuseum

COLOFON

conservator: Marre Faber-Sloots
projectleiding: Irene Kromhout
conceptontwikkeling: Annemarie Lavèn, Jos Taekema, Marre Faber-Sloots, Irene Kromhout, Anne Knipping
tentoonstellingsontwerp en coördinatie: Daniël Hoogterp
inrichting: Afke Manshanden
tentoonstellingsteksten: Erik Betten, Marre Faber-Sloots
vertalingen: Mark Poysden
vormgeving krant: Erik Flokstra, pinkt.nl
hoorspel teksten: Erik Betten
hoorspel productie: Linze Valk
hoorspel stemmen: Marjolein Ley, Anna Raadsveld, Brecht Wassenaar
fotografie: Collectie Fries Verzetmuseum, tenzij anders aangegeven
filmbeelden: Ale Hesselink
realisatie: Watjeziet, Richard Bos, PTH
audiovisuele middelen:
marketing: Anne-Sophie Scholtens
campagnebeeld: BW H ontwerpers

directeur-bestuurder: Kris Callens
hoofd tentoonstellingen en publiekszaken: Annemarie Lavèn
hoofd collecties: Jos Taekema

met dank aan
Gosse Beerda, Benno Hesselink, Peter Hesselink, Harry Stinis, Annie Stinis-van Dam, Hessel de Walle, Fries Filmarchief, Tresoor
met speciale dank aan
Jikkemien van Beek-Hettinga, Cornélie van Haersma Buma, Geert Jan Boonstra, Wies Peereboom, Gerard Gerritsen, Anne-Meta Kobes-Gerritsen, Edmé van den Helm, André Karper, Hans Karper, Mario Klooststra, Tiede van der Weij, Nynke van der Weij-Tamminga, Anneke Broekstra-Wierda, Gerben Wierda

Deze tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door:

partners Fries Museum
Provincie Fryslân, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, VriendenLoterij, Ir. Abe Bonnema Stichting en Vrienden van het Fries Museum
tentoonstellingspartners
Vfonds, Stichting Sneek 1940-1945, Stichting Friesland 1940-1945, Stichting Fries Verzetmuseum, ARQ Centrum '45

Wij zijn ons ervan bewust dat sommige personen op de foto's nog in leven kunnen zijn. Wij hebben ons best gedaan de identiteit van de gefotografeerde mensen te achterhalen. Herkent u iemand op de foto's? Voel u vrij om contact op te nemen via info@friesverzetmuseum.nl

Het Fries Museum en het Fries Verzetmuseum bedanken alle medewerkers en vrijwilligers die hebben bijgedragen aan deze tentoonstelling.

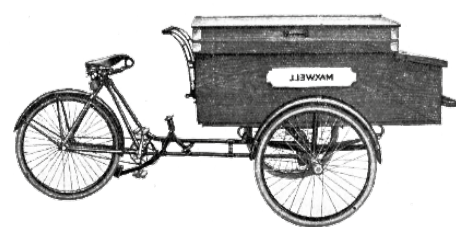

Willy (voor) en Tiede (vierde van links) Van der Weij op het strand van Ameland.

GEARRESTEERD VOOR ILLEGAAL DRUKWERK

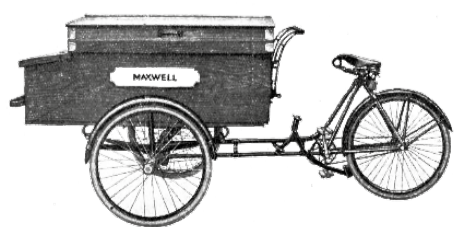
In de drukkerij van de familie Van der Weij aan de Schrans in Leeuwarden wordt tijdens de oorlog de illegale krant Trouw gedrukt. De hele familie werkt mee. Tot die noodlottige maandag, 20 maart 1944. De drukkerij wordt overvallen en vader Tiede (1884-1945), en zoons Pieter (1910-1944), Sjouke (1916-1945) en Theunis (1920-1944) worden gearresteerd.

familie Van der Weij ● Leeuwarden

MAXWELL DRIEWIELERS

Deze zijn toch wel uitgeprobeerd, wat betreft lichte gang en uitstekende kwaliteit. Men kan niet beter verlangen want de Maxwell-driewielers ziet men overal. Kwaliteit en prijs geven de doorslag voor 1946.

Voor grote leveranties stellen wij ons gaarne te Uwer dispositie met extra condities! **A.Druif & Co - Amsterdam O.Z. Voorburgwal 131 - Telefoon 30830 & 48830**

der klaagde nooit. Wij moesten het goed hebben en onze vader niet missen, dat was haar doel. Mijn moeder was zwanger toen mijn vader werd opgepakt. Gelukkig is hij nog te weten gekomen dat hij een gezonde dochter had gekregen, mijn zusje Willy. Mijn tante Sjoukje had een hekel aan Duitsers. Tot we haar een keer meenamen naar een herdenking in kamp Engerhufe in Duitsland. Eerst wilde ze niet. Ze zei 'Ik hoop dat ik ziek word, dan hoef ik niet mee.' Maar ze is toch gegaan, en daarna is dat beeld 180 graden gedraaid.'

'Mijn moeder klaagde nooit. Wij moesten het goed hebben en onze vader niet missen, dat was haar doel'

Wies Peereboom - 1956

'Maandag 20 maart 1944 was een drama voor mijn moeder. Ze maakte de overval in de drukkerij van dichtbij mee. Zij heeft samen met mijn oma en een buurvrouw het zetsel nog weggehaald zodat de Duitsers het niet zouden vinden. De vrouwen zijn ook nog bij de mannen geweest in het kamp. Mijn opa was zo blij om ze te zien, dat hij van enthousiasme over het hek sprong en naar ze toe kwam rennen. De vrouwen waren doodsbang dat ze hem hiervoor zouden straffen. Dit heeft veel indruk op haar gemaakt, heeft ze mij later verteld. Mijn moeder was twintig toen de oorlog eindigde en trouwde vrij snel daarna. Toen was zij geen Van der Weij meer.

Bij de onthulling van de straatnaam ter herinnering aan de mannen moest mijn moeder dat in de krant lezen. Dat deed zo'n pijn. Het was alsof haar verdriet er niet mocht zijn. Maar zij had toch ook haar broers en haar vader verloren, zij was toch ook een slachtoffer? Ik heb dat nooit kunnen begrijpen. Mijn moeder praatte niet over de oorlog. Het gekke was, met Tiede kon zij er wel over praten. En ik ook met zijn moeder. Dat was minder dichtbij, denk ik. Samen met Tiede en zijn vrouw hebben we Bergen Belsen bezocht, en een reis gemaakt langs de kampen waar vader en zoons Van der Weij omgekomen zijn.'

Tiede van der Weij (1940) is de oudste zoon van Pieter van der Weij, Wies Peereboom (1956) is de dochter van Pieters zus Sjoukje.

Tiede van der Weij - 1940

'Of er in de Terrorist veel over de oorlog werd gepraat weet ik niet. Ik vond het als kind vooral geweldige vakanties. Als we dan 's ochtends heel vroeg wakker werden zette mijn moeder ons uit het raam en liepen we zo het strand op. Het was een ontzettend gezellige tijd. Mijn moe-

'IK DENK DAT IK LAST HEB VAN DE OORLOG'

Sybrand Marinus Van Haersma Buma is in de oorlog burgemeester van Wymbritseradeel. Hij trekt al snel de aandacht van de Duitse bezetters omdat hij een dasspeld draagt met de beeltenis van koningin Wilhelmina, een uitgezaagd dubbeltje.

familie Van Haersma Buma ● IJsbrechtum

Sybrand wordt hiervoor in februari 1941 twee dagen in de Leeuwarder gevangenis opgesloten. Hij wordt vrijgelaten, maar blijft zijn steun aan het koningshuis uiten. Op 7 mei 1941 wordt hij opnieuw gearresteerd en naar het beruchte 'Oranjehotel' in Scheveningen gebracht. Na anderhalf jaar wordt hij overgeplaatst naar Kamp Amersfoort, en later naar Neuengamme, waar hij op 12 december 1942 overlijdt. 'Inus' laat zijn vrouw Marca en vier jonge kinderen Bernhard (10), Georgine (8), Mieke (5) en Cornélie (2) achter.

Cornélie van Haersma Buma - 1940

'Toen mijn moeder bericht kreeg dat mijn vader was overleden was het vlak voor kerst. Ze zei: 'Dit is mijn mooiste kerst, want ik weet dat mijn lieve Inus niet meer hoeft te lijden.' Ik krijg daar nu nog een brok van in mijn keel. Dat vind ik zó ongelofelijk sterk. Dat was het geloof van mijn moeder. 'De Heer zal je leiden.'

Als jongste kind bleef ik als laatste over in huis toen mijn oudere broer en zussen het huis uit gingen. Mijn moeder heeft me in die tijd heel veel verteld over mijn vader. Mijn broer heeft me later wel eens gevraagd: 'Hoe weet jij dat allemaal?' Want met hem had ze er nooit over gesproken. Daar had ze geen tijd voor denk ik, met vier opgroeiende kinderen in huis. Mijn moeder is nooit hertrouwd. Voor haar was er maar één. Ze zei: 'Wat God

heeft nooit gezegd.

Op mijn vijftienvtigste heb ik een oorlogssyndroom gekregen. Het was veertig jaar na de bevrijding. Ik zat gekluisterd aan de televisie, was er bijna niet weg te slaan. Toen ging het mis. Ik was totaal mijn energie kwijt. Ik zat letterlijk op een stoel te staren naar een punt achter het behang. Ik dacht bij mezelf: 'Wat doe je nou gek?' Ik ben naar de huisarts gedaan en heb gezegd: 'Ik denk dat ik last van de oorlog heb' en werd doorverwezen naar de beroemde dokter Bastiaanse. Na drie zinnen zei die al: 'Mevrouw, dat werk van u, dat wordt niks'. Hij heeft mij meteen afgekeurd. Het was een moeilijke tijd, maar ik ben er wel uitgekomen. Later ben ik zelf voor de Stichting 40-45 gaan werken om anderen te helpen die met dezelfde problemen zaten. Ik hoor van veel kinderen van verzetsslachtoffers dat ze zichzelf wegcijferen. De omgeving die tegen ze zegt: 'Je moet heel lief zijn voor je moeder want die heeft het heel moeilijk.' Mijn eigen broer heeft zich de dag van het overlijden van va-

Cornélie van Haersma Buma, zittend op de schommel op het strand van Ameland, met staand haar zusje Mieke.

heeft samengebracht zal de dood niet scheiden.' Op haar vijftigste trouwdag heeft ze tegen de kinderen gezegd: 'We gaan gezellig met zijn allen uit eten. Het is mijn vijftigste trouwdag en dat kan niemand van mij afnemen.' Dat kwam voor ons werkelijk uit de lucht vallen, dat had ze op eerdere trouwda-

der voorgenomen nooit zijn moeder tot last te zijn en zijn zusjes in toom te houden. Niet dat mijn moeder dat had gewild, maar zo dacht hij.'

Cornélie van Haersma Buma (1940) is de jongste dochter van Sybrand Marinus Van Haersma Buma (1903-1942) en Marca Eduarda van Haersma Buma - van Heloma (1904-1996).

MEDEDELINGEN

Oud-illegaal werker, oud 22 jaar, dipl. boekhouder, zag zich gaarne geplaatst in autotransportbedrijf, teneinde geheel in het vak te worden opgeleid. Brieven onder nr. 173 a. d. blad.

Oud-LO-er, ex-pol. gevangene, zoekt in verband met gezondheid, lichte buitenwerkzaamheden, onverschillig wat of waar. Brieven onder nr. 172 a.d. blad.

Gedenkboek over overval gevangenis Leeuwarden. Op bestelling: f. 7,50. Bestellingen aan: P.G. Oberman, Woudpoort E44, Dokkum.

Wie helpt? Koerierster K.P. en vriendin, zoeken gemeubileerde zit- of zit-slaapkamer (zonder pension) te Amsterdam of naaste omgeving. Brieven met prijsopgaaf onder nr. 174 a. d. blad.

Ex-politiek gevangene, die ten gevolge van zijn verblijf in Duitse concentratiekampen reeds vanaf de bevrijding ziek is, vraagt zijn oud-ill. collega's een adres, waar hij voor zijn verzameling postzegels van diverse landen zou kunnen krijgen. Misschien zijn er collega's die postzegels dubbel hebben en deze willen missen. Kosten worden gaarne vergoed. Brieven onder nr. 175 a. d. blad.

Oud KP-er, gehuwd, 36 jaar, Ned. Herv., zoekt een hem pass. werkring, met toekomst, onverschillig wat en waar. Is van beroep schilder en bekend met expeditiewerk, kan leiding geven. Brieven onder nr. 247 a. d. blad.

Zakenman, serieus oud-ill. werker, wiens auto door de moffen is afgestolen, door verraad van een N.S.B.-er, zoekt een geschikt wagentje, zoals bv. DKW. Wie helpt? Brieven onder nr. 248. a. d. blad.

Wie helpt mij? Gevraagd een R.K. hulp in de huishouding, intern, in een moederloos gezin met 2 kinderen. Hulp is dringend nodig, in verband met mijn levensmiddelenzaak (omgeving van de duinen). Brieven onder nr. 253 a. d. blad.

Vrouw van gevallen ill. werker, vraagt voor haar dochttertje, die erg muzikaal is, een 2de-hands piano te koop voor een niet al te buitensporige prijs. Zij heeft vioollessen, maar voor haar verdere studie zijn pianolessen nodig. Brieven onder nr. 252 a. d. blad.

Uit De Zwerfver. Weekblad voor de Stichting LO-LKP, jaargang 1946.

◀ Ondanks de zware tijd die de weduwen doormaken is De Terrorist een plek waar ze even zorgeloos kunnen genieten.

▼ De dagelijkse leiding van vakantiehuis De Terrorist is in handen van de ex-verzetsvrouwen 'Ans' (Hieke Dam), 'Truus' (Annie Kuipers) en Janny Hettinga.

▼ 'Het interieur doet erg prettig aan', schrijft het Friesch Dagblad in een artikel naar aanleiding van de opening van De Terrorist. 'De gezellige conversatiezaal met de rietmatten en stoelen met biezenbekleding zal een aangenaam verblijf zijn voor de gasten.'

Interieur K. P. Vakantiehuis „De Terrorist“ Nes - Ameland

▲ Voor de kinderen is De Terrorist een waar paradijs. Ze kunnen naar hartelust spelen op het strand, er zijn zelfgebouwde speeltoestellen en bij slecht weer kunnen ze zich vermaken in de speciaal ingerichte speelkamer.

► Vrijwilligers van de Stichting Oud-KP slagen erin in vijf weken tijd in een oude Duitse barak op te knappen en om te bouwen tot knus vakantieoord, midden in de duinen.

▲ 's Avonds als de kinderen in bed liggen is het tijd voor een spelletje of een goed gesprek.

KRIJN VAN DEN HELM, TERRORIST NUMMER ÉÉN

'Terrorist nummer één', zo wordt de Amersfoorter Krijn van den Helm genoemd door de Duitse opsporingsdiensten. De belastinginspecteur vestigt zich in 1941 met zijn gezin in Leeuwarden en staat daar aan de basis van een onderduiknetwerk. Samen met zijn vrouw Jo vangt hij thuis Joodse onderduikers op en helpt hij tientallen anderen aan een schuiladres.

familie Van den Helm ● Amersfoort/Leeuwarden

In augustus 1944 wordt het te heet onder zijn voeten en gaat hij terug naar Amersfoort. Daar, in het huis van zijn schoonouders, wordt hij doodgeschoten als er wordt aangebeld door leden van de Sicherheitsdienst die zich voordoen als verzetsmensen. Hij laat zijn zwangere vrouw Jo en zoon Krijntje achter.

overleden aan taaislijmziekte. Misschien heeft Krijntje dat ook gehad. Mijn oma heeft dat gelukkig niet meer hoeven meemaken, ook nog een kleinkind verliezen. Mijn eigen zoon heeft als tweede naam Krijn. Hij is ontzettend

trots op wat zijn overgrootvader heeft gedaan. Hij is zich er heel goed van bewust. Het leeft ook wel meer omdat hij uit een familie komt waarover veel bekend is. We zijn er allemaal mee opgegroeid.

Ik vind dat mijn oma meer aandacht verdient. Zij was zelf ook een verzetsvrouw. Ze vervoerde wapens in de kinderwagen en zorgde voor de onderduikers die haar man meenam naar huis. Ze stond vierkant achter hem. Ze was heel lief en zorgzaam. Mijn vader werd erg door haar verwend. Hij mocht gewoon in huis aan zijn brommer sleutelen. Dan legde oma kranten neer in de keuken. Een andere moeder had gezegd: 'Doe dat maar in de schuur'. Het missen van een vader heeft een hele grote rol gespeeld in zijn leven. Hij is opgegroeid zonder mannelijke voorbeelden om hem heen: zijn opa's waren op leeftijd, een oom emigreerde naar Zuid-Afrika, zijn vader heeft hij nooit gekend, zijn broertje stierf toen hij nog maar heel jong was, en dan heeft hij zelf ook nog een kind verloren. Mijn vader heeft heel veel voor zijn kiezen gehad. Daar had hij veel verdriet van.'

Edmé van den Helm (1972) is de dochter van Johannes Cornelis 'Joop' van den Helm (1945-2015), de jongste zoon van Krijn van den Helm (1912-1944) en Johanna Cornelia 'Jo' van den Helm (1905-1994).

'Ik vind dat mijn oma meer aandacht verdient. Zij was zelf ook een verzetsvrouw'

Edmé van den Helm - 1972

'Wat ik heb gehoord is dat mijn oma in de gang stond toen mijn opa werd doodgeschoten. Ze was toen zwanger van mijn vader. Ze heeft daar nooit echt over verteld, maar het moet veel indruk op haar hebben gemaakt. Twee jaar na de oorlog overleed haar oudste zootje, Krijntje, op vierjarige leeftijd. Krijntje ligt begraven bij zijn vader op de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden. We zijn er nooit precies achter gekomen wat de doodsoorzaak was, maar we weten dat hij veel in het ziekenhuis lag. Destijds dachten ze dat het met de ondervoeding vanuit de oorlog te maken had. Mijn eigen broertje, die ook Krijn heette, is op 23-jarige leeftijd

Jo van den Helm (linksboven) met Krijntje (ervoor).

FRIES MUSEUM

Voor't Ganse Gezin

Fries Museum
Wilhelminaplein 92
Postbus 1239
8900 CE
Leeuwarden

IN HETZELFDE SCHUITJE

De leidsters Janny (links) en Truus zitten voorop de strandboot van De Terrorist, de peddels stevig in handen. De ontspanning is af te lezen van de gezichten van hun passagiers, die zich twee weken lang geborgen kunnen voelen in het vakantiehuis op Ameland. Het contact met lotgenoten geeft ruimte voor diepgaande gesprekken, maar ook voor een ongedwongenheid die in het dagelijks leven op onbegrip kan stuiten. Hier is dat begrip er wel. Iedereen zit immers in hetzelfde schuitje.

DE FELLE STRIJD TEGEN HET FASCISME

Van de familie Kloostra zijn vijftien leden al vanaf het begin van de jaren '30 actief in de (internationale) strijd tegen het fascisme. Vier van hen moeten dit met hun leven bekopen. Arie Kloostra (1918-1998) vertrekt in 1938 naar Spanje om mee te vechten tegen de fascistische dictator Franco.

Mario Kloostra • Den Haag

Twee broers en een zwager zijn daar al actief: broer Henk is in 1937 aan het front gesneuveld. Na zijn terugkeer trouwt Arie met Mathilda Petronella (Tilly) Rademakers. Beiden zijn actief in communistische en antifascistische organisaties. In 1942 wordt Arie gearresteerd. Hij overleeft achtereenvolgens Kamp Amersfoort, Kamp Vught, en Dachau. Daar zit hij in het najaar van 1944 tegelijk met drie van zijn broers, Jan, Reinder en Johan. Ze komen alle vier terug.

altijd aan tafel en at iedere avond een hapje mee'. Dat was bij ons nog net niet het geval, maar mijn ouders waren wel heel open over wat ze hadden meegemaakt. Wij mochten alles vragen. Mijn broer vond dat wel eens vervelend,

maar ik niet, ik wilde alles weten. Jaren terug ben ik ook echt dingen gaan opschrijven.

In 2010 ben ik met een vriend twee weken op reis geweest langs allerlei concentratiekampen in Duitsland, Polen en Tsjechië. We hebben 5000 kilometer gereden en vijftien kampen bezocht. Andere kinderen van verzetsmensen verklaarden mij voor gek. Ze zeiden: 'hoe kun je dat volhouden, is dat niet te emotioneel?' Maar het maakt mij niet uit. Ik heb er geen last van gehad, ik heb geen trauma. Als kind van communisten werd er op school wel eens wat over mij gezegd. Maar ik trok me daar niets van aan. Ik laat me niet kisten. Dat heb ik wel van huis uit meegekregen. Onrecht, daar kan ik niet tegen.

Er mag wat mij betreft wel meer aandacht zijn voor wat vrouwen deden

in het verzet. Mijn moeder zat ook in het verzet, bracht illegale bladen rond. Ze heeft het niet makkelijk gehad in de oorlog, ze stond er grotendeels alleen voor. Mijn vader zat al ondergedoken toen mijn oudste broer Corrie werd geboren. Ik weet niet eens of mijn vader daar wel bij geweest is. Mijn vader is in 1953 afgekeurd en heeft daarna nooit meer gewerkt. Dat kwam door de gezondheidsproblemen door de kampen. Hij had veel last van migraine. Maar hij is zich altijd blijven inzetten voor comités en de politiek. Zo streed hij actief voor het herstel van het staatsburgerschap van zijn medestrijders uit Spanje. Zelf had hij eind jaren vijftig zijn staatsburgerschap teruggekregen.

Mario Kloostra (1947) is de zoon van het verzetssechtpaar Arie Kloostra (1918-1998) en Tilly Rademakers (1922-2013).

Arie Kloostra, met zwarte stropdas, zijn vrouw Tilly staat in de witte jurk naast hem. Mario zit erboven met met de vinger in zijn mond. Zijn broertje Gino zit bij de leidster op de arm.

Mario Kloostra - 1947

'Mijn ouders zijn opgegroeid met politiek. Mijn vader wilde zich aansluiten bij de Internationale Brigade en samen met zijn broers en zwager meevechten in de Spaanse Burgeroorlog, ook al was hij nog minderjarig. Van zijn vader en moeder mocht hij niet, maar hij ging stiekem weg. Mijn oma moest erg huilen toen ze het hoorde. Ze had daar al een zoon verloren.

Na zijn terugkeer in Nederland ging mijn vader door met zijn strijd tegen het fascisme. Bij een communistische jeugdorganisatie leerde hij mijn moeder kennen. Ze verspreidden illegale bladen, hielpen communistische en Joodse vluchtelingen uit Duitsland aan een vertrouwd adres en deden ander verzetswerk.

Of ik bij ons thuis veel merkte van de oorlog? Er werd veel over gepraat. Dichter en Dachau-overlevende Ed Hoornik zei ooit: 'Dachau zat bij ons

Meta Lever (staand, vierde van links) en Berendiena (staand, derde van rechts) voor De Terrorist.

VERDER ZONDER VADER EN BROERS

De woning van de familie Lever aan het Kleinzand in Sneek is tijdens de oorlog een centrum van verzet. Vader Hendrik Jacob (1891-1945), moeder Berendiena (1893-1982), zoons Jan (1922-1944), Henk (1923-1944) en dochter Meta (1928) verspreiden illegale bladen en helpen Joodse landgenoten aan een onderduikplek.

familie Lever • Sneek

Voor de mannelijke gezinsleden zal dit fataal aflopen. Vader Hendrik komt in Dachau om het leven, zoon Jan sneuvelt bij een vuurgevecht in Eenum (Groningen) en het leven van Henk wordt beëindigd voor het vuurpeloton in Kamp Vught.

'Een ander helpen, ook als je eigen leven dan in gevaar komt'

Gerard Gerritsen - 1958

'Mijn moeder wilde een groot gezin. Ze heeft het nooit uitgesproken, maar ik denk dat het verlies van haar broers

en vader daarbij wel een rol heeft gespeeld. Over de oorlog sprak ze nooit. We vroegen er ook niet naar. Ik weet nog dat ik als jongetje van een jaar of negen een keer tijdens de Dodenherdenking beneden kwam en mijn moeder in tranen aantrof op de bank. Blijkbaar kwam de herinnering aan de oorlog boven. Mijn vader was er niet, dus ik ben bij haar gaan zitten. Wat ik heb gezegd weet ik niet meer, want ja, als jongetje van negen, wat zeg je dan? Maar ik heb haar die avond een briefje geschreven. Er stond op 'we zullen elkaar ooit weer zien'. Dat verwees naar haar broers en vader. Ze heeft dat briefje meer dan vijftig jaar bewaard.

Het geloof speelt een belangrijke rol in onze familie. Het heeft mijn oma en mijn moeder enorm door die moeilijke tijd heen geholpen, denk ik. Het was voor mijn familie ook de reden om in verzet te gaan. Een ander helpen, ook als je eigen leven dan in gevaar komt.

Maar ook het vertrouwen: er is meer dan alleen dit leven.'

Anne-Meta Kobes-Gerritsen - 1987

'Ik mag niet zwijgen, ik mag dit niet over mijn kant laten gaan.' Die mentaliteit hadden ze, terwijl ze nog zo jong waren. Dat is wel heel tof. Zo ben ik zelf ook opgevoed. Dat je je mag uitspreken over wat je vindt, dat je op

'Ze worstelde daarmee, ze zocht nooit de aandacht op'

moet staan tegen onrecht. Zelf ben ik nu dominee op Ameland. De mensen hier hebben ook zo'n instelling, zo

van: 'ik ga niet iets doen wat een ander voor mij bedacht heeft.'

Oma is kwetsbaar, haar geheugen laat haar in de steek. Maar toen ik haar afgelopen zomer vroeg naar De Terrorist wist ze meteen waar het over ging en vertelde ze hoe fijn ze het daar had gehad.

Er is een foto van vlak na de oorlog, waarop ze een monument moest onthullen. Het is misschien een invulling van mij, maar ik zie dan een heel jong meisje dat de hele geschiedenis van de overlevenden op haar schouders draagt. Ze worstelde daarmee, ze zocht nooit de aandacht op. De laatste jaren zijn de emoties bij haar wel meer aan de oppervlakte gekomen. Ze wil nu veel meer over de oorlog praten. Maar ik zie dat dat haar wel dicht bij de ingrijpende ervaringen van toen brengt.'

Gerard Gerritsen (1958) is de zoon van Meta Lever (1928), Anne-Meta Kobes-Gerritsen (1987) is haar kleindochter.

Horstma
IJSSALON

Wilhelminaplein 92
8911 BS Leeuwarden

WAPENS EN PAPIEREN VERSTOPT IN EEN KORSET

De familie Hettinga runt een boek- en papierhandel in Sneek. Tijdens de bezetting groeit deze langzaam uit tot een centrum van verzet. Broer Piet verzorgt onderduikers en regelt de bonkaarten. Janny Hettinga (1917-1985) is als koerierster dag en nacht op pad. Ze vervoert wapens en geheime papieren. Soms verstopt in een zwangerschapskorset, tot medelijden van een boerin waar ze een clandestiene lading brengt: 'Kien, dat se jôu er nou op út sture!'

Janny Hettinga • Sneek

Na de oorlog is ze enkele jaren actief als medewerker van de Terrorist. In 1951 vertrekt ze naar Den Haag, waar ze bij een ziekenhuis aan de slag gaat als hoofd van de huishouding. Ze krijgt het Verzetsherdenkingskruis, maar weigert deze in ontvangst te nemen. Ze krijgt de onderscheiding thuis toegestuurd.

Jikkemien Hettinga - 1953

'Ik heb mijn tante goed gekend. In de Terrorist was ze voor iedereen 'Tante Jans'. Haar hele leven stond in het teken van het verzet. Met de gasten in de Terrorist voelde ze zich verbonden. Als meisje van 3 jaar verloor ze haar zusje. Toen ze 26 was overleed haar moeder. Ook verloor ze verschillende verzetsvrienden die op brute wijze waren vermoord. Ze wist dus wat verlies was. Ze kon zich heel goed invoelen in mensen. De kinderen waren ook helemaal gek met haar. Gek genoeg heeft ze zelf nooit een gezin gesticht. Waarom weet ik niet. Het kwam er niet van, misschien. In de oorlog had ze een verloofde, een verzetsman, maar die is verdronken tijdens een actie. Het precieze verhaal ken ik niet. Haar leven stond in het teken van haar werk. Eerst in de Terrorist, daarna in het Nebo-ziekenhuis in Den Haag. Dat heeft ze gedaan tot haar pensioen. Helaas overleed ze drie jaar later. Zelf heb ik niet veel met haar gepraat over de oorlog. Ik kwam wel bij haar, dan kwam ik samen met een vriendinnetje logeren. Maar dan vroeg je daar niet naar. Wat ik weet heb ik van mijn ou-

ders en later uitgezocht. Tante Janny was daar erg gesloten over. Behalve op herdenkingsdagen, zoals 15 april en 4

'De Terrorist was een plek waar vriendschappen voor het leven zijn ontstaan'

mei. Deze dagen waren heel belangrijk voor haar. Dan zocht ze mensen op die ze kende uit de oorlog en dan praatte ze erover.

De Terrorist was een plek waar vriendschappen voor het leven zijn ontstaan. Ik denk dat het voor haar van onschatbare waarde is geweest. Tante Janny was mijn lievelingstante. Een vrolijke, lieve vrouw die altijd cadeautjes voor ons meebracht als ze op bezoek kwam. Ik kan niet genoeg benadrukken hoeveel lef en verantwoordelijkheid ze had. Ik zou haar zo graag nog even een knuffel willen geven en haar vertellen hoeveel respect ik heb voor haar. Ik er-vaar dat ik, door haar verhaal door te geven, dat ook een beetje doe.'

Jikkemien Hettinga (1953) is een dochter van Piet Hettinga (1921-2004), de broer van Janny.

Janny Hettinga (links) naast Annie Kuipers (rechts)

EEN VROUW DIE ZICH NIET LIET BINDEN

Angenietje 'Annie' Kuipers (1918-2004) is de middelste in een gezin met drie broers en een zusje. Het Groningse gezin raakt zwaar verdeeld door de oorlog. Oudste broer Henk is militair in het Nederlandse leger, en sluit zich na de oorlog aan bij de RAF, de Engelse luchtmacht. Broer André meldt zich als vrijwilliger bij de SS en sneuvelt aan het oostfront.

Angenietje Kuipers • Drachten

Broer Taeke zit in het verzet, net als Annie. Onder de schuilnaam 'Truus' werkt ze nauw samen met de top van het Friese verzet in Leeuwarden. Na de oorlog ontfermt ze zich over de verzetsweduwen die hun man hebben verloren. Ze is vanaf het begin nauw betrokken bij vakantiehuis De Terrorist, dat ze runt als directrice.

Hans Karper - 1951

'Mijn tante was niet iemand die gezag aanvaardde. Toen ze op hoge leeftijd in een verzorgingshuis zat en al zwaar dementeerde, deelde ze nog steeds de lakens uit. Je kon niet om haar heen. Ze zat op een gesloten afdeling, maar probeerde iedere keer door de deur naar buiten

tachtigste verjaardag vierde, bestond de helft van de gastenlijst uit relaties uit het verzet. Er was een mevrouw die het gastenboek van de Terrorist had meegenomen en op tafel legde. Ik bladerde er door en zag toen al die verhalen van die weduwen en wat ze allemaal meegeemaakt hadden. Dat emotioneerde mij. Het waren lotgenoten. Je kon zien hoe positief de impact van de Terrorist was. Ik heb toen contact opgenomen met Omrop Fryslân en gezegd: 'hier moeten jullie een documentaire over maken.' Dat is ook gebeurd.'

André Karper - 1956

'Tante Annie was een van de eerste familieleden die een auto had, een Fiat 500. Daar werden wij dan met drie kinderen ingepropt en dan ging ze mee op vakantie. Ze parkeerde bij ons in de straat. Iedereen keek daar van op, bijna niemand had toen nog een auto.

Eén van haar broers, oom André, was in de oorlog in dienst van de SS. Dat was natuurlijk een smet op de familie. Hij sneuvelde aan het oostfront in 1943, in Proletarskaja. Hij is begraven in Salsk. Ik ben naar hem vernoemd. Dat is eigenlijk wel raar. Want als je naar hem vroeg was iedereen ineens heel stil. Ik heet Jan André, maar op de geboortebeker die mijn grootouders voor mij lieten maken staat alleen Jan. Zo erg schaamden ze zich daarvoor. Dat triggerde mij, dus ik ben op onderzoek uitgegaan. Ik ben me helemaal gaan verdiepen in oom André, ik wilde begrijpen waarom de dingen zo zijn gelopen. Op mijn verzoek heeft mijn oom Taeke toen zijn verhaal op papier gezet. Dat verhaal begint met de woorden: 'Dit is geen opwekkende lectuur.'

Hans Karper (1951) en André Karper (1956) zijn zoons van Tina Kuipers (1922-1995), de jongste zus van Annie.

'Al die verhalen van die weduwen en wat ze allemaal meegeemaakt hadden emotioneert mij'

te glippen. Mijn vrouw en ik hebben toen gezegd tegen het personeel: 'Deze vrouw laat zich niet binden. Desnoods loopt ze maar weg en loopt ze de gracht in of komt ze onder een auto. Wij nemen daarvoor de verantwoordelijkheid.' Ze heeft toen een speciale button gekregen waarop stond: ik mag overal komen.

Over de oorlog werd niet gepraat. Maar wij vroegen er ook niet naar. Sommige dingen waren gewoon een gegeven. In haar laatste jaren deelde ze meer over haar oorlogservaringen. Toen ze haar

Uit De Zwerver van 15 juni 1946

„DE TERRORIST” GEOPEND

Zo heeft dan de Friese KP na de volbrachte oorlogstaak en na de afwikkeling van de zaken in de naoorlogse tijd, aandacht geschonken aan de tielerantijntjes des levens. Een tielerantijntje is immers een recht lijntje met een kronkeltje. Ter afwisseling van het rechte lijntje des dagelijkse levens komt er het kronkeltje van de vakantie.

Tiny Mulder

De KP-ers hebben in de afgelopen jaren nimmer de tijd gevonden voor een rustperiode. Velen van hen hebben een paar weken rust broodnodig en toen de KP-ers elkaar beloofden, om mocht iemand komen te vallen, de zorg voor de achtergeblevenen op zich te nemen, hebben zij zich stellig voorgenomen heel goed voor die achtergeblevenen te zorgen.

Om deze redenen ging van de leiding van de oud-KP in Friesland het initiatief uit een rust- en vacanthuis in te

richten. Met de oude voortvarendheid werd de zaak aangepakt. Eerste vereiste was een onderdak. Dat werd gevonden in de duinen bij Nes op Ameland. De oude medewerker Vander, die thans burgemeester van Ameland is, verleende zijn bemiddeling en dus kwam een uitgewoende Duitse barak in het bezit van de KP.

Vanaf half April tot eind Mei werd door de ex-koeriersters Ans en Janny en een groot aantal timmer- en schilders van de barak een bewoon-

baar tehuis gemaakt. Anderen werkten op het 'continent' en haalden geld en materiaal overal vandaan, Frans schilderde op een groot wit bord „De Terrorist”, aan twee masten werden de Nederlandse en de Friese vlag gehesen en zo kon op 1 Juni j.l. de tent officieel geopend worden.

Met de „Generaal Kruis” kwam een gezelschap, vertegenwoordigende de diverse Friese KP, de BS en de pers over een woelige Waddenzee naar Ameland gevaren. De autobus bracht de Amelandvaarders naar „De Terrorist”. De opening zou een enigszins plechtig karakter dragen, maar natuurlijk weigerde de sleutel op 't kritieke moment de deur te ontsluiten. Na hardnekkig doorzetten draaide tenslotte toch het slot open.

Piet Kramer sprak op de stoep een openingswoord, waarbij hij al degenen dankte, die daadwerkelijk of door financiële steun de oprichting van dit tehuis hadden mogelijk gemaakt. Daarna verzocht hij de echtgenote van den Heer A. Meyer, voorm. Gew. Cdt. B.S. in Friesland, de eerste gast binnen te leiden.

Piet begon met het gezelschap rond te leiden door het gebouw. Daar is allereerst de gezellige conversatiezaal met zijn biezenmat en biezenstoelen. Het gezelschap verwachtte buitengewoon veel van de lichte eetzaal en de grote keuken en werd in die verwachtingen niet teleurgesteld. Dan is er voor regenachtige dagen een aardige kinderkamer voorzien van speelgoed. De wanden hiervan werden door Frans beschilderd. Een aantal frisse slaapkamers is ingericht voor de gasten.

Na de middagmaaltijd, waarbij ook

de burgemeester van Ameland en de voltallige gemeenteraad aanwezig waren, brachten allen een bezoek aan de woning van den burgemeester. Gezamenlijk werd op „De Terrorist” de thee en het avondbrood gebruikt.

Namens de Ver. Friesland 1940-45 wenste de heer R. Schootstra de KP geluk met dit tehuis en bood daarbij een fraaie mand met bloemen aan. Ook lt. Eppie Bultsma sprak en wel namens sectie IX van de BS. Hij bracht eveneens een bloemenmand mee. De bloemen sieren nu de conversatiezaal. De voorm. Gew. Cdt. BS in Friesland, de heer Meyer sprak zijn voldoening uit over dit door de KP bereikte resultaat. Om half negen 's avonds bracht de „Generaal Kruis” het gezelschap weer naar het vaste land.

Het tehuis kan ongeveer 25 gasten tegelijk ontvangen en de KP hoopt dit seizoen nog een behoorlijk aantal achtergeblevenen een prettige vakantie en de KP-ers, die daaraan behoefte hebben, een aangename rustperiode te kunnen bezorgen.

Er zal veel worden gevergd van de directrice Truus en van Ans en Janny, die voor de leiding en de huishouding zullen zorgen.

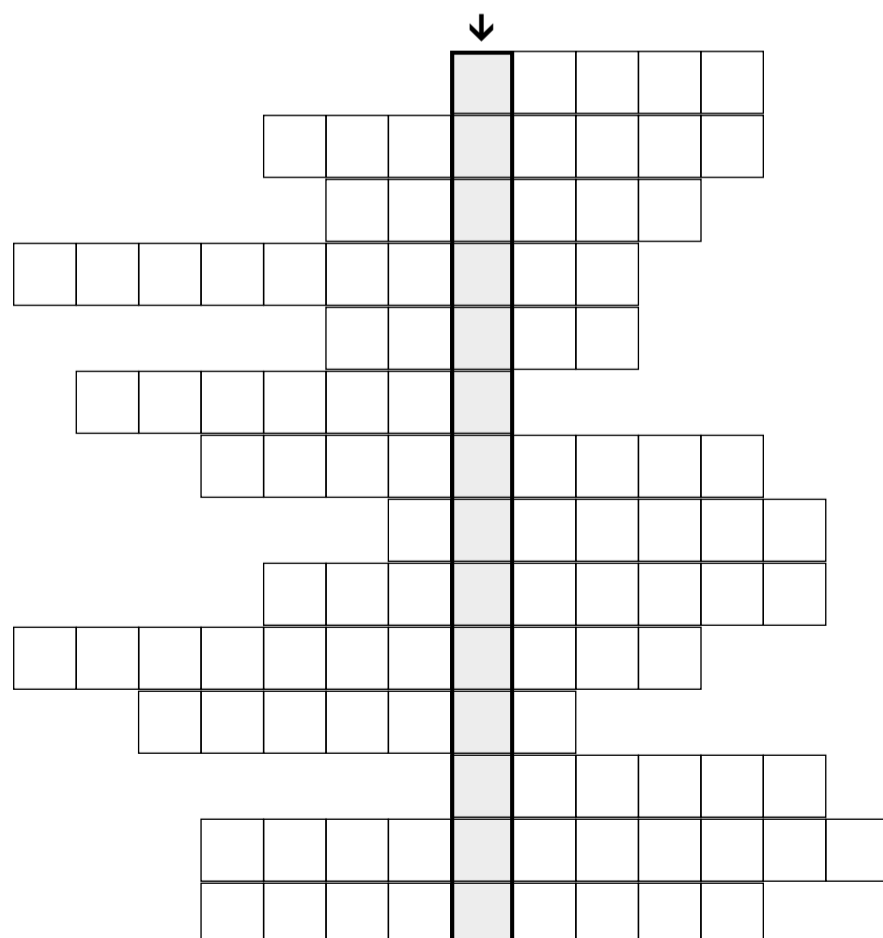
Maandag 3 Juni j.l. arriveerden de eerste gasten. „De Terrorist” is in bedrijf en zal een goede bijdrage kunnen leveren in het lichamelijke en geestelijke herstel van velen en zal bovendien een goede gelegenheid bieden de oude vriendschapsbanden, ontstaan in moeilijke tijden, nauwer aan te halen.

Uit: De Zwerver. Weekblad van de Stichting LO LKP, jaargang 2, nr. 24 (15 juni 1946).

PUZZEL

Vul de antwoorden in aan de hand van de informatie in deze krant, en ontdek welk woord er in de verticale balk moet staan.

- 1 Woonplaats van Janny Hetinga tijdens de oorlog
- 2 Vastgestelde portie van levensmiddelen
- 3 De ondergrondse
- 4 Scheldwoord van tegenstanders, omgevormd tot eervolle vermelding
- 5 Voornaam van de directeur van De Terrorist
- 6 Vertrekpunt van de veerboot naar Ameland
- 7 Door oorlogsgeweld om het leven komen
- 8 Hoofdbedekking bij het zwemmen
- 9 Gewapend deel van het verzet
- 10 Kinderspeelgoed
- 11 Waddeneiland waar De Terrorist stond
- 12 Ondersteuning bij verdriet
- 13 Lid van de ondergrondse die clandestiene waar vervoert
- 14 Stilstaan bij de slachtoffers van de oorlog

EEN ROTSVAST VERTROUWEN IN GOD

De dood van de drie broers Mark (26), Klaas (23) en Hyltje (20) Wierda dompelt Leeuwarden in diepe rouw. Enkele dagen voor de bevrijding worden ze gefusilleerd bij Dronryp, als represaille voor een sabotageactie aan het spoor.

familie Wierda ● Leeuwarden

Mark, die werkt voor de inlichtingendienst van het verzet, wordt zwaar mishandeld tijdens verhoren. In een laatste brief aan zijn ouders en verloofde schrijft hij onder andere hoe

‘Eigenlijk raar, ik heb hem achttien jaar gekend en ik geloof niet dat hij ooit over zijn gevoelens heeft gepraat’

hij is ondergeduwd in een kist met water om hem aan het praten te krijgen. Hij beschrijft zijn rotsvaste vertrouwen in God, om te eindigen met: ‘Dag lieve va en moe, dag mijn allerliefste vrouwe, een dikke kus en tot spoedig ziens.’ Mark, Klaas en Hyltje laten moeder Gerbina (60), vader Jan (58) en broer Gerben (25) achter.

Anneke Wierda - 1947

‘Als kind werd ik veel uitbesteed aan mijn opa en oma. Vervanging is niet een goed woord maar als een soort ‘gedachtenverzetting’. Ik werd dan erg verwend. Ik vond het altijd leuk. Mijn oma was een lieve vrouw. Maar ze was ook niet de makkelijkste. Mijn opa herinner ik me als een goeie, rustige man.

Gerbina (stippeltjesjurk) en Jan Wierda (met hoed, rechts ernaast).

Mijn vader praatte nooit over de oorlog. Eigenlijk raar, ik heb hem achttien jaar gekend en ik geloof niet dat hij ooit met mij over zijn gevoelens heeft gepraat, over dat hij in één keer al zijn drie broers heeft verloren. Hij moet dat toch verschrikkelijk hebben gevonden? Maar dat werd weggestopt. Wij gingen wel naar de herdenking op de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden, maar altijd pas als het was afgelopen. Mijn vader wou daar niet in de belangstelling staan. Oma had daar eigenlijk meer behoefte aan.’

Gerben Wierda - 1961

‘Mijn vader heb ik niet gekend. Hij is overleden toen ik vijf was. Onze oma heeft dus al haar gezinsleden overleefd, haar man, alle vier haar zoons. Ze is alleen gestorven. Dat is een voor mij onvoorstelbare hoeveelheid verlies. In de jaren meteen na de bevrijding gingen mijn ouders op vakantie naar landen als Italië en Oostenrijk. Dat vond ik achteraf heel opvallend. Waarom ga

je na alles wat je hebt meegemaakt uitgerekend naar de as-landen? Maar mijn familie had geen hekel aan Duitsers, volgens mij, ze hadden een hekel aan nazi’s.

Ik heb wel begrepen dat er spanning was tussen mijn moeder en mijn grootmoeder. Want er was één zoon over, en is dat nou mijn man of jouw zoon? Er werd van twee kanten aan hem getrokken. En hij zat daar tussenin. Mijn familiegeschiedenis heeft wel een enorme impact gehad. Zo heb ik me al jong verdiept in de geschiedenis en dat is tot de dag van vandaag gebleven, ook als inspiratie. Wat mijn ooms hadden gedaan, dat voel ik — nog altijd — als dé norm. Ik heb altijd ook onzekerheid ervaren: als er weer zoiets zou gebeuren als de nazi’s, zou ik dan het vermogen hebben om hetzelfde te doen? Kan ik daaraan tippen?’

Anneke Wierda (1947) en Gerben Wierda (1961) zijn kinderen van Gerben Hyltje Wierda (1919-1966), de broer van Mark, Klaas en Hyltje.

MEDEDELINGEN

Op de Afdeling Gedenkboek der LO-LKP Stichting worden ten spoedigste gevraagd:

1. Een secretaresse-steno-typiste;
  2. (steno)-typistes.
- Oud koeriersters genieten de voorkeur. Het wonen in Amsterdam of directe omgeving wordt noodzakelijk geoordeeld. Sollicitaties aan bovengenoemd bureau, Secretariaat Gedenkboek.

Wie helpt een oud LO-er, die in Loosdrecht een plaats heeft gekregen als korporaal bij de politie, in die omgeving aan een huurhuis voor man, vrouw en kind. Brieven onder nr. 250 a. d. blad.

Uit De Zwerver. Weekblad voor de Stichting LO-LKP, jaargang 1946.

MIJN VERHAAL OVER DE TERRORIST

In deze krant staan acht persoonlijke verhalen over De Terrorist. Kent u zelf ook zulke verhalen? Dan ontvangen we die graag. U kunt uw verhaal hieronder opschrijven en sturen naar het onderstaande postadres. Mailen kan ook, naar info@friesverzetsmuseum.nl.

Naam: _____

E-mail: _____ Tel: _____

Naam slachtoffer: _____

Periode verblijf: _____

Mijn verhaal: _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

LIEDEREN VAN DE TERRORIST

LIED VAN AANKOMST

Als men op een goede morgen
Op de pier in Holwerd staat
En zich inscheept in het bootje
Dat daar over 't Wad heengaat
Nou, dan klopt je hart met dubbelslag
Omdat je naar het K.P.-huis mag
Terrorist op Ameland
'k heb aan jou mijn hart verpand

Als men aan de steiger uitstapt
Met bagage of met kroost
Wordt er als je in de bus zit
Een verlichte zucht geloosd
Voorwaarts! Hobbelen naar de Terrorist
Waar de vlag ginds wappert, ha dáár is 't
Terrorist op Ameland
'k heb aan jou mijn hart verpand

Als men aankomt aan het eindpunt
Staat 't behulpzaam drietal klaar
Dat de koffers mee door 't zand neemt
Zet hem op, nog even maar
En als men het groene huis dan ziet
Moet je juichen of je wilt of niet
Terrorist op Ameland
'k heb aan jou mijn hart verpand.

Wijze:

'T IS PLICHT DAT IEDRE JONGEN'

Wilt U volop genieten
Ga naar de Terrorist
Je bent er na een kort verblijf
Volkomen opgefrist.
Ga mee, ga mee
Je bent er vlak bij zee;
Word bruin, word bruin
Op het topje van een duin
De Terrorist op Ameland
Is 't mooist vakantie-oord
Dat is het wat je overal
Van ons K.P.-huis hoort.

En mocht het soms eens reeg'nen
't Weer werkt niet altijd mee
Dan zingen wij en doen een spel
Of slapen heel tevree.
Is 't koud, is 't koud
Dan wand'len we in het woud
't Is waar, 't is waar
De mooiste bloem is daar
De Terrorist op Ameland;
K.P.-huis zo U hoort
Het is en blijft en zal steeds zijn
Het mooiste vakantie-oord.

Fries Verzetsmuseum
Wilhelminaplein 92
postbus 1239
8900 CE Leeuwarden

OPINIÓ

MEMÒRIA HISTÒRICA

“Al nostre país encara falta que l’Estat demani perdó”

NÚRIA JUANICO LLUMÀ
BARCELONA

Han passat gairebé 90 anys des de la Guerra Civil, però encara hi ha moltes ferides obertes. Algunes van emergir ahir al monestir de Pedralbes durant una xerrada del cicle *Diàlegs de Pedralbes* a càrrec de la directora del Born Centre de Cultura i Memòria, Marta Marín-Dòmine; el filòsof Daniel Gamper i el periodista de l'ARA Antoni Bassas. “El segle XXI és el segle de la memòria. Si abans feia nosa, ara és un indicador de modernitat, i nosaltres ens hem afanyat a ser part de la memòria europea”, va explicar Marín-Dòmine. La conversa, titulada *Pensar la pau, pensar la guerra*, va abordar com relacionar-se amb les vivències col·lectives doloroses del passat des d'avui.

La memòria és necessària per enfrontar-se al present, però fins a quin punt pot servir per fer les paus amb el passat? “De justícia no se’n fa mai davant de cap crueltat individual o col·lectiva. Ara bé, els supervivents tenen la necessitat que la institució reconegui la injustícia feta, que hi posi paraules. És importantíssim que l’Estat demani perdó, i al nostre país encara falta això. Ens hem de deixar de punyetes, algú ho haurà de fer”, va dir Marín-Dòmine, que va reconèixer que no és gaire afí a posar plaques d’homenatge i va reivindicar, en canvi, el valor dels testimonis.

Contra els silencis de la memòria, un dels elements bàsics és el temps. Marín-Dòmine va citar la crònica de Max Aub, *La gallina ciega*, en què el 1969 va tornar a Espanya i va preguntar als joves què recordaven de la guerra. Li van dir que ja no se’n parlava, que no n’eren hereus. “Més tard hi ha un canvi generacional que es pregunta què han fet els avis i els pares en la barbàrie”, va dir la directora del Born.

La memòria està en constant transformació. Per desenvolupar-ho, Marín-Dòmine va posar l'exemple de Primo Levi, que “feia autocrítica del seu testimoni i deia que ja no explicava el record de l'experiència viscuda sinó el record del que havia explicat abans”. La memòria va variant perquè “sempre es fa des del present i no té eixos de seguretat”, va afegir Marín-Dòmine, que no creu que això sigui necessàriament negatiu: “El nostre testimoni va fent estrats fins a fer sediments del que s’ha viscut. No hi ha una sola resposta, no hi ha una sola memòria. I després tenim la història per dir-nos que el que ha passat és veritat”. —

Marta Marín-Dòmine i Antoni Bassas durant l'acte. PERE VIRGILI

Torturades a la Via Laietana / anna Simó

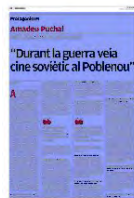
"La por ha canviat de bàndol, però al bàndol socialista, que té por de la reacció dels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat, o acomplexament"

La conec de fa anys, la Gemma Pasqual i Escrivà. És una escriptora compromesa, amb una gran capacitat de treball i de fer i comunicar eficientment allò que es proposi. Va decidir, escoltant la Blanca Serra explicant les tortures a què la van sotmetre a la Prefectura de Policia de la Via Laietana de Barcelona, que sortiria de la seva "zona de confort" d'escriptora d'èxit de literatura infantil juvenil i que abordaria un llibre de no-ficció que li exigiria molta recerca i implicació emocional.

Per què eren tan poc conegudes fora dels seus cercles polítics i socials les dones que hi van ser sotmeses a tortures durant el franquisme i fins fa no gaires anys? Per què les tortures a què van ser sotmeses tenien un biaix de gènere, com el té la repressió contra la població civil femenina en context de guerra? Les respostes i la història d'una part d'aquelles dones, al llibre *Torturades. Via Laietana, 43. Vint-i-dues dones, testimonis del terror (1941-2019)* que ja s'ha editat, i que s'està presentant arreu. El 22 de març vaig poder assistir a la presentació al pati de l'editorial, Comanegra, en què algunes d'elles van donar el seu testimoni esborronador.

Per què no hi ha hagut ni reconeixement, ni reparació ni justícia amb totes elles, amb tots els torturats a Via Laietana? Per què cap partit al capdavant del ministeri de l'Interior no ha volgut ni vol fer-ho? El 2017 es va aprovar al Congrés dels Diputats una iniciativa política de Joan Tardà, amb els vots també del PSOE, que defensava que la seu policial havia d'esdevenir un memorial de les víctimes de tortures. Ara el PSOE s'alinea amb PP, Vox i Ciutadans per evitar que s'aprovi de nou aquest mandat al govern Sánchez, que no volen ni pensen complir, perquè ara resulta que és un "símbol de servei públic des de fa generacions". La por ha canviat de bàndol, però al bàndol socialista, que té por de la reacció dels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat, o acomplexament. O tot alhora. Per això han incomplert també un compromís fort amb el seu electorat i amb la democràcia espanyola com és derogar la llei mordassa.

El 22 d'abril estem convocats de nou a la tarda a la Via Laietana per la persistent Comissió de la Dignitat per exigir que compleixin amb el deure democràtic amb totes elles, amb tots ells, amb tots nosaltres. No hi podem faltar, hem de ser molts més.

30 Marzo, 2023

Protagonistes

Amadeu Puchal

CINÈFIL DURANT MÉS DE VUITANTA ANYS

“Durant la guerra veia cine soviètic al Poblenou”

Bernat Salvà
BARCELONA

Amadeu Puchal Sanahuja (Barcelona, 1928-2023) treballava des dels 15 anys com a aprendent de mecànic de maquinària industrial en un taller del Poblenou. Un dia que anava a la ferreteria el van parar pel carrer, vestit amb la granota tacada d'oli, i li van proposar treballar d'extra en la pel·lícula *Mariona Rebull* (1947), adaptació de la novel·la d'Ignasi Agustí que també inspiraria la sèrie *La saga de los Riu*. Va estar a punt d'entrar per uns instants al món de les pel·lícules, que tant l'havien fascinat des de nen i que l'han apassionat fins als seus darrers dies. Més de 80 anys d'història del cinema han passat pel davant dels seus ulls, que es van tancar per sempre abans d'ahir, a causa d'un ictus. El primer que recordava són les pel·lícules revolucionàries soviètiques que va veure al final de la Guerra Civil en un cicle al Casino L'Aliança del Poblenou. *La crònica francesa* (Wes Anderson, 2021) és el darrer film que va veure en una sala, i l'última sessió amb el DVD de casa va ser fa poc *Alcarràs*, amb la seva filla Marta. No ha arribat a veure publicada aquesta entrevista, tot i que la va llegir i en va corregir alguns detalls.

Ens va acollir un dia plujós de febrer, d'aquests que ara escassegen tant. Tenia la casa plena de llibres de cinema i la col·lecció gairebé completa (535 números) de la revista *Dirigido por...*, que encara llegia cada mes. Li faltava només el número 0. Parlant del seu passat, l'Amadeu semblava un home que havia estat feliç, a les sales de cinema i també a la vida, amb la seva filla Marta, i amb la Nuri i la Núria, la dona i la filla gran, que ja no hi eren. La seva és la història d'un home, d'una família, d'un barri obrer, d'una generació, d'una ciutat i d'un país que rarament s'han vist ben reflectits a les pantalles de cinema. A les projeccions en sales fosques hi va trobar, però, un refugi durant les males èpoques i moltes alegries.

Quin és el primer record del cinema?

Des de nen ja anava al cinema, no teníem res més. Era la nostra distracció, anar al

cine o jugar a futbol pel carrer. Vaig ser semiprofessional de futbol, vaig jugar a Molins de Rei, i amb equips del barri com l'Atlètic Poblenou i el Monopol. De cines, n'hi havia un que es deia El Triunfo, però li deïem La Barraqueta. Tenia el terra de fusta i un sostre que feia que quan plovia necessitessin un paraigua. Em recorda *Cinema Paradiso*. En la mitja part, a l'estiu, obrien unes portes laterals perquè la gent sortís a fora a fumar o a prendre l'aire, i havíem d'esperar la segona pel·lícula. La gent s'hi portava el berenar i fins i tot termos amb cafè calent. El Triunfo compartia les pel·lícules amb el cine Catalunya; les portaven amb una bi-

Al cine vaig aprendre que tot allò que ens ensenyaven al No-Do de l'“Espanya imperial” era una estafa

cicleta. Alguna vegada la bicicleta havia punxat i el noi havia de venir corrent, perquè la gent començava a picar a terra. Era del Balaña, que controlava tots els cinemes.

Sempre anava a La Barraqueta?

No, al Poblenou hi havia cinc cinemes: La Barraqueta, l'Ideal, l'Aliança Vella, el Catalunya i el Califòrnia. A l'Ideal hi feien pel·lícules i vodevils. Després de la guerra hi feien dues pel·lícules, la primera era la dolenta i si volies veure la bona t'havies de quedar. A la mitja part s'encenien els llums i t'havies d'aixecar i cantar el *Cara al sol*, i hi havia un home que vigilava que tots cantéssim, i si no, al carrer. A l'Ideal li deien El Relliscuín perquè, segons m'havia explicat la meua mare, havia estat una pista de patinatge: el nom ve de *relliscar*. Jo tenia la facilitat d'anar-hi sense pagar perquè un noi amb qui treballava, d'aprenent en un taller, tenia dues germanes taquilleres, i el seu cunyat era l'operador.

Com era aleshores el Poblenou?

El Poblenou era un barri industrial que era com un poble, com una ciutat dins de la ciutat, que acabava al carrer de Marina. Si anàvem més enllà, deïem que anàvem a Barcelona. Tot eren fàbriques. Jo vaig entrar a treballar als 15 anys d'aprenent en un taller.

Durant la Guerra Civil anava al cinema?

Recordo que durant la guerra vaig anar a veure un cicle de cine soviètic al Casino L'Aliança, al Poblenou. Era l'últim mes de la guerra, encara hi havia la República. Vaig veure *Los marinos de Kronstadt*, *Tchapaiev*, *el guerrillero rojo*, *El*

Aquells anys volíem riure, hi havia moltes limitacions en el menjar i el cinema era una cosa que ‘t'alimentava’, diguem-ne

acorazado Potemkin... Passaven una pel·lícula cada dia, de franc. Era cine de propaganda.

Després va venir el cine americà?

En aquells anys [al principi de la postguerra], Espanya no tenia diners per comprar pel·lícules de la Paramount, la Metro-Goldwyn-Mayer, Warner Bros... i llavors venia cinema sud-americà: pel·lícules de Cantinflas, argentines, espanyoles... I també les que en deïem pèplums, de romans. Costaven menys diners. Les companyies distribuïdores americanes volien cobrar en divises.

Us agradaven aquestes pel·lícules més barates que veïeu aquells anys?

Amb el Cantinflas rèiem. Aquells anys volíem riure, hi havia moltes limitacions en el menjar i el cinema era una cosa que t'alimentava, diguem-ne. Quan hi va començar a haver més diners, hi va haver uns cines com el Windsor, el Fémina, el Kursaal..., que eren més cars i estrena-

ven les pel·lícules americanes. Més endavant vaig començar a veure el cinema americà i em va agradar, sobretot les pel·lícules de l'Oest de grans directors i actors. Devia ser als anys cinquanta ja. *Lo que el viento se llevó* [1939] va trigar molts anys a arribar aquí.

El desembarcament del cinema de Hollywood devia ser espectacular!

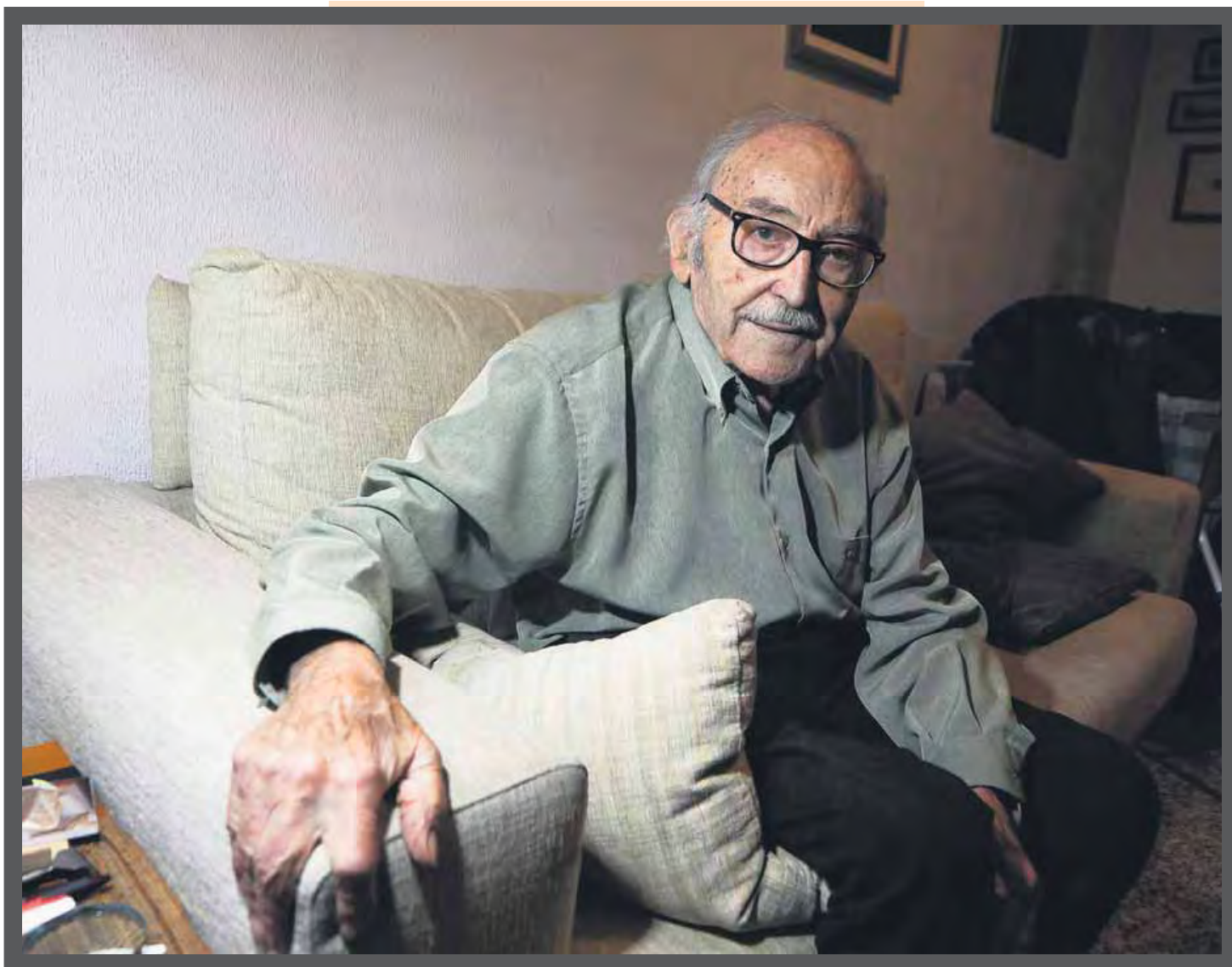
Van venir tots de cop! No sabies on anar. La diferència amb el que havia vist abans era molt gran. A part de les de l'Oest, m'agradava sobretot el cine negre, pel·lícules com ara *Casablanca*, *El tesoro de Sierra Madre*, *La tragedia de la Bounty*... D'actors m'agradaven Humphrey Bogart, Marlon Brando, John Wayne quan el dirigia John Ford, Tony Curtis, Edward G. Robinson, Robert De Niro... Cary Grant era més bo per fer comèdies. De directors m'agradava Alfred Hitchcock, Billy Wilder, en pel·lícules com ara *El apartamento*, *Con faldas y a lo loco*, *La tentación vive arriba*, *El crepúsculo de los dioses*... Hi havia actrius guapes i actrius serioses. Bette Davis no era guapa però era una actriu molt bona. També m'agradaven Lana Turner, Gene Tierney, Katharine Hepburn, Joan Fontaine, Barbara Stanwyck, Carole Lombard... El cine americà ens va agradar molt perquè tenia bons guionistes. Del cine europeu m'agradaven les pel·lícules italianes de *teléfono blanc* dels anys quaranta, el cinema italià de protesta, el neorealisme, Vittorio De Sica, Alberto Sordi... I les comèdies de Gina Lollobrigida.

Les pel·lícules dels anys quaranta i cinquanta parlaven de mons molt diferents del vostre?

Sí! Pensava que això passava a Amèrica, que devia ser de veritat. Veies aquelles cases, les neveres... Per això t'oblidaves de tot. Vaig aprendre que tot allò que ens ensenyaven al No-Do de l'*Espanya imperial* era una estafa, que no havia estat *grande ni imperial*, i que moltes coses que ens ensenyaven aquí als col·legis també eren mentida.

La relació amb el cinema també li va venir per la dona, no?

La meua dona, la Nuri, va treballar molts

Amadeu Puchal Sanahuja, a casa seva, al cor del Poblenou. Va néixer el 1928 al barri, a l'anomenada França Xica ■ ORIOL DURAN

anys als laboratoris de Fotofilm. M'explicava que si venia una pel·lícula alemanya o anglesa havia de passar per la censura militar i l'eclesiàstica, allà mateix. Censuraven totes les pel·lícules, també les espanyoles. D'*El último cuplé* [1957], amb Sara Montiel, en van fer una versió censurada per a Espanya i la versió sencera per a Llatinoamèrica.

Tinc entès que va estar a punt de treballar en una pel·lícula a Mallorca.

Cap als anys cinquanta jo feia la *mili* a la marina a Mallorca, del 1948 al 1950, i els americans van rodar una pel·lícula allà que es deia *Jack el Negro* [1950]. Estava a Sóller, en un destructor, i un dia vàrem anar a Palma i vaig veure que hi havia moviment al port. Hi havia una zona acordonada i estaven pintant de negre un iot al costat del nostre destructor amb unes lletres que deien "*Jack el Negro*". Era una coproducció entre Espanya i els Estats Units. Quan estaven descansant, els actors miraven les manobres que fèiem: els exercicis, netejar la coberta... Ens miraven a nosaltres i nosaltres a ells, i vaig reconèixer George Sanders, Agnes Moorehead, Herbert

Del Poblenou a l'eternitat

Amadeu Puchal va rebutjar el 1947 fer d'extra a *Mariona Rebull*. "Em van demanar si volia fer d'aprenent. Vaig dir que no! Al taller estaven esperant que portés els cargols!", diu amb humor. Fins als anys seixanta, "el Poblenou era com un plató, hi havia moltes fàbriques": "Si feien una pel·lícula de revolucions o vagues, la rodaven aquí, ja tenien els decorats." Fill d'obriers, nascut en una zona anomenada la França Xica, perquè hi van viure treballadors francesos, Amadeu Puchal va fer tota la vida de mecànic de maquinària industrial i va viure sempre al Poblenou. Records personals i fragments de pel·lícules es barregen en la memòria com si fos el muntatge d'un film, deia Fernando Trueba. Les filles d'Amadeu i Nuri, Núria i Marta, van regalar un àlbum als pares per les noces d'or amb una idea semblant: fotos d'ells al costat d'imatges de pel·lícules que representaven la seva vida. "La muntadora és la Marta", insisteix Amadeu, mentre fullegem l'àlbum tots tres: tota una vida passa pel davant dels nostres ulls, atrapada en imatges fixes de la seva família, al costat de fotogrames de Gene Kelly i Ava Gardner, *Allò que el vent s'endugué*, *Un home i una dona*, *Manual per a l'home casat*, *Què va passar entre el meu pare i la teva mare?*... I una foto d'un títol que, malauradament, adquireix amb la seva mort un doble sentit: *D'aquí a l'eternitat*.

Marshall, que anava una mica coix, Patricia Roc... Vaig estar a punt de sortir-hi. Em van explicar que van parlar amb un responsable del nostre *barco* per si podien fer servir els mariners com a extres. No els van deixar fer-ho.

També li va faltar poc per sortir en un rodatge al seu barri com a extra, a 'Mariona Rebull'.

Sí, el Poblenou era com un plató, hi havia moltes fàbriques. Jo tenia 18 anys i treballava d'aprenent en uns tallers, de mecànic i ajustador. De tant en tant m'enviaven amb una llibreta a una ferreteria que hi havia al final de la Rambla, que encara hi és, es diu Coral. M'enviaven a buscar-hi broques, cargols... Un dia anava Rambla avall, devia anar amb una granaota plena de taques d'oli, i aturaven a tothom que anava amb roba d'obrer. A tocar de la Rambla hi havia uns telers, i em van cridar per sortir fent veure que era un aprenent: havia d'anar a aquella fàbrica, entrar i sortir. Estaven rodant *Mariona Rebull*, amb un actor que es deia José María Seoane, i l'actriu, Blanca de Silos, que eren els números u d'aquell moment.

L'ÀLBUM

Lluís Permanyer

Antològica de set fotògrafes de l'Agrupació

Fa pocs dies es va inaugurar la notable exposició *Enfocades* a la Casa Elizalde. Va ser un acte coherent amb alguns fets rellevants: la seu barcelonina el 1839 de la primera fotografia d'Espanya i la commemoració del primer centenari de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya.

Dins d'aquest marc generalista mereix ser destacat que aquesta exposició és monogràfica i està dedicada a nou fotògrafes històriques de l'Agrupació.

Es ret així justícia a la creació al si de *Feminal* el 1924, només un any després de la fundació d'aquesta entitat artística, per acollir les associades que es reconeixien atretes per la fotografia i la seva pràctica.

El nom escollit era indicatiu de la singularitat buscada:

Exposició del primer centenari d'una de les entitats més antigues d'Espanya

el mateix de la revista que havia sorgit abans gràcies al dinamisme i la combativitat de Carme Karr, pionera del feminisme barceloní.

La iniciativa d'aquestes joves fotògrafes no va arrelar, malgrat la bona acollida que havien rebut.

Aquest gest no va quedar en l'oblit. La prova va ser que es va repetir el 1956.

Salvador Lluç va promoure sumar la presència femenina; a la tertúlia setmanal amb elles organitzada va sorgir el nom de Grup Femení, cosa que passava a ser un fet pioner a Espanya. Es tractava

Fotografia que es mostra a la Casa Elizalde

d'aprendre, practicar i intercanviar tendències.

No cal dir que l'ambient creat al llarg del temps per uns usos i costums repressius cap a la dona dificultava que elles poguessin esquivar una segregació social i, per descomptat, cultural.

A l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya van trobar des del primer moment un ambient d'allò més propici, alhora que suposava de contrapunt innovador i estimulants per a la resta dels associats. La prova va ser que després dels cursos especialitzats i l'intercanvi d'idees els resultats van passar a ser immediats i encoratjadors: van ser acceptades en exposicions col·lecti-

ves rellevants i distingides amb força premis. Sense oblidar fer èmfasi en el fet que l'atmosfera de l'època encara no era d'allò més propícia.

El conjunt nodrit d'obres de nou fotògrafes que s'exhibeix (fins al 13 de maig) a la Casa Elizalde és un acte destacat aquest any assenyalat; mereix ser visitada.

Les properes seran a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona i, després, a la mateixa seu de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya, que s'inaugurarà el mateix dia de la celebració del centenari.●

CARME GARCIA I MATGE CEDIDA PER L'ARXIU FOTOGRAFIC DE BARCELONA

QUADERN BARCELONÍ

FIRMAR AMB EL ROSTRE

Xavi Casinos acaba de publicar un altre lliurament de la seva original sèrie *Barcelona secreta*. És el quart volum (edita Viena) i, igual que els anteriors, ens sorprèn amb un cúmul de detalls no precisament menors però sí defugits o amagats. Confesso que aquesta vegada n'he trobat un que no havia vist, malgrat que és part d'una obra polèmica. L'arquitecte Josep

Puig i Cadafalch va coronar la façana del costat Rosselló de la Casa de les Punxes amb un plafó ceràmic enorme. L'escàndol va esclatar quan va ser denunciat el que hi va inscriure: "Sant Patró de Catalunya, torneu-nos la llibertat". A l'aviat, Alejandro Lerrox el va acusar amb la seva ferocitat habitual a *El Progreso*, diari que dirigia el 1907, de "crim contra la nació". Estava tan des-

enfilat de vistes que va passar inadvertit durant els decennis de la dictadura franquista fins i tot per als grisos que muntaven guàrdia a la comissaria de just davant. Gràcies a Casinos ara he descobert que el combatiu nacionalista Puig i Cadafalch havia firmat l'obra amb la seva cara encaixada a l'angle inferior esquerre, que li va cisellar l'escultor ornamental Alfons Juyol.

El Muhba fa 80 anys i es reinventa de cap a peus

BARCELONA El Museu d'Història de Barcelona (Muhba) es reinventa en el 80è aniversari com a "museu de la ciutadania". El nou complex, que es va inaugurar ahir, es compon de 55 sales agrupades en 19 espais patrimonials, un museu estès per la ciutat amb un nucli vertebrador concebut com a Casa de la Història ubicat a la casa Padellàs i amb els espais patrimonials escampats per tots els districtes de la capital catalana. Muhba Padellàs inclou l'exposició estable *Barcelona flashback. Síntesi històrica*, així com una exposició temporal sobre la tasca de Domènech i Montaner com a urbanista, el Centre de Recerca, Documentació i Debat, l'Agora BCN i el Museu Escola. També es reinaugura l'Espai Muhba Barcino

amb una nova museografia del subsol arqueològic de la plaça del Rei, un projecte que actualitza el relat històric de Barcino, des de la seva fundació fins al segle VI, i la renovació de l'espai dedicat a explicar la Barcelona de l'edat mitjana sota la sala del tron o Tinell gòtic, on es preserven les dues voltes romàniques del Palau Comtal del segle XI. *Barcelona Flashback. Síntesi històrica* serà l'exposició nuclear de la xarxa d'espais que formen el Muhba situada a la casa Padellàs, amb una proposta "flexible, oberta i interrogativa" sobre els relats urbans de Barcelona. Els responsables del museu afirmen que no es tracta d'una diversificació d'espais sense més, sinó que cada espai patrimonial seleccionat "ha de permetre alhora substanciar un punt de vista històric específic sobre el conjunt urbà i caracteritzar i representar el seu entorn pròxim". / ACN

Un dels espais expositius del remodelat Muhba

L'Institut Agrícola celebra el rebuig a ampliar la ZEPA

BARCELONA L'Institut Agrícola ha celebrat el pronunciament del Parlament de Catalunya contra l'ampliació de la zona especial de protecció d'ocells (ZEPA) que proposa el Govern de la Generalitat. Amb els vots de Junts, el PSC, Ciutadans i Vox, la comissió d'Agricultura va rebutjar el projecte del Departament d'Acció Climàtica. La patronal dels agricultors insta el Govern a negociar amb els

ajuntaments, entitats agrícoles i cooperatives agràries el compliment efectiu de les recomanacions de la Comissió Europea entenen que en cap moment no aposten per l'ampliació de la ZEPA però sí que demanen un pla de gestió, amb pressupost, per regenerar mediambiental la zona que ja està sotmesa a protecció. Segons l'Institut Agrícola, el debat en comissió ha posat de manifest "la inexistència dels estudis científics que la llei d'espais naturals preveia en el moment de la proposta que havia de fer la Generalitat. / Redacció

Valents demana a Colau que cessi una consellera

BARCELONA Valents demana el cessament de la consellera de Colau a Nou Barris, Rosa Martín, per haver amenaçat el seu representant Yeray Mellado de "donar-li un mastegot" al ple del districte. Mellado va ser interromput durant la seva intervenció per la consellera dels comuns, que es va aixecar del seient per advertir-li: "Si fossis el meu fill et donaria un mastegot". Per la líder de Valents,

Eva Parera, "és una greu falta de respecte i un insult que càrrecs de Colau es dediquin a amenaçar-nos d'exercir la violència públicament en un ple, només perquè els molesten els nostres postulats". "A Valents -va afegir Parera- patim els atacs i insults constants per part dels okupes, ara només falta que els consellers de Colau es dediquin a amenaçar-nos i no condemnin mai les amenaces a Valents, com ja ens va passar recentment amb els okupes de Can Vies, que ens van fer dos escarnis per reclamar el seu desallotjament". / Redacció

▶ 31 Marzo, 2023

JOSÉ ANDRÉS ROJO

La izquierda y las lecciones del pasado

En octubre de 1936 llegó a Barcelona Samuel L. Shneiderman, un periodista que iba a cubrir la guerra para un puñado de publicaciones judeo-polacas. Había nacido en 1906 en Kazimierz Dolny, a orillas del Vístula en la región de Lublín, y sus notas estaban destinadas a unos lectores que veían apesadumbrados lo que sucedía en otros lugares de Europa: el triunfo de Mussolini en Italia y la llegada de Hitler al poder en Alemania, el golpe de los militares en España. La sintonía con el entusiasmo nacionalista y con las corrientes antisemitas era cada vez mayor en todas partes. El cuñado de Shneiderman era David Seymour, *Chim*, uno de los fundadores de Magnum y que también procuró contar lo que pasaba y consiguió algunas de las mejores imágenes de aquel de-

sastre. Suyas son las fotos que acompañan *Guerra en España*, que acaba de traducirse y que reúne los reportajes de este cronista que escribía en polaco y en *yiddish*.

En un ensayo sobre Isaac Bashevis Singer, el escritor que escribió toda su obra en *yiddish* y que obtuvo el Nobel en 1978, Claudio Magris explica que frente al hebreo, que es para la comunidad judía la lengua de la ley y la verdad inmutable, el *yiddish* da forma a las experiencias más próximas, a "la existencia cotidiana, tumultuosa, imperfecta". Y algo de eso tiene la guerra que cuenta Shneiderman. Sus piezas están llenas de esa cercanía. Llega al hotel Colón de Barcelona, tomado por los milicianos, y explica que el primer revolucionario que se instaló allí, "pistola Browning en mano", "fue un trabajador judío de sastrería de

nombre Shaye, de baja estatura y rostro muy afable". Todo tiene un aire familiar, nada de lo que sucede responde a grandes abstracciones, son personas de carne y hueso las que se han visto arrastradas por el brutal remolino de violencia que recorrió España durante aquellos trágicos años.

Los toros, una taberna, un mitin, la abadía de Montserrat, el barco donde un tribunal popular juzga a los que se rebelaron contra la República el 19 de julio en Barcelona, una fábrica nacionalizada en Sabadell, un café en la Plaza de Cataluña, los despachos de los políticos: "El judaísmo de todo el mundo sigue con inquietud el destino de la España republicana", le comenta a Lluís Companys, el presidente de la Generalitat, antes de hacerle una pregunta. Shneiderman escribe para los suyos, desperdiga-

dos en distintos lugares de Europa central, y procura transmitirles las vivencias humanas y el sinfín de matices de ese país en guerra.

Volver a visitarla desde los ojos de un judío de un pequeño rincón de Polonia que escribe en *yiddish* es verla desde una posición poco frecuente. Es probable que muchos de los lectores de Shneiderman fueran aniquilados por los nazis unos años más tarde. Hay quienes piensan que es bueno conocer el pasado para no volver a cometer los mismos errores. Vana esperanza. No llevaba mucho tiempo en Barcelona cuando Shneiderman observó, tras acudir a un mitin de la CNT y la UGT, una actitud que le llamó la atención. "El peligro del frente se halla lejos", escribe, "el revuelo de los primeros días no se ha esfumado y los partidos dedican más energía a pelear entre ellos por la hegemonía y los programas futuros, que a ocuparse de organizar la resistencia contra el enemigo". Esas greccas fueron letales para la República. Habrá que ver si aquello fue una lección o solo polvo que arrastra el viento.

MUSAE JOVIS

ENRIC SÒRIA

En una pàgina del seu meravellós *La bóveda y las voces. Por el camino de Josquín*, Ramón Andrés parla d'una bella tradició que s'inicià al segle XIV a França i que perdurà durant segles. Quan moria un músic de renom, els seus deixebles componien una peça, un plany o lamentació, a la seua memòria. Els escriptors també ho feien, això (la *Coronación de mosén Jorde* del marquès de Santillana, a la memòria del poeta valencià Jordi de Sant Jordi, n'és un bonic exemple), però els compositors s'hi van dedicar amb més constància i amb més èxit. Ramón Andrés escriu: «Aquelles pàgines eren, doncs, un tribut, una expressió de reconeixement i de respecte, dedicatòries, no per als poderosos, sinó per a uns altres senyors, els de la música».

Un dels millors d'aquests plans és el que dedicà Johannes Ockeghem a la memòria d'un dels primers grans polifonistes de l'escola francoflamenca, Gilles Binchois: *Mort, tu as navré ton dart*, el 1470. A la mort d'Ockeghem, el 1497, va ser el famós Josquín Després, un dels més grans compositors de la història, qui li compongué un plany, el sublim *Nymphes des bois, déploration sur la mort d'Ockeghem*. Josquín no havia sigut deixeble en el sentit estricte d'Ockeghem, però n'havia après molt, potser d'ell més que de ningú, i volia reconèixer-li-ho. Quan morí Josquín, van ser molts els qui van compondre els plans respectius, i segurament siga el d'un altre gran, Nicolas Gombert, *In Josquinum a Prato musae Jovis*, el millor entre ells. La cadena va continuar encara per molt de temps.

Aquestes peces no eren encàrrecs, eren homenajes sincers al mestre admirat, i també eren proclamacions d'una tradició viva. Les peces no eren pastitxes imitatius de les maneres del mestre. El deixeble n'havia après, sí, però també havia desenvolupat l'art comú, i ací en donava prova. De fet, en el tribut ens donava el millor d'ell mateix. Aquests plans eren recordatoris del passat, però miraven cap al futur; s'adreçaven a la posteritat. Al cap i a la fi, un recordatori oblidable, per rutinari o antiquat, no hauria tingut cap sentit. Aquests monuments de la memòria havien de ser memorables al seu torn; havien de perdurar. I han perdurat. Avui, probablement, la peça d'Ockeghem més escoltada siga el seu plany a la mort de Binchois, i la deploració d'Ockeghem també compta entre les partitures més enregistrades i aclamades de Josquín. Són

peces relativament breus, profundament sentides, denses, trasbalsadores. Sens dubte, aquests músics havien après molt bé el seu art.

De fet, tota tradició viva funciona exactament així. Recorda perquè vol avançar. Els mestres ho són en la mesura que són creadors, i és justament això el que han d'ensenyar. La memòria —no gaire paradoxalment, si bé es mira— és un motor de futur. Per descomptat, la memòria és més coses. Per a la història, és una font bàsica, tant la memòria oral com l'escripta, el document. És clar que la història intenta ser verídica i tan objectiva com es puga, mentre que la memòria construeix relats per a donar sentit a l'experiència viscuda, i els entorboleix amb desitjos, justificacions i pretensions. En realitat, tot això —els desitjos, les justificacions i les pretensions, els somnis i tot—, és significatiu i també pot ser historiable, però cal distingir-ho dels fets. Siga com vulga, sense memòria no hi ha història possible, ni futur, ni res. De vegades, l'oblit pot ser sa, fins i tot necessari, però des de l'oblit no es pot construir res. Som el que recordem i fem perquè recordem. Aprofundim en el que recordem com a vàlid i evitem el que recordem com a erroni. Assenyallem amb monuments les coses memorables, perquè sabem que oblidar-les seria perdre'ns a nosaltres mateixos. Els llocs de la memòria són fites en el camí.

Avui, que escric el meu últim article per a *L'Avenç*, recorde l'emoció amb què llegia aquesta revista, a València, durant la meua joventut, i al llarg dels anys. Era i és una gran revista, duradora i fèrtil. Des del seu mateix títol, era un homenatge a un altre *Avenç*, el que es publicà del 1881 i 1893 i que va ser un banderí de la modernització de la cultura catalana en uns anys germinals. El 1977, quan el segon *Avenç* va nàixer, posar-li el mateix nom, a més d'un tribut, era una proclamació. Aquells anys de transició també volien ser germinals. Així, de nou, es feia memòria per a avançar. *L'Avenç* ho ha fet durant dècades. Com molta altra gent, jo vaig aprendre molt llegint aquesta revista admirable, i va contribuir a fer-me ser —amb més o menys fortuna, això és un altre assumpte— qui sóc. Recordar-ho ara és un deure elemental de gratitud. La cultura catalana, afortunadament, és una tradició viva, i dins d'ella, *L'Avenç* serà una fita memorable. És a dir, un estímulo. Cal esperar-ho així.

L'AVENÇ COM A METÀFORA

Andreu Mayayo

L'anomenada historiografia frontpopulista tindrà en L'Avenç l'aparador més lluminós per assolir l'hegemonia en els anys setanta dins de l'acadèmia i, més enllà, en el món de la cultura i de la política.

La tardor de l'any 1971 Emili Giralt i Raventós tornava a la Universitat de Barcelona per fer-se càrrec de la càtedra d'Història Moderna i Contemporània. L'impuls que va donar a la renovació historiogràfica fou equiparable a la sacsejada que va suposar l'arribada del seu mestre Jaume Vicens Vives a les darreries de la dècada dels quaranta. El Dr. Giralt, que és com tothom li deia tractant-lo sempre de vostè, va deixar una bona petja a la Universitat de València tant per la seva tasca renovadora de la historiografia com, especialment, per la seva dèria per l'ofici de l'historiador en el tractament de les fonts. A més a més, s'emportà a la UB un dels seus deixebles i col·laboradors principals: Rafael Aracil Martí.

A Barcelona, el Dr. Giralt va revitalitzar el Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI), hivernat des de la mort de Vicens l'any 1960, va consolidar la revista *Índice Histórico Español* (fundada l'any 1953 i principal planter dels deixebles de Vicens), i en va crear una de nova, més vinculada als seus interessos historiogràfics, *Estudios d'història agrària*, des de la qual impulsarà tot un seguit de col·loquis i línies de recerca. Giralt, però, no va arribar a un desert historiogràfic. Malgrat l'expulsió i el desterrament d'un bon nombre de professors i estudiants com a conseqüència de la *caputxinada*, la posada en funcionament de la Universitat Autònoma de Barcelona en va recuperar un bon feix aixoplugats en el món editorial. D'aquí sortiria l'any 1970 la revista *Recerques*, impulsada per Josep Fontana, Josep Termes, Ramon Garrabou, Ernest Lluch i Joaquim Molas i editada per Ariel amb el format de volum monogràfic per facilitar-ne la publicació. El primer número —dedicat a la formació de la Catalunya moderna— vindicava sense embuts el mestratge de Pierre Vilar.

El Dr. Giralt va participar activament en el Col·loqui d'Historiadors, organitzar per la Fundació Bofill i celebrar a Barcelona els dies 3 i 4 de maig de 1974; el CEHI en va publi-

car les actes, amb les ponències i els debats. El Col·loqui va aplegar una trentena d'historiadors amb recerca feta, encara que no tots eren professors universitaris. Val la pena esmentar Casimir Martí, que tindrà cura del primer àmbit —dedicat al Moviment Obrer— i que, amb un altre no acadèmic, Josep Benet, publicarà tot seguit un llibre enlluernador, sobretot per les fonts, *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista*. Casimir Martí ja havia publicat l'any 1959 *Orígenes del anarquismo*, editat pel CEHI amb pròleg de J. Vicens Vives. Un llibre que tindrà una influència decisiva en la recerca de Josep Termes. Casimir Martí esdevindrà el primer director de l'Arxiu Nacional de Catalunya (1980-1991) i Josep Benet el primer director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (1984-2001), que seguirà la seva tasca meritòria —començada amb les Edicions Catalanes de París (1969-1977) i amb l'empenta decidida donada al llibre de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis* (1977)— de promoure la recerca vinculada a la repressió franquista.

Pocs mesos després del Col·loqui d'Historiadors, el març l'any 1975, un grup d'estudiants a punt de llicenciar-se comencen a discutir el projecte d'una revista d'Història amb una clara voluntat d'intervenir en un present marcat per la perspectiva de recuperar la democràcia a Espanya i l'autogovern a Catalunya. Ras i curt: volien fer, de la Història, un patrimoni democràtic al servei dels ciutadans. La seva politització s'havia fet en els seminaris impartits per Jordi Solé Tura a la Facultat de Dret, amb Gramsci com a mascaró de proa, i la majoria el van acompanyar en el seu trànsit de Bandera Roja al PSUC. L'anomenada historiografia frontpopulista tindrà en L'Avenç l'aparador més lluminós per assolir l'hegemonia en els anys setanta dins de l'acadèmia i, més enllà, en el món de la cultura i de la política.

Les mobilitzacions obreres i populars del 1976 acceleren la Transició i L'Avenç treu un número zero el mes

Redacció de *L'Avenç*, en els primers temps de la revista, cap a 1977. Asseguts, hi apareixen entre d'altres els quatre fundadors: Leandre Colomer, Carmen Isasa, Fèlix Manito i Ferran Mascarell, a més dels dos dissenyadors gràfics, Josep M. Mir i Joaquim Nolla. Fotografia: Arxiu *L'Avenç*

de desembre amb un llarga entrevista amb el president de la Generalitat a l'exili, enregistrada a l'estiu a Saint-Martin-le-Beau, on residia Josep Tarradellas. Ben mirat, va ser la presentació en societat de la vida i de les opinions d'un personatge històric poc conegut i alhora de la institució de la Generalitat després de la llarga nit franquista. Quatre mesos després, en el simbòlic 14 d'abril de 1977, sortia el primer número amb el dossier «La unitat a Catalunya. De la Solidaritat Catalana al Front d'Esquerres». En plena precampanya electoral, *L'Avenç* va donar gruix històric i va sintetitzar el missatge: amb la unitat aconseguirem la Generalitat. La candidatura senatorial de l'Entesa dels Catalans va escombrar a les quatre circumscripcions. Josep Benet, amb 1.328.607 vots, seria el senador més votat a Espanya.

La Història va jugar un paper central en la construcció del llenguatge polític de la Transició i els historiadors seran els protagonistes d'establir les genealogies de les cultures polítiques dels partits, sindicats, moviments socials i el fil conductor del catalanisme popular i d'esquerres com a factor principal de la recuperació dels drets nacionals de Catalu-

nya. Molts historiadors i historiadores prendran partit i, fins i tot, seran elegits en les primeres eleccions de 1977 com a diputats (Josep M. Riera del PSUC) o senadors (Jaume Sobrequés, primer catedràtic d'Història de Catalunya, senador de l'Entesa del Catalans). En les primeres eleccions municipals de 1979 tindrem alcaldes historiadors des de Girona (Quim Nadal) fins a Flix (Pere Muñoz) passant per Tarragona (Josep M. Recasens). Carles Causa va ser una figura clau en l'Assemblea de Catalunya i la seva mort prematura als trenta anys ens va privar d'un polític de gruix que, a més a més, va fer de proselitisme historiogràfic entre molts joves de les comarques gironines. Fins i tot, els historiadors del PSUC van presentar una proposta de creació de l'Arxiu Històric del partit que fou aprovada en el IV Congrés, celebrat l'octubre de 1977.

La Història va ser també fonamental en la formació dels periodistes. Joan B. Culla en serà un exemple paradigmàtic. Un historiador, d'altra banda, amb una presència llarga i continuada en diversos mitjans de comunicació televisius, radiofònics i de la premsa escrita, des dels seus inicis en el programa *Memòria popular*

(en el circuit català dels estudis de Miramar de TVE, 1981-1983) de la mà de Salvador Alsius. El mateix Josep M. Huertas Claveria, un referent del periodisme que va crear escola (els *huertamaros*) encetaria l'any 1982 la col·lecció *Clio de L'Avenç* amb el llibre *Obrers a Catalunya. Manual d'Història del Moviment Obrer (1840-1975)*, fruit dels apunts de les classes de Josep Termes. Huertas esperonava els joves periodistes a formar-se en el pensament historiogràfic. Jaume Fabre i Marc Andreu, la tesi doctoral del qual va ser pionera en l'estudi del moviment veïnal durant el franquisme i la Transició (publicada per *L'Avenç* l'any 2015), en són dos exemples ben reeixits.

La Història es fa amb preguntes i noves fonts. En aquest sentit, cal subratllar la tasca de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona en la creació de les xarxes d'arxius comarcals i municipals, respectivament, que permetrà la renovació historiogràfica, dels anys vuitanta endavant, a partir de l'esclat de la historiografia local de qualitat. Tal com palesen les iniciatives de *L'Avenç* que van donar vida l'any 1986 a l'edició dels *Plecs. Suplement d'història local* i a la publicació de

Amb l'arrencada del segle XXI, la Història perd centralitat en la conversa pública, sobretot política, i *L'Avenç* es transforma en una revista d'alta divulgació cultural. La memòria històrica ho amara tot.

les actes dels set congressos d'història local celebrats del 1991 al 2003. Per als historiadors dels anys vuitanta i noranta, convé subratllar-ho, la veritable graduació i el millor aparador era la publicació del nostre primer article a *L'Avenç*.

Amb l'arrencada del segle XXI, però, la Història perd centralitat en la conversa pública, sobretot política, i *L'Avenç* es transforma en una revista d'alta divulgació cultural. La memòria històrica ho amara tot i es comencen a construir els nous relats del passat des d'altres disciplines acadèmiques o des de les institucions mateixes. En el tercer centenari del 1714, els comissaris designats per la Generalitat i per l'Ajuntament de Barcelona no són historiadors sinó comunicadors. En els espots publicitaris de la Generalitat, «la Història ens convoca» llençant el pensament historiogràfic a la paperera de la Història. La inauguració mateixa de l'exposició permanent del Born és un monument al romanticisme històric més tronat impregnat d'història sagrada teològica. Dos anys després, l'exhibició d'una escultura equestre de Franco decapitat a les portes del Born, que formava part d'una exposició que criticava la impunitat de franquisme en l'espai públic de la ciutat de Barcelona i acompanyada d'una altre sobre la tortura durant la dictadura, provoca una fúria tan incomprensible com inquietant.

La davallada del pensament historiogràfic és un fenomen d'arreu i va lligat a les noves tecnologies i formes de comunicació que afavoreixen les imatges, la immediatesa i els estímuls emocionals. La crisi econòmica encetada el 2008, afegida a les angoixes de la Covid-19, la guerra

dd'Ucraïna i l'emergència climàtica, ens deixa sense futur i, per tant, eclipsa el passat en un present continu. En la conversa pública la manca de concentració, de reflexió i d'esperit crític —les bases d'allò que anomenàvem mètode científic— fa impossible el diàleg, la confrontació d'idees i el respecte pels mecanismes democràtics en la resolució de les controvèrsies i els conflictes. La llum de la Il·lustració s'esmoreeix en un món màgic de creients de la seva pròpia fe viscuda en una realitat paral·lela. En aquest context, ja no és que la Història hagi deixat de ser *Magistra vitae* sinó que ni tan sols serveix com a VAR de les *fake news*. La ruptura entre política i història (i geografia) ha estat punyent. La confessió, en una entrevista recent, del líder de Comissions Obreres Javier Pacheco que li hagués agradat estudiar Història és un rarsa que mereix ser ressenyada.

El bandejament de la Història ha arribat finalment al món universitari amb una reducció dràstica d'alumnes, professors i fons per a la recerca. Als campus universitaris dels EUA, en el que va de segle, la minva és d'un terç, menys a les universitats d'elit, on creix. La Història continua sent troncal en l'educació de les classes dirigents. A casa nostra les dades són similars, amb un fet que caldria analitzar i reflexionar amb profunditat: la Història és masculina. En uns campus universitaris on dos de cada tres alumnes són dones, la majoria dels matriculats al grau d'Història són homes. Per què la Història és poc atractiva per a les dones? No hem estat capaços de trencar amb la mirada patriarcal a través d'una perspectiva de gènere transversal. De la mateixa manera, hem perdut el món de vista i no donem resposta a

l'emergència climàtica qüestionant el paradigma modernitzador, com abans ho havíem fet amb el paradigma civilitzador.

Potser no és la fi de la Història però sí de l'ofici d'historiador, si més no, acadèmic i retribuït. El fracàs d'una generació que havíem aconseguit fer, de la nostra vocació, una professió. Ben segur que el *cursus honorum* acadèmic ha contribuït a l'allunyament dels historiadors professionals de la transferència de coneixement i de la presència en els mitjans de comunicació. La perversió del sistema, que gira l'esquena a la societat que hauria de servir, subratlla no pas allò que s'investiga sinó el mitjà on es publica. Només compten les revistes d'«impacte» o les editorials «indexades», amb la qual cosa els recursos migrats es destinen més a la difusió de la recerca que a la recerca mateixa.

La precarització dels historiadors està conduint a limitar les fonts utilitzades a la seva accessibilitat a Internet. Ras i curt: la recerca futura estarà condicionada, en bona mesura, per la digitalització dels fons i, per tant, en mans dels responsables dels arxius i hemeroteques. En aquest sentit, tot seguint l'esperit fundacional, seria bo que *L'Avenç* posés a disposició dels historiadors i del conjunt de la ciutadania el valuós patrimoni documental dels 500 números d'una vida llarga i reeixida. Una eina fonamental de la construcció de la cultura democràtica del passat i del futur. ■

Andreu Mayayo (Samper de Calanda, Aragó, 1959) és catedràtic d'Història Contemporània i Món Actual de la Universitat de Barcelona i director del Centre d'Estudis Històrics Internacionals-Pavelló de la República (CEHI). És director de Segle XX. Revista Catalana d'Història, membre del consell de redacció de L'Avenç i del consell assessor de Sàpiens.

QUÈ LI FEM FER, A LA MEMÒRIA?

Cristina Masanés

Tant si la prenem en un sentit existencial o en una dimensió més política, tant si ens refugiem sota les seves ales com si avisem del perill de convertir-la en una «religió civil», la memòria, més que una categoria moral, s'apropa a una operació epistemològica.

MEMÒRIA I EXPERIÈNCIA

Es fa difícil apropar-se a allò que pot ser la memòria avui si no és sota la tutela il·luminadora de Walter Benjamin, que ens va ensenyar a associar, d'una manera molt concreta, els conceptes de memòria i experiència. «La gent torna muda de la guerra», escrivia a *Experiència i pobresa* l'any 1933. Si bé no es referia a l'horror nazi, que encara no havia mostrat tota la seva dimensió, sinó a la Primera Guerra Mundial; es va avançar de ple a allò que seria el segle XX. Un segle del que vàrem sortir amb una acusada incapacitat de comunicar l'experiència o de donar sentit al present. Benjamin ho atribuïa als efectes del dolor: quan és incommensurable, com ho va ser el segle dels feixismes, és també incommensurable. Un dels textos que millor encarna la intuïció benjaminiana és el diari escrit per Marguerite Duras al París de 1940, mentre la ciutat era alliberada i ella esperava el retorn del marit, Robert Antelme, a qui ja no estimava, del camp de Dachau. Com Benjamin, també Duras, en aquest text atroç d'una nuesa narrativa extrema que va titular *El dolor*, constata que la vivència del mal absolut, a més de condemnar-nos al silenci, ens veta el retorn al mon comú. Tot i que Duras

insisteix en la necessitat de recordar («Per a suportar-ho, per tolerar la idea, compartir el crim» escriu), els qui tornen dels camps de la mort, no només queden atrapats en el mutisme, sinó també en la impossibilitat de restablir el present.

Un dels qui treballa en l'estela de Benjamin és l'historiador Enzo Traverso, que vincula la pobresa d'experiència a aquest fenomen creixent anomenat «memòria històrica». A banda d'una denominació tautològica (és imaginable una memòria que no sigui històrica?), Traverso problematitza la manera com articlem la mirada cap al passat: mirem enrere perquè som incapaços de significar el present. Escriu Traverso a *Passats singulars. El «jo» en l'escriptura de la història*, editat al 2021: «La fi de l'experiència transmissible engendra els "llocs de memòria", un conjunt d'indrets, objectes, imatges i símbols que organitzen el passat com si fos una mena de *patrimoni*, de propietat heretada, bona per a ser conservada en un museu i llesta per a ser transformada en mercaderia per la indústria cultural i consumida individualment.»

Entre Benjamin i Traverso, l'historiador francès Pierre Nora avisava del mateix, en el seu projecte col·lec-

Memorial Passatges a Walter Benjamin, de Dani Karavan (1994), davant del cementiri de Portbou. Foto: Tiago Lopes Dias / Flickr.

tiu de 1984, *Les lieux de mémoire*: els llocs de memòria es fan presents quan la memòria espontània s'esvaeix. En aquesta línia, es desplega també el text preciós que Georges Didi-Huberman escriu l'any 2011 quan viatja a Auschwitz-Birkenau, on va morir part de la seva família i on constata la posada en escena que suposa la museïtzació d'aquest 'lloc de memòria'. Una crònica escrita com un gest de resistència contra el passat convertit en indústria cultural. «Es menteix per, suposadament, transmetre la veritat?» o es tracta «d'intentar desencadenar el passat perquè ens abasti»? pregunta pertinentment Didi-Huberman a *Cortezas*.

Tornant a Traverso, constata que, tot i la proliferació de les anomenades polítiques de la memòria, quan aquesta és incapaç, com avui, de donar referents col·lectius per poder-ne reconèixer en el present, es desplaça cap a l'àmbit privat. «Per bé que vehiculada a través d'una multitud de vectors socials —de les commemoracions a la indústria cultural— la memòria s'allotja a hores d'ara només en una esfera individual, íntima. Es redueix així a un seguit de relats, d'imatges i emocions que substitueixen la reflexió i l'acció col·lectiva. [...] La família és ara, i no ja la societat, el lloc privilegiat de la memòria i de la indagació històrica, una esfera poblada de fantasmes o d'apareguts que pren forma entre els murs de les cases, en les fotos, les cartes, els documents d'identitats exhumats de calaixos i de velles capses de cartró.»

MEMÒRIA I TEMPS

Cases, fotos, cartes, documents, calaixos i capses. La llista d'autors que prenen la memòria familiar com a dispositiu d'escriptura és llarga. Forma part de les anomenades literatures del jo, que viuen, ja fa anys, un moment feliç. Probablement té a veure amb el mateix: amb aquest refugi cap al privat quan l'àmbit del comú és incapaç de donar sentit. Prendre una vida singular (construir un personatge) per traçar un fresc

històric és una operació quasi constitutiva de la literatura, almenys entesa a la manera moderna, com a novel·la. En això van excel·lir Mann i Tolstoi i Stendhal... i aquí podem afegir la *playlist* particular (la *reading list*) que cadascú tenim i a la que sovint tornem. Però això no és, encara, parlar en primera persona. El que té a veure amb l'esperit, minvat, del nostre temps és fer parlar el «jo» propi i la seva vida minúscula com a significatius d'un moment històric. El fet que premiïn Annie Ernaux amb un Nobel és, en aquest sentit, un gest que canonitza un gènere. La mateixa Ernaux, a la conferència d'acceptació del Nobel, citava a Hugo: «Cap de nosaltres té l'honor de tenir una vida que sigui seva.»

Acabarà sent excessiva tanta autorreferencialitat? Qui sap si, com assegueren alguns, és l'era del *selfie* portada a la literatura. Sigui com sigui, sigui una moda o tingui a veure amb la una relació conflictiva amb el present, el que sembla innegable és que això que anomenem memòria té molt a veure, i d'una manera constitutiva, amb la temporalitat, que és la nostra condició humana. És possible una memòria sense temps? I més encara: és possible una consciència sense memòria? Només cal mirar, i tots tenim algun cas demolidor a la vora, què passa quan deixem de recordar: les malalties de la memòria ens aboquen a un present etern. I precisament perquè esborren el temps, també dissolen el jo. Si es vol dir diferent: el jo humà s'articula en el temps.

MEMÒRIA I NARRATIVITAT

En el temps i en el llenguatge. Així com la consciència es construeix com a temporalitat, el temps es fa humà perquè es vertebra narrativament, com explica Paul Ricoeur a *Tiempo y narración*. Fixem-nos, sinó, en aquest laboratori lingüístic i metafísic que són els primers anys de vida d'un infant, que pot emergir com a «jo» a mesura que s'estructura en el llenguatge. Si això és així, ens haurem de referir al jo com un dispositiu

narratiu i a la memòria com una identitat plenament narrativa: per existir, ha de passar pel llenguatge. Per això, encara que no ho vulgui, la memòria té, inevitablement, un peu a la literatura. Hi hauria literatura sense memòria? Tornant a Annie Ernaux, en el seu discurs d'acceptació del Nobel traduït i reproduït per *L'Avenç* al número de gener 2023, explica: «Per a mi no es tracta d'explicar la història de la meua vida ni d'alliberar-me dels seus secrets, sinó de desxifrar una situació viscuda, un esdeveniment, una relació sentimental, i desvelar així quelcom que només l'escriptura pot fer existir i passar, potser, en d'altres consciències, en d'altres memòries.»

Tant si prenem la memòria en un sentit existencial (com a allò que ens permet construir-nos com a subjectes), o en una dimensió més política (com aquest àmbit d'experiència comuna que vincula present i passat); tant si ens refugiem sota les ales de la memòria (la mare de totes les muses, com volien els antics), com si avisem del perill de convertir-la, com la qualifica Traverso, en una «religió civil»; el fet de recordar no és mai bo ni tampoc dolent. Més que una categoria moral, s'apropa a una operació epistemològica. Com el llenguatge —i això Wittgenstein ho va explicar molt bé—, la memòria és un instrument, un utilatge que ens permet fer coses. Si atenem a la literatura, resulta una meravellosament fecunda caixa d'eines. Si posem la mirada en l'espai polític, els seus efectes no són mai innocus. Posats a invocar un *Parla, memòria* hauríem de preguntar-nos: Què li fem fer, a la memòria que parla? A quin servei la posem? Quin món comú fa possible? Només així podrem saber quan és plenament alliberadora. ■

Cristina Masanés Casaponsa (Manresa, 1965) és escriptora. És autora dels llibres *Lídia de Cadaqués*. Crònica d'un deliri (*Quaderns Crema*, 2001) i *Germaine Gargallo*. Cos, pintura i error (*Llibres del Segle*, 2014). A *L'Avenç* ha publicat *Eroica* (2021), un *diari memorialístic*.

UNA CADIRA ENMIG DEL CARRER

David Fernández

El record d'una coneixença amb un grup de militants comunistes de l'antifranquisme, molts d'ells supervivents d'Argelers, activa els mecanismes de la memòria, des de la intempèrie d'unes cadires al mig del carrer de la Perla de Barcelona.

«Obre la boca pel mut»
Proverbis 31, 8-9

Barrinant el XXI, és difícil no pensar que sempre fem tard i que no resta clar si mai hi arribarem a temps. O que encara no ens volem creure del tot el que ja sabem del cert. I així ens va. Cruïlla a la intempèrie, l'equip humà que fa la revista que tens entre les mans [500 números s'escriu molt ràpid, però que fàcil és dir-ho i que difícil fer-ho] ens convida i convoca a parlar de memòria. Allò que sempre preserva el que mereix ser salvat i alhora allò imprescindible que massa sovint oblidem. Memòria. O la vella memòria. O la memòria d'un futur anterior. O la memòria com a torrent. Esperant Godot encara, em ve al cap com vam topar amb ella, de cara i al vent. Corria l'any 1990 —«no en sabíem res, teníem 15 anys» i l'única memòria era la del primer petó furtiu— i sortíem de classe escopetejats cap al carrer, allà on fèiem vida en places que no eren dures, sinó encara de sorra, i on jugar a futbol no estava proscrit.

Al principi de tot, doncs, sortíem dels barracons del carrer Secretari Coloma, nom d'inquisidor rebatejat fa no res amb el digne nom de Pau Alsina, recuperat del nomenclàtor de la Segona República estroncat per la dictadura. Dic fa no res perquè el canvi es va produir... el 2019. Àrdua tasca, la del rescabament de la memòria —i disculpin, que ja he entrat en matèria quasi sense voler. Tot està recarregat en la recambra fosca dels oblitats. Dels barracots vam passar a aprendre a l'Institut Vila de Gràcia. Havíem nascut sota un silenci oficial i anàvem a les palpentes per la democràcia de l'amnèsia, la transició curulla d'impunitats i l'amnèsia imposada —impostada— per reial decret. Al currículum escolar de l'època arribàvem, com a molt i derrapant, a la dictadura de Primo de Rivera. Després, hi havia un buit sense nom. I massa noms en el buit. Un forat negre. I una cita de Kundera: «La lluita contra el poder és la lluita de la memòria contra l'oblit».

Deuria ser aleshores, segon de batxillerat, quan ens vam topar unes cadires palplantades enmig dels carrerons. En la Gràcia preolímpica, cada dijous a la tarda passàvem pel carrer de la Perla i sempre fixàvem la mirada en un grup d'avis i àvies que, sota bon temps o sota calamarsada, seien a la porta d'un vell local i xerraven per les butxaques —i reien i dubtaven i pensaven en comú. En Kike i jo ens els miràvem intrigats. Fins que un dia —hi ha dies, taral·lejava l'Ovidi, que duraran anys— ens vam atrevir a preguntar innocentment què hi feien allà, cada dijous. Se'ns va acabar, com de cop i en sec, l'edat de la innocència. Mil preguntes per a cada història, com requeria Brecht.

Però aleshores, abans de seguir, caldria demanar-se qui era el Kike. Qui era ell i qui era el seu pare. El Kike era fill de l'exili xilè, de militants del MIR, i la seva primera escola a Sabadell, a finals dels setanta, es deia *Generalísimo Franco* i el carrer on vivia, *Legión Cóndor*. Ja hi som, doncs, de pet i sense solució de continuïtat, en el tencaclosques de la memòria i les tiranies de l'oblit. (Present imperfecte: la penúltima vegada que vaig veure el Kike, l'Enrique Leiva, va ser exercint d'advocat defensor de Joan Josep Nuet al Tribunal Suprem; la darrera, a la calçotada comunitària del barri a la plaça Joanic). La memòria, al capdavall, entrebanca o allibera, rescabala o ennuega, silencia o recupera, mor o batega. Un dilema, això de la memòria. Salvar-nos els mots, va dir ell.

Al moll de l'os, l'important de debò és que en aquelles cadires del carrer de la Perla ho vam trobar tot, totes les preguntes —i encara cerquem respostes—, i sobretot els trobarem a elles i ells. I que cap oblit no ens va canviar la vida —la memòria, sí. Elles i ells, és tancar els ulls i veure'ls: la Isabel Vicente i el seu inseparable Jaume Carbonell, en Pere Mariné i la Juliana Martínez, en Josep Nebot i en Carles Massip. Pràcticament tots havien estat a Argelers, uns quants a la resistència francesa i totes i tots combateren el franquisme. I fou allà, per primer cop, quan vam

sentir parlar, astorats i emmudits, de Mauthausen. I allò, aquell nom, tot ho canvià. Tots eren militants del PCC, cada dijous esperaven l'arribada del setmanari obrer *Avant* i cada dia debatien l'esgotadora actualitat sociopolítica. I va ser allà que ens digueren que havíem de llegir la Montserrat Roig, que també ens va transformar, com una epifania, camí i perspectiva per no fer marrada.

Pocs anys després, entrecruaments que recorden que el present va carregat de passat i que el passat és qui descodifica futurs, denunciàvem plegats les activitats negacionistes que tenien un fosc epicentre internacional a la llibreria Europa, per a vergonya de la Vila de Gràcia. Val, sí, ja passaven més coses. També ens fèiem insumisos a la mili rere la primera guerra del Golf i ho fèiem des de la mateixa Vila de Gràcia de la revolta de les Quintes del 1870. I a la mateixa ciutat cremada de la Setmana Tràgica del 1909 contra les lleves forçoses a la guerra colonial del Marroc. Ai, la memòria, que mai no ens deixa en pau. I en canvi, sense ella, serà impossible construir-la.

La memòria ja és això, ara que fa massa que ja sabem que la utopia té tantes possibilitats com la barbàrie i que el destriament depèn de cadascun de nosaltres. Cadires conta el silenci, la democràcia de la memòria també és aturar-se i seure enmig del carrer a escoltar-ho tot —la tradició seria la democràcia entre els vius i els morts, parafrasejant sant Gilbert Keith Chesterton. Tornar a seure tants cops com calgui, sobretot en temps convulsos i confusos i avui més que mai. I parar l'orella i escoltar cada matís. I escoltar la Isabel Vicente i en Jaume Carbonell i la Juliana Martínez i en Pere Mariné. Sempre que penso en elles —darrerament, massa sovint— i els rememoro com a necessitat i com a esperó, com a dolor i com a esperança, em ve al cap el que va sostenir massa lúcidament el diputat socialista Piero Calamandrei en l'assemblea constituent italiana del 1947, que naixia de la derrota del feixisme. Ho revisito

avui un cop més, mentre Meloni presideix Itàlia i Calamandrei sura com antídoto vigent i perenne:

Crec que els nostres descendents sentiran més que nosaltres, d'aquí un segle, que de la nostra Constituent va néixer realment una nova història: i s'imaginaran que a la nostra Assemblea, mentre es discutia la nova Constitució republicana, asseguts en aquests escons no hi érem nosaltres, homes efímers els noms dels quals seran esborrats i oblidats, sinó tot un poble de morts, aquests morts que nosaltres coneixem un per un, caiguts en les nostres files, a les presons i en els patíbuls, en muntanyes i planes [...] des Matteotti a Rosselli, des d'Amendola a Gramsci, fins als nostres nois partisans. [...] Ells van morir sense retòrica, sense grans frases, amb simplicitat, com si es tractés d'un treball quotidià a complir: el gran treball necessari per tornar a Itàlia la llibertat i la dignitat. [...] A nosaltres ens correspon una tasca cent vegades més suportable: la de traduir en lleis clares, estables i honestes el seu somni d'una societat més justa i més humana, el somni d'una solidaritat que uneixi tots els homes en aquesta obra d'erradicar el dolor. Bastant poc, en realitat, demanen els nostres morts. No hem de traïr-los.

2023. Han passat 30 anys des que ens vam trobar una dotzena de cadires plenes al mig del carrer, plenes d'una vitalitat a prova de bombes i desencisos, de dictadures i desercions. Passo sovint pel gentrificat carrer de la Perla: hi són i no hi són alhora. I allà rau el dilema de l'hipotàlem col·lectiu. La vella memòria pot ser una cadira buida al carrer que ningú ja no entén —un destorb, un defici, una deixalla. Però pot —hauria de— ser també tot el contrari. Allà on seure per mirar enrere, dirnos-ho tot i encara poder mirar endavant. Cadires plenes com un avenç, gairebé civilitzatori, contra l'huracà de la història que detallava Walter Benjamin. Ara que ja sabem —la ferida infinita— que sempre reconstruirem des dels dubtes, les cendres i les runes, caldrà dir que ens falten cadires. Cadires enmig del carrer. ■

David Fernández (Barcelona, 1974) és periodista i activista social. Va ser diputat de la CUP i treballa a Coop57, una cooperativa de serveis financers ètics i solidaris.

Fotografia: Nick Smith / Unsplash

31 Marzo, 2023

L'insigne doctor Moragas

La Mutualitat de Futbolistes és el gran llegat d'un cirurgià innovador

XAVIER G. LUQUE

Barcelona acaba de perdre un gran home, un dels seus personatges de més solera i dignes de perdurable record", es va escriure. La mort d'Emili Moragas Ramírez fa 75 anys, l'1 d'abril del 1948, va causar un gran impacte.

Considerat el pare de la medicina esportiva a Espanya, el doctor Moragas va ser un referent, un innovador i sobretot un impulsor de l'assistència pública amb una obra que ha arribat fins als nostres dies amb la inestimable col·laboració dels seus descendents.

Nascut a Sabadell el 17 de maig del 1890, Moragas va ser al capdavant de nombroses iniciatives mèdiques. La seva figura apareix en la creació de l'Hospital General de Sabadell, en la Mútua Sabadellenca d'Accidents del Treball, en la fundació del Sindicat de Metges de Catalunya i, sobretot, en la creació de la Mutual Esportiva de Catalunya, una entitat que concentrava les seves grans passions: la traumatologia, la pràctica esportiva i el mutualisme. Després d'anys d'insistència, el 1930 la Federació Catalana de Futbol va aprovar el projecte de Moragas, tot i que encara van passar dos anys més abans de la inauguració oficial de les instal·lacions, situades al carrer Carril, 47 (avui Via Augusta) de Barcelona. Les cròniques de l'època donen fe de la il·lusió d'un projecte que veia la llum en un xalet amb dispensari, quiròfan, radiologia, rehabilitació i fisioteràpia a la planta baixa a més de les sales amb llits al primer pis. Els malalts eren traslladats fins a la sala de descans en braços dels infermers. A la premsa de l'època s'explicaven meravelles de la modernitat de la Mutual Esportiva: "Aparells portàtils Siemens de raigs X, taula ortopèdica de Putti, llums de sol ar-

tificial Solux, les fèrules més modernes, llits amb diferents desnivells, aparells per a tota classe de corrents elèctrics...". La Mutual estava sostinguda econòmicament per la Federació Catalana (que incloua un recàrrec en cada llicència de jugador) i la col·laboració especial del Barcelona i l'Espanyol. Els futbolistes de qualsevol categoria, des dels més famosos cracs de l'època fins al modest jugador de Regional, eren atesos pels especialistes que dirigia el doctor Moragas. Es

També va ser directiu del FC Barcelona i va dirigir l'expedició americana del 1928

La gira. Moragas (amb una creu), al capdavant de l'expedició del FC Barcelona que va anar a Sud-amèrica el 1928

tractava fonamentalment de futbolistes, però aviat s'hi van afegir practicants d'altres especialitats i esportistes de la resta d'Espanya que hi anaven a operar-se de les seves lesions atrets per la fama i eficàcia de la Mutual catalana. Moragas, a més, havia estat un dirigent destacat del futbol català. Va presidir el Centre d'Esports Sabadell del 1923 al 1929 i va entrar a formar part de la directiva del FC Barcelona amb el president Arcadi Balaguer, el 1928. Quan va deixar

el club blaugrana va ser nomenat soci de mèrit i distingit amb la primera insígnia d'or i brillants de l'entitat. Se l'havia guanyada a pols, amb actuacions dignes de record especial: Moragas va ser el delegat blaugrana al capdavant de l'expedició històrica del club que va dur a terme la primera gran gira per Sud-amèrica. L'agost del 1928 el Barcelona va recórrer els principals terrenys de joc de l'Argentina i l'Uruguai, en una gira que va reportar importants beneficis econòmics però que va deixar també un pobre balanç esportiu: tot just una victòria, contra el Boca Juniors, en vuit partits. Quan van tornar a Barcelona els jugadors duien un petit emblema a la solapa: "No em parli vostè d'Amèrica".

El 1939 la Mutual va ser clausurada i Moragas va haver de superar l'ineludible procés de depuració. La gestió mutualista, com va explicar un altre pioner de la medicina de l'esport, el doctor Ramon Balius i Juli, va ser centralitzada a Madrid fins que l'entitat creada per Moragas va aconseguir ressorgir com a Instituto Médico Deportivo, avui dia en plena activitat com a Mutualitat Catalana de Futbolistes, reconeguda com a precursora a escala mundial amb el fil conductor de prestigiosos traumatòlegs que van seguir l'empremta de Moragas, com el seu fill Josep Moragas Badia i el seu net, Emili Moragas Donadeu, amb els Cabot, Navés, Rocosa, García Cugat, Ramon Cugat i tants d'altres.●

FAMÍLIA MORAGAS

UNA ESCULTURA

Un record al Camp Nou

■ Una escultura de Xavier Modolell, costejada amb aportacions populars, recorda la figura d'Emili Moragas des del 1952, primer a les Corts i actualment al Camp Nou, on ha tingut diverses ubicacions. Actualment se situa a la zona del gol sud, a prop de la porta 44. Moragas també va tenir un destacat homenatge en vida, amb uns par-

tits amistosos que es van organitzar el 12 d'octubre del 1944. Un ple complet a les Corts va permetre així recaptar fons per a la institució mèdica esportiva i seguir les evolucions de dues seleccions de futbolistes de la Lliga i de dos equips de veterans, on no van faltar els Llorens, Samitier, Sancho, Sastre, Parera, Cros, Planas, Arnau...

Entre cercles i constel·lacions

L'artista francomarroquina Bouchra Khalili visibilitza allò que ha estat eliminat de la història en una gran constel·lació de relats en primera persona que esdevenen memòria col·lectiva.

BOUCHRA KHALILI.

Entre cercles i constel·lacions

Lloc. MACBA

Comissàries. Elvira Dyangani Ose i Hiuwai Chu

Fins al 21 de maig de 2023

«**P**er on comencem? Comencem explicant una història? Amb la imatge de la història, o amb el que en queda?», pregunta una veu femenina en els primers minuts de *Twenty-Two Hours* (2018), la pel·lícula en què Bouchra Khalili, nascuda a Casablanca el 1975 i formada a França, explora un dels seus grans temes: qui és testimoni de la història? Quin lloc ocupen aquests testimonis? Com recuperem el que ha estat eliminat o no s'ha documentat en la història hegemònica? L'exposició *Bouchra Khalili. Entre cercles i constel·lacions* aplega projectes que l'artista ha realitzat els últims deu anys i ha obert portes al MACBA entre dues fites importants, la seva participació en la 15 Biennial de Sharjah (Emirats Àrabs Units), en una edició titulada *Thinking Historically in the Present*, i el seu assessorament en la 42a edició d'ARCOmadrid, amb el debat sobre el Mediterrani de fons.

Per iniciar el recorregut, Khalili ha triat el vídeo *The Tempest Society*, que va presentar a la Documenta 14, del 2017; per tancar-lo, la instal·lació *The Circle*, acabada d'enllestir aquestes setmanes de 2023 i que ha estat produïda amb la col·laboració de la Sharjah Art Foundation, la Luma Foundation i la Fundació MACBA. Entre un i altre treball, i com a fil que els uneix, hi ha la mirada al llegat del Moviment de Treballadors Àrabs (MTA) i els seus grups de teatre que van estendre's per França els anys 1970. La seva màxima passava per donar veu a les dures condicions de vida dels immigrants, sovint indocumentats, i va ser en el context d'una vaga de fam de molts d'aquests sensepapers que van començar a actuar. Ho feien al carrer, a les fàbriques, a les cases; qualsevol lloc era bo per alçar la veu, fins al punt que un jove tunisià es va presentar com a candidat a les eleccions presidencials franceses de 1974, convertint aquest gest en una evident mostra de visibilització que anava més enllà de l'estètica teatral per abraçar una representació socio-política.

El primer dels projectes interdisciplinaris ens porta a l'Atenes de 2017 i a una ciutat immersa per una profunda crisi humanitària i econòmica. Khalili va convidar tres joves atenesos de diferents contextos, privats del «dret de tenir drets», a formar un grup de teatre. Es van anomenar *The Tempest Society* en record d'un col·lectiu de teatre format per treballadors immigrants nord-africans i estudiants francesos que havia estat actiu entre el 1972 i el 1978. Recuperarien el llegat oblidat d'Al Assifa («La Tempesta», en àrab) i n'explorarien les reverberacions en les lluites humanitàries i econòmiques del present. El «diari teatral» d'aquell col·lectiu es convertiria en altaveu des d'on denunciar el racisme i les desigualtats a França. Ghani, portaveu d'un grup de treballadors immigrants que el 2011 van fer una vaga de fam en reivindicació dels seus drets, s'hi integrà també. Com Philippe Tancelin, antic membre d'Al Assifa; com Malek, un jove refugiat sirià que es dedicava al teatre a Atenes per convertir «la tristesa en bellesa», o Katerina, nascuda a Grècia però indocumentada, que qüestionava conceptes com la ciutadania i la pertinença cívica. Dos conceptes, aquests, sobre els quals vertebraven moltes de les reflexions de Bouchra Khalili.

L'exposició vol temps per poder escoltar totes les veus recollides, totes les experiències individuals que són alhora veus col·lectives; relats en primera persona de comunitats sovint invisibilitzades, episodis que han estat silenciats pel sistema de poder i que queden units en una gran constel·lació que invita el visitant a fer-se-la seva, també. La podrà visitar tantes vegades com necessiti; d'aquí que l'entrada al MACBA tingui un mes de vigència. Pel·lícules, vídeos, instal·lacions, fotografies, objectes i material documental, en un fabulós cercle de constel·lacions per entendre on som i com som; per construir col·lectivament una forma de memòria que comença pel significat de pertinença; constel·lacions que són metàfora de com treballa Khabili i

de la seva fascinació pel poder de l'oralitat. Que conviden a asseure'ns en cercle, amb un record per la tradició centenària de Marroc i a les assemblees dels espais públics des d'on es podien escoltar els relats orals.

The Circle, la videoinstal·lació amb què clou el recorregut, continua la recerca iniciada amb *The Tempest Society*. Com es pot visualitzar un grup marginalitzat? Com s'hereta un llegat que ha estat eliminat? Com es transmet? Són algunes de les preguntes que es plantegen després d'escoltar les veus de dos joves francesos d'ascendència magrebina i establerts a Marsella que s'endinsen en el gran llegat oblidat de la història de la immigració. Antics membres del Moviment de Treballadors Àrabs i els seus grups de teatre se sumen en aquesta instal·lació i tornen a posar en escena alguns fragments de les seves actuacions. El passat que es fusiona en el present. Com les diferents figures de la història que apareixen i reapareixen en el treball de l'artista al llarg

dels anys. Constel·lacions que es teixeixen com els tortuosos itineraris dels qui són obligats a desplaçar-se il·legalment que es dibuixen entre els blaus.

O constel·lacions de mirades al novel·lista i autor teatral Jean Genet, que trobem aquí i allà i que tenen el punt i seguit poètic en la maleta que sempre portà amb ell, l'única pertinença amb la qual viatjava i que va estar tancada durant gairebé quaranta anys. Khalili viatja a la història dels Estats Units i enfoca l'estada de dos mesos que Genet va fer al país, convidat pel Partit Pantera Negra, entre març i maig de 1970. Ho fa a la instal·lació *Twenty-Two Hours*. En aquest cas són dues noies afroamericanes qui segueixen el rastre d'aquella visita en què Genet no va deixar d'apel·lar a la solidaritat per a tots els membres del Partit que eren arrestats arbitràriament. S'hi afegeix també a la constel·lació un antic membre del Partit; dues generacions unides al voltant de la transmissió de la història.

Més enllà, encara un altre relat. El de Carole Roussopoulos, pionera de la creació videogràfica feminista, que el 1970 va viatjar amb Genet fins a Amman per filmar els supervivents de les matances de refugiats palestins perpetrades per l'exèrcit del rei Hussein, i la pel·lícula *The Nero of Amman* que, a mesura que s'exhibia, va anar esborrant-se fins a perdre's. A *Foreign Office*, en un vídeo, una sèrie de quinze fotografies i una serigrafia, ens acostava als nombrosos moviments d'alliberament de l'Àfrica, Àsia i Amèrica que van confluïr en l'Algèria del seixanta.

En sortir de les sales d'exposició és l'artista i músic Youcef Rocé Kaminsky qui ha estat convidat per Khalili a deixar-hi el seu cercle. Un conjunt de caràtules d'àlbums de la seva col·lecció conformen la seva constel·lació de músiques produïdes en solidaritat amb grups immigrants i moviments d'alliberament de Llatinoamèrica, l'Àsia, l'À-

Visita de l'exposició «Bouchra Khalili. Entre cercles i constel·lacions» al MACBA. Fotografia: Miquel Coll

Són cercles i constel·lacions que ens ajuden a entendre el nostre passat, que reivindiquen l'oralitat i la representació teatral com a eines per a construir col·lectivament una forma de memòria, «la paraula parlada com a resistència».

frica, l'Orient Mitjà i Europa. També hi ha un record per Adolfo Kaminsky, el seu pare, membre de la resistència francesa i que va ajudar a falsificar documents d'identitat durant la Segona Guerra Mundial que van salvar la vida a milers de jueus; una veu que després de la guerra s'impli- caria en la lluita per la independència d'Algèria, l'oposició antifranquista

a Espanya i col·laboraria en el Congrés Nacional Africà de Nelson Mandela, entre d'altres organitzacions.

Són cercles i constel·lacions que ens fan i ens ajuden a entendre el nostre passat, que reivindiquen l'oralitat i la representació teatral com a eines per a construir col·lectivament una forma de memòria, «la

paraula parlada com a resistència»; superposició de narratives, de gèneres i llengües diverses que transmeten la memòria de comunitats abans silenciades, no reconegudes o documentades. Un treball de llarg recorregut que Khalili, que viu i treballa a Berlín, ha trenat de la mà de la directora del MACBA Elvira Dyan-gani Ose i la responsable d'exposicions Hiuwai Chu, després d'anys de converses i amb el record que va deixar la seva obra *Conversation Gardens* al museu mateix, l'any 2015. L'exposició que es pot veure fins al 21 de maig comptarà amb una publicació que recollirà una selecció d'obres de l'artista i la nova producció *The Circle* que s'ha presentat per primera vegada a Europa. ■

La branca trencada del nostre arbre

Quan el desembre de 2017, pel número extraordinari de celebració del 40è aniversari de *L'Avenç*, m'invitàreu a escriure unes línies, vaig pensar que l'arbre que compartíem al passeig de Sant Joan, des de les nostres finestres, podia ser un bonic ancoratge per recordar les complicitats de tants anys. Jo podia presumir de l'escorça clapejada del tronc; vosaltres, d'un niu que es resistia a desaparèixer. Feia poc que la Pilar, la quiosquera del barri, havia hagut d'abaixar persianes i ens havíem quedat orfes de la seva alegria en fer-nos saber que la coberta de *L'Avenç* d'aquell mes era més espectacular que mai. La Pilar havia hagut de dir adeu a una forma d'estimar l'ofici.

Avui, que tinc la sensació que una branca del nostre arbre s'ha trencat, he necessitat tornar a aquell moment, a aquell divendres qualsevol amb què vaig titular l'escrit, a aquells cercles que tant ens han unit i que en divendres, també, vaig sentir que necessitava tenir una mica més a prop. Enfilava les primeres línies portant-vos la imatge d'un artista, Àlex Nogué, que, de petit, en tenia prou amb un arbre. S'hi plantava al davant amb el seu pare, que era pintor, i el dibuixava amb aquella felicitat que li podia donar la seva ombra, un lloc on li hauria agradat quedar-se a viure. L'escrit l'acabava amb una postdata on feia saber al lector que *L'Avenç* es cuinava rere les finestres d'un segon pis del passeig de Sant Joan, 26, de Barcelona, allà on de nit, sovint, hi descobria el llum encès; allà on, la primavera de 1895, una multitud s'havia aplegat per celebrar l'obertura de la Biblioteca Arús; allà on, si ara miro amunt, trobaré la branca esberlada del meu arbre, la certesa que els miracles no existeixen, l'agraïment per tot el que hem pogut compartir, i la tristor pel que ara ja no serà.

Era un abril quan celebràvem el número 400 i coberta d'Isabel Banal. I en abril, també, arriba el 500. Em fa feliç que l'Ignasi Aballí, un artista que ens obsequia amb una altra manera de veure i viure el temps, ens acompanyi en la coberta del darrer número de *L'Avenç*. M'agrada poder-lo imaginar contemplant la llum que s'escola per la finestra del seu estudi i en fa matèria artística; com la pols amb què treballa o el tippex amb què esborra, corregeix i escriu de nou; com les paraules i les xifres que retalla dels diaris per llegir el món amb uns altres ulls; com la llista que fa dels pintors que l'han precedit en els segles, amb el nom i data de naixement indexats per ordre cronològic, damunt el negre; com el rastre que deixa l'obra en una paret de museu...

Acabo i ho faig amb aquests mots de la Mònica Miró que prologuen *Llibre de les imatges perdudes*, d'Abraham Mohino, que va escriure també en primavera:

«Quan ja no quedin
ni arrels ni tronc ni branques
escriurem arbre
i observarem com creix
la fusta veritable.»

En sentit botànic, els arbres són plantes amb fusta veritable. La formació de la fusta és un procés repetitiu que superposa una nova capa a les anteriors. També l'escrip-tura és un miratge en què reïncidim inútilment i que, això no obstant, ens salva quan poc o res ens resta.»